

Økonomisk bekymring hos nordmenn

En kartlegging av økonomisk bekymring i Norge, og empirisk analyse av faktorer assosiert med økonomisk bekymring

Vetle Heian og Magnus K. Skibrek

Veileder: Trond Døskeland

Masterutredning i økonomi og administrasjon

Hovedprofil: Finansiell økonomi

NORGES HANDELSHØYSKOLE

Dette selvstendige arbeidet er gjennomført som ledd i masterstudiet i økonomi- og administrasjon ved Norges Handelshøyskole og godkjent som sådan. Godkjenningen innebærer ikke at Høyskolen eller sensorer inntår for de metoder som er anvendt, resultater som er fremkommet eller konklusjoner som er trukket i arbeidet.

Forord

Denne utredningen er skrevet som en del av vår mastergrad i økonomi og administrasjon ved Norges Handelshøyskole (NHH). Først og fremst vil vi takke vår veileder, Trond Døskeland, for sin støtte, veiledning, og konstruktive tilbakemeldinger gjennom hele prosessen med denne masterutredningen. Han har vist stor interesse for vårt arbeid, og alltid vært tilgjengelig. Vi vil òg takke Kristen Hagen for sine verdifulle innspill i den innledende fasen av arbeidet. Videre vil vi takke Alf Lohne Holmefjord og Vibeke Storvik fra Sparebanken Vest for all hjelp i utforming og gjennomførelse av datainnsamlingen. Deres tilrettelegging, innspill og innsats har vært avgjørende for kvaliteten på datagrunnlaget. Til slutt vil vi takke alle som under skriveprosessen har hjulpet oss med råd eller støtte, vi er virkelig takknemlig for deres hjelp.

Norges Handelshøyskole

Bergen, desember 2023

Vetle Heian

Magnus K. Skibrek

Sammendrag

Denne masterutredningen søker å kartlegge utbredelsen av økonomisk bekymring hos nordmenn i alderen 20 til 70 år, samt undersøke hvilke subjektive og objektive faktorer, som er assosiert med økonomisk bekymring. Det er gjort få undersøkelser på økonomisk bekymring i Norge, men høy prisvekst, rentehevinger og lav økonomisk trygghet danner grunnlaget for at utbredelsen er stor. Tapte dagsverk som følge av arbeidstakere som bekymrer seg for personlig økonomi har estimerte samfunnsøkonomiske kostnader i milliardklassen. For å identifisere og håndtere økonomisk bekymring i befolkningen kreves det innsikt i hvilke faktorer som er assosiert med økonomisk bekymring.

Datagrunnlaget for utredningen er en spørreundersøkelse blant kundene til Sparebanken Vest med 4924 observasjoner. For å måle økonomisk bekymring utformer vi en konseptuell modell som består av både opplevelsen av- og belastningen fra økonomisk bekymring. Utbredelsen av økonomisk bekymring kartlegges gjennom en utforskende analyse av undersøkelsessvarene, samt hypotesetesting av forskjeller mellom sosiodemografiske inndelinger. Vi undersøker sammenhengen mellom økonomisk bekymring og økonomiske, samt personlige faktorer ved OLS-regresjonsanalyse.

Kartleggingen dokumenterer betydelig økonomisk bekymring blant nordmenn. Over 50% er bekymret for å gå tom for penger, og bekymringen går utover livskvaliteten til 4 av 10 nordmenn. Sammenlignet med ett år siden går bekymring mer utover tidsbruken til 54% av nordmenn. Utbredelsen er størst blant unge voksne, lave inntektsgrupper og kvinner. Blant personer under 50 år er 62% bekymret for å gå tom for penger, og 48% sier at bekymringen går utover deres livskvalitet.

Vi finner statistisk signifikante sammenhenger tilknyttet flere faktorer, hvor de mest sentrale er mestringstro, relativ økonomi, låneprodukter og stressnivå. Blant disse finner vi at det er økonomisk mestringstro og stress som har størst økonomisk betydning. Resultatene understreker at flere faktorer kan være viktige i identifikasjon av utsatte personer, men at mestringstro og stress utviser de sterkeste sammenhengene med økonomisk bekymring.

Nøkkelord – Økonomisk bekymring, Personlig økonomi, Psykisk helse

Innhold

1 Innledning	1
1.1 Introduksjon	1
1.2 Motivasjon	1
1.3 Utforming av forskningsspørsmål	3
1.4 Oversikt	3
2 Bakgrunn	5
2.1 Økonomisk bekymring	5
2.1.1 Definisjoner	5
2.1.2 Måling	6
2.2 Utbredelse av økonomisk bekymring blant nordmenn (Forskningsspørsmål 1)	7
2.2.1 Utforskende kartlegging	7
2.2.2 Hypoteseutvikling belastning fra økonomisk bekymring	8
2.2.3 Hypoteseutvikling sosiodemografiske inndelinger	9
2.2.3.1 Alder	9
2.2.3.2 Kjønn	10
2.2.3.3 Arbeidsstatus	10
2.2.3.4 Husholdningsinntekt	11
2.2.4 Hypoteser forskningsspørsmål 1	11
2.3 Faktorer assosiert med økonomisk bekymring (Forskningsspørsmål 2) . .	13
2.3.1 Økonomisk selvoppfatning	13
2.3.1.1 Definisjoner	13
2.3.1.2 Måling	14
2.3.1.3 Hypoteseutvikling økonomisk mestringstro	15
2.3.1.4 Hypoteseutvikling subjektiv økonomisk kunnskap	15
2.3.1.5 Hypoteseutvikling økonomisk oversikt	16
2.3.1.6 Hypoteseutvikling relativ økonomi	17
2.3.2 Økonomisk kunnskap	18
2.3.2.1 Definisjon	18
2.3.2.2 Måling	18
2.3.2.3 Hypoteseutvikling	19
2.3.3 Låneprodukter	20
2.3.3.1 Definisjon	20
2.3.3.2 Hypoteseutvikling	20
2.3.4 Psykisk helse	21
2.3.4.1 Definisjon	21
2.3.4.2 Måling	22
2.3.4.3 Hypoteseutvikling	22
2.3.5 Hypoteser forskningsspørsmål 2	23
3 Datainnsamling	25
3.1 Trekning av utvalg	25
3.2 Metode	25
3.3 Spørreskjema og vervetekst	26
3.4 Endelig utvalg	26

3.4.1	Kjønn og aldersfordeling	27
3.4.2	Vekting av endelig utvalg	27
3.4.3	Begrensninger	27
4	Datasett	30
4.1	Variabler	30
4.1.1	Økonomisk bekymring	30
4.1.2	Selvoppfatning	32
4.1.3	Økonomisk kunnskap	32
4.1.4	Låneprodukter	33
4.1.5	Psykisk helse	33
4.1.6	Sosiodemografiske karakteristikk	34
4.2	Deskriptiv statistikk	34
4.2.1	Fokusvariabler	34
4.2.2	Sosiodemografiske karakteristikk	37
5	Metode	39
5.1	Principal component analysis	39
5.2	Z-test for likhet mellom andeler	40
5.3	Regresjonsanalyse	41
5.3.1	Ordinary least squares	41
5.3.2	AIC test for modellsammenligning	42
5.3.3	Kryssvalidering	43
5.3.4	Valg av regresjonsmetode	43
5.3.5	Empirisk modell	44
6	Analyse og diskusjon	46
6.1	Utbredelse av økonomisk bekymring hos nordmenn	46
6.1.1	Utforskende kartlegging av økonomisk bekymring	46
6.1.2	Sammenheng mellom opplevelse og belastning	48
6.1.3	Sosiodemografiske forskjeller i økonomisk bekymring	49
6.1.3.1	Alder	49
6.1.3.2	Kjønn	50
6.1.3.3	Arbeidsstatus	52
6.1.3.4	Inntekt	53
6.1.4	Delkonklusjon	55
6.2	Faktorer assosiert med økonomisk bekymring	57
6.2.1	Selvoppfatning	57
6.2.2	Økonomisk kunnskap	58
6.2.3	Låneprodukter	59
6.2.4	Psykisk helse	59
6.2.5	Fullstendig modell	60
6.2.6	Robusthet	69
6.2.7	Delkonklusjon	70
7	Konklusjon	71
7.1	Begrensninger og retninger for videre forskning	73
	Referanser	75

Appendiks

A Spørreskjema og vervetekst	83
B Utvalg	92
C Geografi	94
D Forskningsspørsmål 1	96
E Forskningsspørsmål 2	99

Figurliste

2.1	Konseptuell modell for økonomisk bekymring	6
2.2	Utvikling konsumprisindekser og styringsrente	7
6.1	Økonomisk bekymring hos kvinner og menn	51
6.2	Kjønnsforskjeller etter aldersgrupper	52
6.3	Økonomisk bekymring for ulike arbeidsstatus	53
6.4	Kjønnsforskjeller etter aldersgrupper (Husholdningsinntekt under 600k)	55
E.1	Plot av fokusvariabler mot økonomisk bekymring	101
E.2	Plot av fokusvariabler mot økonomisk bekymring - fortsetter	102
E.3	Diagnoseplott regresjonmodell m/risiko	104
E.4	Diagnoseplott regresjonmodell u/risiko	110

Tabelliste

2.1	Hypoteser forskningsspørsmål 1	12
2.2	Hypoteser forskningsspørsmål 2	24
4.1	PCA vekter og Cronbach's alfa	31
4.2	Andel personer fordelt på nivå av angst, stress og depresjon	33
4.3	Fokusvariabler	35
4.4	Kontrollvariabler	37
6.1	Økonomisk bekymring i Norge (%)	47
6.2	Opplevelse av økonomisk bekymring i ulike aldersgrupper (%)	49
6.3	Belastning fra økonomisk bekymring i ulike aldersgrupper (%)	50
6.4	Økonomisk bekymring i ulike inntektsgrupper (%)	54
6.5	Hypoteser forskningsspørsmål 1	56
6.6	Regresjonsresultater: Selvoppfatning	58
6.7	Regresjonsresultater Økonomisk kunnskap	59
6.8	Regresjonsresultater: Låneprodukter	59
6.9	Regresjonsresultater: Psykisk helse	60
6.10	Regresjonsresultater: Fullstendig modell	67
6.11	Hypoteser forskningsspørsmål 2	70
B.1	Kjønn og aldersforskjeller: Utvalg og populasjon	92
B.2	Utvalg og total kundebase SPV	92
C.1	Økonomisk bekymring på Vestlandet og resten av landet	95
C.2	T-test og Mann-Whitney U test for geografiske forskjeller i økonomisk bekymring	95
D.1	Z-test for andeler: Belastning fra økonomisk bekymring	96
D.2	Z-test for andeler: Kjønn	97
D.3	Z-test for andeler: Inntekt	97
D.4	Hypotesetesting alder og arbeidsstatus	98
D.5	Opplevelse av økonomisk bekymring etter husholdningsinntekt	99
D.6	Belastning fra økonomisk bekymring etter husholdningsinntekt	99
E.1	Spearman-korrelasjoner fokusvariabler	100
E.2	Selvoppfatningsvariabler uten kontroller	103
E.3	Selvoppfatningsvariabler med kontroller	105
E.4	Regresjonsmodeller Selvoppfatning	106
E.5	Regresjonsmodeller Økonomisk kunnskap	107
E.6	Regresjonsmodeller Låneprodukter	108
E.7	Regresjonsmodeller Psykisk helse	109
E.8	AIC for sammenligning av modeller	110
E.9	Predikert R^2	111
E.10	VIF-test for multikollinearitet	112

1 Innledning

1.1 Introduksjon

Økonomisk bekymring representerer den psykiske og emosjonelle uroen som enkeltpersoner opplever i forbindelse med sin økonomiske situasjon. Dette komplekse fenomenet ligger i skjæringspunktet mellom økonomi og psykologi. Til tross for kartlegginger av relaterte begrep som økonomisk trygghet blant norske husholdninger, har det vært begrenset litteratur som har fokusert spesifikt på økonomisk bekymring i Norge. De eksisterende undersøkelsene har dokumentert at en betydelig andel av husholdninger befinner seg i de to laveste kategoriene av økonomisk trygghet – “Ille ute” og “Sliterne” (Poppe og Kempson, 2023a; Poppe og Kempson, 2023b). Andelen i disse gruppene er mer enn to ganger høyere enn før dyrtiden startet og gir grunn til å forvente økt økonomisk bekymring blant den norske befolkningen.

Internasjonalt har forskning på feltet vist at økonomisk bekymring er et separat konsept fra generell psykisk helse (Shapiro og Burchell, 2012). Tidligere studier har funnet sammenhenger mellom subjektive og objektive faktorer ved personlig økonomi, psykisk helse og begreper som “Financial anxiety”, “Financial worry” og “Economic distress”. Den etablerte litteraturen har ofte betraktet økonomisk bekymring som bare en av flere faktorer i ulike sammenhenger.

Denne masterutredningen søker å fylle kunnskapsgapet knyttet til økonomisk bekymring blant nordmenn. Ved å belyse utbredelsen av økonomisk bekymring og undersøke sammenhenger med utvalgte faktorer innen personlig økonomi og psykisk helse, ønsker vi å bidra til å forstå dette lite utforskede området bedre.

1.2 Motivasjon

Den økonomiske situasjonen til norske husholdninger har blitt tydelig strammere de siste årene. Økte mat- og strømpriser har begge vært sentrale komponenter for veksten i konsumprisindeksen (Statistisk sentralbyrå [SSB], 2023a). Siden slutten av av 2021 har økningen i styringsrenten vært på 4.25 prosentpoeng (Norges Bank, 2023), den raskeste økningen siden årtusenskiftet. Samlet betyr dette en markant økning i bo- og

levestandarder for husholdningene. Halvparten av boligeiere med boliglån har måttet stramme inn forbruket, og situasjonen er enda mer utfordrende for leietakere (Poppe og Kempson, 2023a). De mest utrygge husholdene rapporterer om kutt i matforbruk, redusert sosial omgang, og økte lån for å håndtere kostnadene. Arbeidslivsundersøkelsen ALX viser at bekymring hos arbeidstakere knytter seg til privatlivet, herav mat- og strømpriser, renteoppgang og personlig økonomi (Kantar, 2023). Danske Bank finner mer spesifikt at det er økte matpriser som bekymrer husholdningene mest (Olsen, 2023).

ALX indikerer at det årlig går tapt opp mot 5 millioner dagsverk som følge av økonomisk bekymring (Kantar, 2023). Totalt er den samfunnsøkonomiske kostnaden estimert til å være opptil 20 milliarder kroner årlig hvor over 15% av det totale sykefraværet knyttes til økonomisk bekymring. Implementering av bedre tiltak og behandling av personer berørt av økonomisk bekymring kan spare samfunnet for betydelige kostnader.

Økonomisk bekymring kan betraktes som et potensielt forstadium til alvorlige psykiske helseproblemer. Det er en klar sammenheng mellom økonomisk bekymring og redusert mental helse som angst og depresjon. (Voydanoff og Donnelly, 1989; Irwin mfl., 2008; Marshall mfl., 2021; Tran mfl., 2018; Hamilton mfl., 2019; Viseu mfl., 2021). En undersøkelse på vegne av Frelsesarmeen viser at personer med økonomiske bekymringer opplever søvnmangel, ensomhet og redusert tro på fremtiden (Frelsesarmeen, 2023). 55% rapporterer at økonomiske bekymringer påvirker deres psykiske helse, og blant økonomisk bekymrede personer sier 44% at det påvirker produktiviteten på jobb, hvilket understreker viktigheten av å omfavne problemet (PwC, 2023). Avkastningen på investeringer i innovasjoner innen psykisk helse er funnet til å være meget gode. Mer spesifikt er det anslått at hver krone investert i behandling av psykisk helse vil føre til en avkastning på 4 kroner (Chisholm mfl., 2016). Ved å forstå dynamikkene kan man utvikle målrettede intervensjoner og politikk for å adressere problemets kjerne. Å ignorere dette vil ikke bare ha negative konsekvenser for den enkelte, men også føre til betydelige samfunnsøkonomiske kostnader knyttet til tap av produktivitet og økte utfordringer innen psykisk helse.

Med utgangspunkt i den økonomiske situasjonen er det grunnlag for å finne betydelig økonomisk bekymring hos nordmenn. Implikasjonene av bekymringen blant befolkningen er store på både individuelt og samfunnsnivå, som understreker viktigheten av forskning på området. Resultatene våre vil kunne brukes som utgangspunkt for videre forskning og

som et skritt på veien mot effektive behandlingsprogrammer for reduksjon av økonomisk bekymring.

1.3 Utforming av forskningsspørsmål

Vi utformer på bakgrunn av motivasjonen i del 1.1 to forskningsspørsmål:

Forskningsspørsmål 1:

Hvor utbredt er økonomisk bekymring hos nordmenn, og hvilken belastning har det på livene deres?

Forskningsspørsmål 2:

Hvilke faktorer er assosiert med økonomisk bekymring, og hvordan ser sammenhengene ut?

For å kartlegge utbredelsen av økonomisk bekymring har vi gjennomført en spørreundersøkelse med mål om å identifisere bekymringen på en effektiv måte. For å sikre pålitelige resultater har vi hentet inspirasjon fra tidligere forskning gjennom veletablerte og dokumenterte spørsmålssett. Vi har sendt ut undersøkelsen i samarbeid med Sparebanken Vest (SPV) og fått 4924 respondenter.

For å identifisere assosierte faktorer har vi benyttet undersøkelsen som datagrunnlag i OLS regresjonsanalyse. Dette gir oss muligheten til å undersøke og forstå sammenhenger mellom ulike faktorer og bekymringsnivået, samt et dypere innblikk i de underliggende dynamikkene som bidrar til økonomisk bekymring blant befolkningen.

1.4 Oversikt

Kapittel 1 har gitt en kort introduksjon til denne oppgaven og forskningsspørsmålene den undersøker. I kapittel 2 definerer vi først økonomisk bekymring og utformer en konseptuell modell for begrepet. Videre går vi gjennom relevant litteratur og teori knyttet til de to forskningsspørsmålene. Kapittel 3 foregriper datainnsamlingen og kapittel 4 presenterer datasettet, inkludert utformingen av de ulike fokusvariablene og deskriptiv statistikk. Kapittel 5 beskriver den metodiske fremgangen benyttet for å besvare forskningsspørsmålene. Kapittel 6 presenterer først utbredelsen av økonomisk bekymring i Norge og diskuterer

implikasjonene av dette. Videre analyserer og diskuterer vi faktorene vi finner assosiert med økonomisk bekymring. Til slutt gir kapittel 7 en oppsummering av funnene og deres implikasjoner, samt retninger for videre forskning.

2 Bakgrunn

I kapittel 2 vil vi innledningvis gå gjennom hvordan økonomisk bekymring blir definert i litteraturen og utforme en konseptuell modell for økonomisk bekymring. I del 2.2 går vi gjennom relevant bakgrunn og litteratur for kartleggingen av økonomisk bekymring i Norge. Vi utvikler hypoteser om sammenhengen mellom opplevelse og belastning fra økonomisk bekymring, samt utbredelsen av økonomisk bekymring på tvers av de sosiodemografiske karakteristikkenene. Videre går vi i del 2.3 gjennom relevant litteratur og utvikler åtte hypoteser knyttet til faktorer assosiert med økonomisk bekymring.

2.1 Økonomisk bekymring

2.1.1 Definisjoner

Det aller meste av litteratur som er skrevet om økonomisk bekymring har blitt skrevet på engelsk. Oversettelsen av begrepet vil derfor være en utfordring. Vi benytter begrepet økonomisk bekymring. Engelske begreper som “Financial anxiety”, “Financial worry” og “Financial stress” beskriver alle aspekter ved dette fenomenet og vil derfor være relevante i definisjonen av økonomisk bekymring, og for å beskrive tidligere dokumenterte sammenhenger.

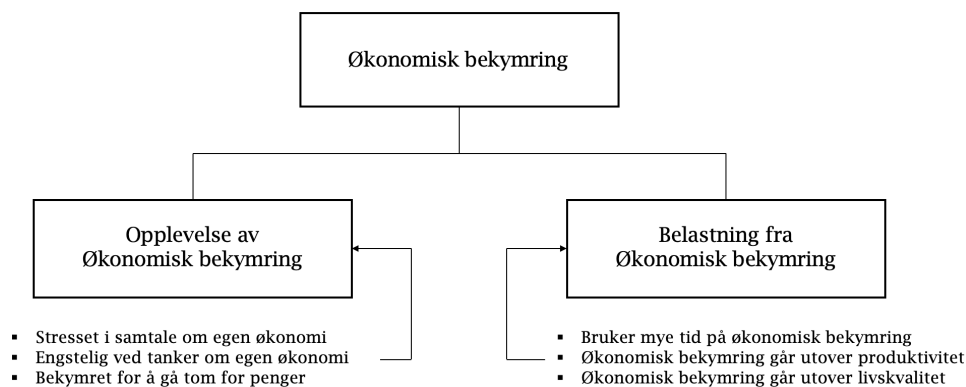
Det finnes flere ulike definisjoner av økonomisk bekymring. En bred definisjon omtaler det som et psykososialt syndrom hvor individet blir urolig av, og har en usunn holdning til å tenke på, samhandle med eller håndtere egen økonomi (Shapiro og Burchell, 2012). Hva en usunn holdning innebærer, er imidlertid uklart i denne definisjonen. En mer anvendelig definisjon beskriver fenomenet som en følelse av bekymring eller engstelse som et resultat av den økonomiske situasjonen til vedkommende (Archuleta mfl., 2013).

En tredje definisjon understreker det subjektive aspektet ved økonomiske bekymring. Det er individets egen opplevelse av den økonomiske situasjonen som er grunnlaget for følelsen (Bradley mfl., 2009). Økonomisk bekymring gir følgelig informasjon utover objektiv informasjon om økonomiske vanskeligheter, ettersom det også inkluderer følelsene til personen som opplever det (Ryu og Fan, 2023). Grad av økonomisk bekymring knyttes derfor ikke bare til den økonomiske situasjonen, men også til andre personlige

karakteristikk ved individet.

Definisjonen av økonomisk bekymring i eksisterende litteratur kan følgelig omtales som opplevelsen av økonomisk bekymring. Etter innspill fra Hagen og Døskeland (2023) inkluderer vi belastningen økonomisk bekymring har på tidsbruk, produktivitet og livskvalitet som en del av definisjonen av økonomisk bekymring. Vi får da en todelt konseptuell modell og definisjon som skiller mellom opplevelsen av- og belastningen fra økonomisk bekymring.

Figur 2.1: Konseptuell modell for økonomisk bekymring

2.1.2 Måling

Litteraturen foreslår flere ulike måter å måle økonomisk bekymring på. Diagnosekriterier fra generell angstlidelse har blitt benyttet i utviklingen av en økonomisk bekymrings-skala (Archuleta mfl., 2013). Andre studier måler underbevisst, bevisst og subjektiv opplevelse av økonomisk bekymring (Shapiro og Burchell, 2012). Lee mfl. (2023) benyttet seg av tre psyko-fysiologiske symptomspørsmål fra National Financial Capability Study (NFCS). Disse målte stress og angst knyttet til personlig økonomi, samt bekymring for å gå tom for penger (pengeknapphet)

Majoriteten av målene på økonomisk bekymring fokuserer på opplevelsen av økonomisk bekymring, og det er mindre fokus på belastningen det gir i livet til respondentene. Den store variasjonen i mål på økonomisk bekymring gir opphav til usikkerhet i konklusjoner trukket på tvers av studier. Vi beskriver hvordan vi måler og utformer en variabel for økonomisk bekymring som en kombinasjon av opplevelse og belastning i del 4.1.1.

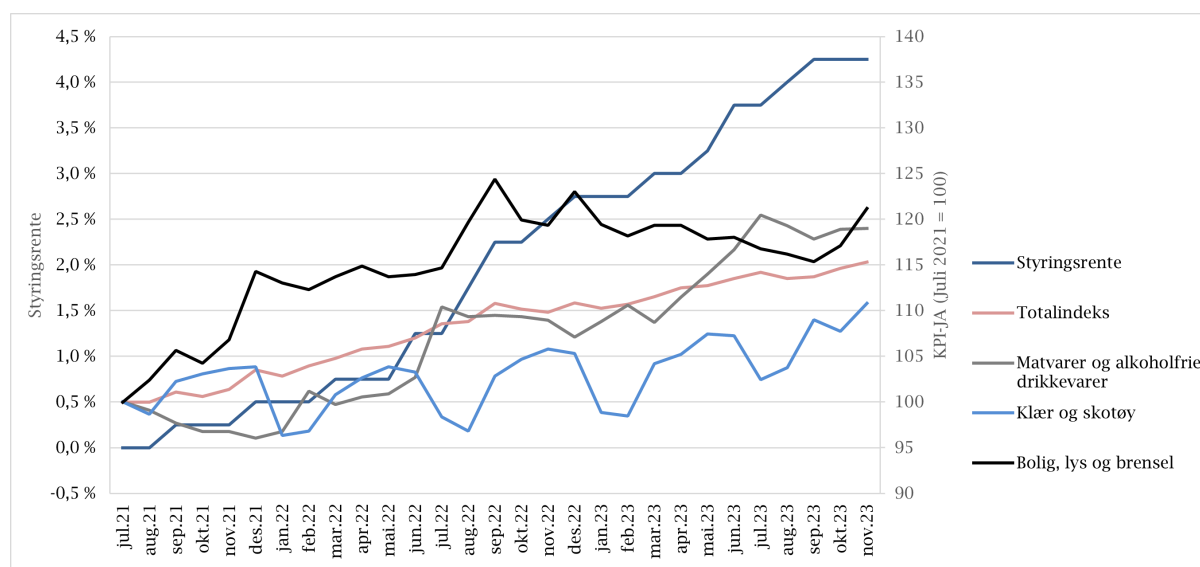
2.2 Utbredelse av økonomisk bekymring blant nordmenn (Forskningsspørsmål 1)

Den følgende delen gir først et bilde av den norske økonomiske situasjonen, og hvordan det har påvirket husholdningene som bakgrunn for den utforskende kartleggingen av økonomisk bekymring. Vi vil ikke utvikle noen hypoteser vedrørende dette punktet. Videre utvikler vi en hypotese om sammenhengen mellom opplevelse av økonomisk bekymring og belastningen den medfører, samt fem delhypoteser om forskjeller i økonomisk bekymring mellom de sosiodemografiske karakteristikkene: alder, kjønn, arbeidsstatus og husholdningsinntekt.

2.2.1 Utforskende kartlegging

Inflasjonen har satt en betydelig belastning på norske husholdninger. Økte mat- og strømpriser har vært sentrale drivere bak veksten i konsumprisindeksen, noe som direkte påvirker dagliglivet til nordmenn (SSB, 2023a). Norges Bank har respondert på de økonomiske utfordringene ved å øke styringsrenten med 4.25 prosentpoeng siden slutten av 2021 (Norges Bank, 2023). Inflasjon og rentehevinger har resultert i en markant økning i bo- og levekostnader det siste året, utviklingen kan ses av Figur 2.2. Samlet har det lagt press på økonomien til norske husholdninger, med betydelig påvirkning tilknyttet lånekostnader og husholdningenes økonomiske handlingsrom.

Figur 2.2: Utvikling konsumprisindekser¹og styringsrente

¹Konsumprisindeksene er justert for avgiftsendringer (KPI-JA)

De økonomiske belastningene reflekteres tydelig i folks hverdag. Den økonomiske tryggheten i den norske husholdninger har forverret seg som følge av den skjerpede økonomiske situasjonen (Poppe og Kempson, 2023a). Økonomisk trygghet knytter seg imidlertid til økonomisk evne i dag og i fremtiden, og skiller seg fra økonomisk bekymring som både kan oppleves uavhengig av og basert på økonomisk trygghet. Det indikerer at utbredelsen av økonomisk bekymring i Norge kan være enda større enn utryggheten. I mars fant Poppe og Kempson (2023b) at av husholdningene som ikke har restanser på boliglånet, er det likevel 14% som bekymrer seg for fremtidig betalingsevne. I august hadde halvparten av boligeiere med boliglån måttet gjøre betydelige innskjøringer i sitt forbruk (Poppe og Kempson, 2023a). Bekymringer for økonomien har ført til endringer i folks livsstil, med rapporter om kutt i matforbruk, redusert sosial omgang og økt bruk av lån for å håndtere de økte kostnadene (Kantar, 2023).

Den økonomiske situasjonen i Norge og de direkte konsekvensene på hverdagen til nordmenn indikerer en økende bekymring knyttet til økonomien. Bekymringene har manifestert seg i praktiske endringer i livsstilen til en betydelig del av befolkningen, med redusert forbruk, begrensede sosiale aktiviteter og økt avhengighet av lån for å møte de økte kostnadene. Den utforskende analysen vil se hvor mange som kan defineres som økonomisk bekymret i Norge.

2.2.2 Hypoteseutvikling belastning fra økonomisk bekymring

I den utforskende analysen vil vi se på opplevelse og belastning hver for seg og samlet, men vi ønsker og å undersøke sammenhengen mellom dem. Den samfunnsøkonomiske problematikken oppstår når bekymringen begynner å belaste hverdagen. Det gir et tap, ved at personen det gjelder yter mindre enn egen kapasitet. Det gjelder både personer med økonomiske vanskeligheter, som blir mindre rustet til å håndtere vanskelighetene, og personer uten vanskeligheter, hvor bekymringen går utover tidsbruken, produktiviteten og/eller livskvaliteten deres. Sammenhengen mellom opplevelse av- og belastning fra økonomisk bekymring er derfor interessant å undersøke. Den konseptuelle modellen deler økonomisk bekymring i opplevelse og belastning, men høy opplevelse av økonomisk bekymring betyr ikke nødvendigvis at belastningen er stor. Det vil altså være mulig at nordmenn opplever bekymring uten at det går utover deres tidsbruk, produktivitet eller livskvalitet.

Vi ønsker å undersøke om økonomisk bekymring har større belastning for nordmenn som har høyere opplevelse av økonomisk bekymring, og gjennomfører følgelig en hypotesetest. Hypotese H1.1 er at andelen nordmenn som opplever belastning fra økonomisk bekymring er større for gruppen med høy opplevelse av økonomisk bekymring enn for gruppen med middels opplevelse av økonomisk bekymring. Vi vil gjennomføre testen for belastning i tidsbruk, produktivitet og livskvalitet.

2.2.3 Hypoteseutvikling sosiodemografiske inndelinger

For å kartlegge utbredelsen av økonomisk bekymring grundigere vil vi se på utbredelsen innad i de sosiodemografiske dimensjonene alder, kjønn, arbeidsstatus og inntekt. Vi vil gjennomføre hypotesetester for å teste de sosiodemografiske forskjellene.

2.2.3.1 Alder

Alder blir ofte inkludert som kontrollvariabel i analyse av personundersøkelser, og kan brukes som mål på forskjeller i livserfaring som ikke kan kvantifiseres på andre måter. Det er derfor et naturlig skille, som inneholder både kvantifiserbar og ikke-kvantifiserbar informasjon. Unge voksne har typisk ikke nådd sitt lønnspotensielle, men er likevel ofte foreldre samtidig som de etablerer familier og hjem (Underdown, 1998; Mirowsky og Ross, 1986). De tidlige årene av det voksne liv er en utfordrende tid hvor menn og kvinner har flere jobber og ansvar ovenfor familie samt opplever større overganger (Mirowsky og Ross, 1999; Rindfuss, 1991). Depresjon har blitt funnet til å variere med alder som følge av livssykluske hendelser (Mirowsky og Ross, 1992), og det er også funnet lavere nivåer av angst hos eldre (Robins, 1991; Mirowsky og Ross, 1995; Horwitz og Scheid, 1999; Drentea, 2000; Ross, 2017). Blant nordmenn antydes en lineær trend mellom bekymring og alder, hvor flest unge lavtlønnede bekymrer seg, og færrest 60 åringer (Kantar, 2023). Alder har og utvist en kvadratisk sammenheng med økonomisk bekymring, hvor bekymringen øker frem til 38 års alder, før den snur og blir mindre. (Lee mfl., 2023).

Det er tydelig at alder er en faktor hvor vi kan forvente å finne forskjeller i utbredelsen av økonomisk bekymring. Hypotese H1.2a er at økonomisk bekymring er synkende med alder.

2.2.3.2 Kjønn

Et annet naturlig sosiodemografisk skille er kjønn. Det har blitt vist at menn og kvinner har ulike strategier ved økonomisk beslutningstaking (Powell og Ansic, 1997) og at kvinner er generelt mer risikoaverse enn menn (Powell og Ansic, 1997; Hibbert mfl., 2013). Dog ser det ut til at økonomisk utdanning reduserer forskjellen i risikoaversjon (Hibbert mfl., 2013). Menn scorer i tillegg bedre på økonomisk kunnskap (Goldsmith og Goldsmith, 1997; Atkinson og Messy, 2012), hvor Norge er ett av de landene med størst kjønnsforskjell i økonomisk kunnskap (OECD, 2016). Kvinner rammes nesten to ganger så ofte av angstlidelser (Remes mfl., 2016), og er dobbelt så sannsynlig til å få diagnostisert depresjon (Kessler mfl., 1994; Kessler mfl., 1995; Weissman mfl., 1994; Weissman mfl., 1996; Gater mfl., 1998). Kjønnsforskjeller involverer komplekse aspekter av hjernestruktur, stressresponsivitet, samt påvirkninger fra reproduktive hormoner og sosiale forventninger. Det er viktig å erkjenne at kjønnsforskjeller i atferd og mestringsstiler ikke er absolutte, bare mer vanlig hos det ene kjønn enn det andre.

På bakgrunn av dette ønsker vi å se på forskjellene i utbredelsen av økonomisk bekymring mellom menn og kvinner. Hypotese H1.2b er at flere kvinner enn menn opplever og belastes av økonomisk bekymring.

2.2.3.3 Arbeidsstatus

Skillet mellom ulike arbeidsstatus gir verdifull innsikt og forståelse for variasjonen i ulike samfunnsgrupper. Disse gruppene reflekterer forskjellige livsstadier, økonomiske situasjoner og arbeidsforhold som mennesker kan befinne seg i. De viser derav variasjon i livserfaringer, økonomisk trygghet og tilknytning til arbeidsmarkedet. Lee mfl. (2023) finner at både pensjonister og personer som ikke jobber har mindre økonomisk bekymring enn heltidsansatte. I det tilfellet må det imidlertid presiseres at personer som ikke jobber inneholder grupper utover arbeidsledige.

Vi vil se på utbredelsen av økonomisk bekymring i de ulike arbeidsgruppene. Vi vil benytte heltidsansatte som referansegruppe med en grunntanke om at de befinner seg i en stabil økonomisk situasjon relativt til de andre arbeidsgruppene. Hypotese H1.2c er at heltidsansatte har lavere økonomisk bekymring enn arbeidsledige, studenter, deltidsansatte, selvstendig næringsdrivende og mottakere av trygdestønader. Hypotese H1.2d er at

heltidsansatte har høyere økonomisk bekymring enn pensjonister.

2.2.3.4 Husholdningsinntekt

Personer med lav inntekt bekymrer seg og grubler mer over økonomien sin enn folk med høyere inntekt (Johar mfl., 2018). Skillet mellom inntektsgrupper gir en forståelse av ulikheter og sosioøkonomisk spredning i samfunnet. En persons økonomiske situasjon blir i stor grad reflektert gjennom inntekten og blir konstant benyttet som en kontrollvariabel i forskningsstudier, enten det er i form av personlig inntekt eller husholdningsinntekt. Husholdningsinntekt gir et bedre bilde av ulike økonomiske situasjoner og levestandarder sammenlignet med personlig inntekt. Dette skyldes at en person kan være en del av en husholdning med god økonomi, selv om vedkommende ikke har en høy personlig inntekt. Inntektsgrupper, delt inn som lav-, middel- og høyinntektsgruppe, viser i grove trekk ulike økonomiske realiteter mennesker opplever.

Lavinntektsgruppen representerer individer eller husholdninger med begrenset økonomisk ressursgrunnlag, som kan stå overfor utfordringer knyttet til økonomisk sårbarhet og begrenset tilgang til visse tjenester. Middelinntektsgruppen kan vise et mer moderat økonomisk nivå med en viss grad av stabilitet og tilgang til flere ressurser, mens høyinntektsgruppen representerer de med høyere økonomisk velstand, større ressurstilgang og økonomisk sikkerhet. Det er følgelig naturlig å forvente at utbredelsen av økonomisk bekymring vil være ulik i disse gruppene. Det er naturlig at lavere inntektsgrupper relativt bekymrer seg mer. Vi vil se nærmere på forskjellene og utbredelsen av bekymring også for høyere inntektsgrupper.

Vi vil se på utbredelsen av økonomisk bekymring i de ulike inntektsgruppene. Hypotese H1.2e er at flere i lavinntektsgruppen opplever og belastes av økonomisk bekymring enn i middelinntektsgruppen.

2.2.4 Hypoteser forskningsspørsmål 1

I tabell 2.1 følger en oppsummering av hypotesene vi har utviklet til forskningsspørsmål 1.

Tabell 2.1: Hypoteser forskningsspørsmål 1

	Hypotese
H1.1	<p>Andelen nordmenn som opplever belastning fra økonomisk bekymring i nevnte livsaspekter er større for gruppen med høy opplevelse av økonomisk bekymring enn for gruppen med middels opplevelse av økonomisk bekymring</p> <p>a: Tidsbruk</p> <p>b: Produktivitet</p> <p>c: Livskvalitet</p>
H1.2	<p>a: Økonomisk bekymring er synkende med alder</p> <p>b: Flere kvinner opplever og belastes av økonomisk bekymring enn menn</p> <p>c: Heltidsansatte har lavere økonomisk bekymring enn arbeidsledige, studenter, deltidsansatte, selvstendig næringsdrivende og mottakere av trygdestønader</p> <p>d: Heltidsansatte har høyere økonomisk bekymring enn pensjonister</p> <p>e: Flere i lavinntektsgruppen opplever og belastes av økonomisk bekymring enn i middelinntektsgruppen</p>

2.3 Faktorer assosiert med økonomisk bekymring (Forskningsspørsmål 2)

For analysen av forskningsspørsmål 2 har vi identifisert åtte fokusvariabler. De fire første grupperer vi som økonomisk selvoppfatning, før vi diskuterer økonomisk kunnskap, låneprodukter og psykisk helse. Basert på eksisterende litteratur vil vi for hver av fokusvariablene gjennomføre en stegvis gjennomgang av hvordan de defineres og måles², før vi til slutt utvikler hypoteser om deres assosiasjon med økonomisk bekymring.

2.3.1 Økonomisk selvoppfatning

2.3.1.1 Definisjoner

Selvoppfatning handler om personers selvtillit, oppfatning av seg selv og sin egen situasjon, samt hvordan de vurderer dette relativt til andre. I en økonomisk kontekst vil det være naturlig å knytte dette opp mot ulike aspekter ved personens økonomi. Vi legger fire begreper i økonomisk selvoppfatning: økonomisk mestringstro, subjektiv økonomisk kunnskap, økonomisk oversikt og relativ økonomi.

Mestringstro er oversatt fra det engelske begrepet “self-efficacy” som ble introdusert av Bandura (1977) som “troen på at man er kapabel til å kontrollere ens egen utføring av en bestemt oppgave”. Jo høyere mestringstro, desto mer aktiv ble innsatsen når individet ble møtt med hindringer eller ubehagelige opplevelser. Mestringstro eller mestringstro forventninger knyttes til hva man selv har prestert tidligere (tidligere prestasjoner), opplevelse av at andre lykkes med samme oppgaver (vikarierende erfaring), hva andre antyder at du klarer (verbal overtalelse), og hvilken grad man er følelsesmessig aktivert (emosjonell tilstand) (Bandura, 1977). Økonomisk mestringstro er en komponent i økonomisk kompetanse (Hastings mfl., 2013).

Subjektiv økonomisk kunnskap reflekterer en persons egen oppfatning av hvor mye en kan om økonomi, og skiller seg fra objektive mål av kunnskapen. Subjektiv kunnskap kan defineres som selvtillit i egen evne til å utføre bestemte handlinger (Lind mfl., 2020). Individet med høy subjektiv kunnskap, men lav objektiv kunnskap overvurderer eget

---

²I denne delen viser vi alternative måter å måle variablene på. For hvordan variablene måles i analysen se 4.1

kunnskapsnivå, og kan kategoriseres som overmodig. På samme måte kan personer med lav subjektiv kunnskap og høy objektiv kunnskap kategoriseres som undermodig.

Økonomisk oversikt beskriver i denne oppgaven et individs opplevelse av oversikt tilknyttet egne inntekter, utgifter og eiendeler osv. Økonomisk innsikt, et lignende begrep, defineres som en klar forståelse og oppfatning av egen personlig økonomi (Rousseau og Venter, 2016). En person med god økonomisk oversikt har kontroll på egen økonomi i form av faste inntekter og utgifter, samt kontroll over tilgjengelig ekstra midler til å dekke uforutsette utgifter gjennom for eksempel en bufferkonto eller investerte midler. Man trenger ikke nødvendigvis ha en god økonomi, men man har oversikt over hvordan det står til og omtrentlige summer.

Relativ økonomi er personens oppfatning av egen økonomi sammenlignet med egen referansegruppe. Referansegruppeteori forutsetter at individers holdninger, verdier og selvvurderinger formes, delvis av deres identifikasjon, og sammenligning med referansegrupper (American Psychological Association [APA], 2018). Referansegruppen er i denne oppgaven respondentens omgangskrets. Det legges vekt på at relativ økonomi er den subjektive opplevelsen av eventuelle forskjeller, og ikke et objektivt mål på om personen har bedre eller dårligere økonomi enn omgangskretsen.

2.3.1.2 Måling

I etterkant av utformingen av økonomispesifikke mål på mestringstro, foreslått av Bandura mfl. (2006), har reversert polaritet blitt trukket frem som problematisk (Lee mfl., 2023; Warmath og Zimmerman, 2019). Den generelle skalaen for mestringstro (Schwarzer og Jerusalem, 1995) har en positiv formulering, mens etterfølgende økonomispesifikke mål (Lown, 2011) har en negativ formulering. Lee mfl. (2023) unngikk problematikken ved å tilpasse et mål fra tidligere studier til en ett-elementsvurdering av hvor trygg en person er på egen evne til å oppnå et finansielt mål, mens Warmath og Zimmerman (2019) brukte den generelle mestringstro-skalaen.

For å måle den subjektive kunnskapen har spørsmålet “Ranger din finansielle kunnskap fra 1-10” blitt brukt (Lind mfl., 2020; Lusardi og Mitchell, 2007b; Jaccard mfl., 2005;). Andre tilnærminger er å bruke likert-skalaer for å gi en egenvurdering av økonomisk kunnskap (Lusardi og Mitchell, 2017).

Økonomisk oversikt er et sammensatt begrep og flere studier måler ikke økonomisk oversikt direkte, men indirekte gjennom andre parametere (Dowling mfl., 2009; Joo og Grable, 2004; Von Stumm mfl., 2013; Furnham mfl., 2012; Rousseau og Venter, 2016). Det vil gi et objektivt mål på nivået av økonomisk oversikt, og ikke følelsen av økonomisk oversikt.

Relative effekter tar også ofte utgangspunkt i objektive mål. Eksempelvis sammenlignes den selvrapporterte trivselen til personer med inntekt over gjennomsnittlig inntekt i nabolaget, med den selvrapporterte trivselen til personer med inntekt under gjennomsnittet (Deaton og Stone, 2013). Denne måten identifiserer forskjeller mellom disse gruppene, men ikke om det skyldes *opplevelsen* av høy eller lav relativ inntekt sammenlignet med nabolaget.

2.3.1.3 Hypoteseutvikling økonomisk mestringstro

Økonomisk mestringstro er i likhet med kompetanse funnet til å være en positiv faktor knyttet til økonomisk atferd (Jorgensen mfl., 2017; Shim mfl., 2010). Mestringstro kan utfylle kunnskap og hjelpe til å forklare økonomisk bekymring (Lee mfl., 2023; Bandura, 1991; Bandura, 1977; Donaldson, 2011)

Lee mfl. (2023) trekker frem den teoretiske sammenhengen mellom mestringstro og angst. I møte med usikkerhet, vil de ulike aspektene ved mestringstro være en faktor i hvordan personen håndterer usikkerhet, og hva det resulterer i. I undersøkelsen av sammenhengen mellom økonomisk mestringstro og økonomisk bekymring finner de at økonomisk mestringstro er negativt assosiert med økonomisk bekymring og modererer sammenhengen mellom økonomisk kunnskap og økonomisk bekymring.

Vår hypotese er at økonomisk mestringstro vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring, altså at høyere mestringstro vil indikere lavere bekymring.

2.3.1.4 Hypoteseutvikling subjektiv økonomisk kunnskap

Tidligere forskning på den direkte sammenhengen mellom økonomisk bekymring og subjektiv økonomisk kunnskap er begrenset. Det er derimot forsket mye på økonomisk adferd og subjektiv kunnskap generelt. Vi vil derfor benytte begge deler til å utforme en hypotese om sammenhengen mellom økonomisk bekymring og subjektiv kunnskap.

Subjektiv kunnskap eller selvtillit tilknyttet egen økonomiske kunnskap er ikke nødvendigvis korrelert med objektiv kunnskap eller ferdigheter (Parker mfl., 2012). Lind

mfl. (2020) understreker viktigheten av å inkludere både objektiv og subjektiv økonomisk kunnskap for å identifisere korrekte sammenhenger. De finner at begge variabler bidrar til lavere økonomisk bekymring, og at subjektiv kunnskap er den viktigste faktoren. Dette støttes av at subjektiv økonomisk kunnskap i enkelte tilfeller er mer innflytelsesrik enn objektiv vedrørende økonomisk adferd (Allgood og Walstad, 2013; Hadar mfl., 2013). De to ulike dimensjonene har også vist seg å spille sentrale roller hver for seg i påvirkningen av økonomiske adferd, gjennom ulik utnyttelse av kunnskapsnivå (Tokar Asaad, 2015; Parker mfl., 2012).

Ved å inkludere begge variablene kan man dele inn individer i gruppene overmodig, normal og undermodig ut fra hvordan de vurderer eget kunnskapsnivå sett opp mot hvordan nivået faktisk er. Tidligere studier har vist at en overvurdering av eget økonomiske kunnskapsnivå ofte leder til dårligere finansielle prestasjoner (Barber og Odean, 2001; Camerer og Lovallo, 1999; Robb mfl., 2015; Statman mfl., 2006), og motvillighet til å søke finansielle råd (Kramer, 2016; Lewis, 2018). Det er ikke identifisert like tydelige trekk for undervurdering, men på generell basis har personer med avvik mellom subjektive og objektive numeriske evner vist dårligere økonomiske utfall (Peters mfl., 2019). Det kan tenkes at den lave selvtilliten til eget kunnskapsnivå fører til at nødvendige eller fornuftige økonomiske valg ikke blir tatt grunnet manglende tro på egne økonomiske vurderinger.

Vi tror den motstridende tilnærmingen til økonomisk beslutningstaking kan skape en atmosfære av økonomisk usikkerhet og følgelig bekymring for begge grupper. Vår hypotese er derfor at både individer som overvurderer og individer som undervurderer eget økonomiske kunnskapsnivå vil ha høyere økonomisk bekymring som følge av mindre fornuftige økonomiske valg. Bekymringen blir da sett relativt til den normale gruppen hvor subjektiv og objektiv kunnskap samsvarer i større grad.

2.3.1.5 Hypoteseutvikling økonomisk oversikt

Et grunnleggende prinsipp i personlig økonomi er at økonomisk oversikt er en grunnsten til god økonomi. Tidligere forskning knytter det mot atferd og psykologi og vi finner det rimelig at det kan ha en overførbar effekt til økonomisk bekymring.

Pengehåndteringslitteraturen viser at individer som lykkes med å ta ansvar for sin økonomi rapporterer mer økonomisk tilfredshet og mindre økonomisk stress (Dowling mfl., 2009;

Joo og Grable, 2004). Individuer som fokuserer på sparing og planlegging sliter og mindre med midlene de har tilgjengelig (Von Stumm mfl., 2013) og har lavere standarder når det gjelder inntekten en trenger for å betegnes rik (Furnham mfl., 2012). Det er og funnet en positiv sammenheng mellom økonomisk oversikt og økonomisk kunnskap (Rousseau og Venter, 2016). Personer med god oversikt kan være mer oppmerksomme, overvåke, samt ha et mer realistisk bilde av sine penger og eiendeler, så vel som deres utgifter og økonomiske forpliktelser relativt til personer med dårlig oversikt.

Tidligere funn gjør det interessant å undersøke sammenhengen mellom økonomisk bekymring og økonomisk oversikt. Vår hypotese er at en opplevelse av god oversikt vil være assosiert med lavere økonomisk bekymring.

2.3.1.6 Hypoteseutvikling relativ økonomi

Det finnes mye forskning på referansegruppers psykologiske påvirkning, hvor flere studier ser på påvirkningen av referansegruppers økonomiske aspekter som inntekt og formue. Studiene benytter riktignok ulike begreper og målinger for å se på effekten. De engelske begrepene som går igjen er effekter på “well-being”, “life satisfaction”, “job satisfaction” og “happiness”. Vi referer til funnene fra studiene samlet, i form av effekter på trivsel. Vi har til gode å finne spesifikk forskning mot bekymring på området, men resultater på andre aspekter danner grunnlaget for vår hypotese.

Flere studier har vist negative effekter av relativ inntekt, forbruk og formue på trivsel (McBride, 2001; Blanchflower og Oswald, 2004; Luttmer, 2005; Layard mfl., 2010; Card mfl., 2012; Hudson, 2013; Clark mfl., 2017; Elgar mfl., 2021). Med lokale områder som referansegruppe er det imidlertid også forskning som viser ingen eller positiv effekt av relativ inntekt (Deaton og Stone, 2013; Cheung og Lucas, 2016). Alder kan imidlertid påvirke den relative referanseeffekten og har vist seg til å danne et skille for effekten fra å være positiv for personer over 46 år til å være negativ for personer under 46 år. (FitzRoy mfl., 2011). Funnet kan bety at personers påvirkning endrer seg i løpet av livet.

I USA var effekten av relativ inntekt på by-, fylkes- og delstatsnivå på livstilfredsheten liten eller fraværene (Deaton og Stone, 2013). Effekten var derimot positiv for gjennomsnittlig inntekt på et postnummer. Tolkningen var at rikere naboer i nærområdet kunne bety bedre fellesgoder (f.eks. mer grøntareal, bedre skolesystem), og stod i kontrast til tidligere

funn om at det å ha relativt rikere naboer var assosiert med lavere livstilfredshet.

En overvekt av tidligere forskning viser at referansegrupper har en effekt på individers trivsel. Vi ønsker å undersøke nærmere hvorvidt sosiale sammenligninger er assosiert med økonomisk bekymring. Vi tror at individer som oppfatter egen økonomi som god relativt til sin omgangskrets, bekymrer seg mindre for økonomien. Vår hypotese er derfor at en bedre subjektiv oppfatning av egen økonomi relativt til omgangskretsen er negativt assosiert med økonomisk bekymring.

2.3.2 Økonomisk kunnskap

2.3.2.1 Definisjon

Engelsk litteratur benytter gjerne begrepene “financial knowledge” og “financial literacy” om hverandre. Der “financial knowledge” lett kan oversettes til økonomisk kunnskap på norsk, er “financial literacy” mer diffust. Kompetanse eller forståelse er en oversettelse av “literacy” brukt i forbindelse med spesifikke fagområder (Språkrådet, 2016). Vi vil derfor videre omtale “financial knowledge” som økonomisk kunnskap, og “financial literacy” som økonomisk kompetanse.

En gjennomgang av litteratur knyttet til økonomisk kompetanse viser at 72% av studiene undersøkt ikke definerer økonomisk kompetanse og at 47% bruker begrepene økonomisk kompetanse og kunnskap om hverandre (Huston, 2010). 38% av studiene inkluderte kun ett av begrepene. Huston (2010) trekker frem mangfoldigheten til økonomisk kompetanse, og at det i tillegg til å innebære kunnskap også fanger opp andre dimensjoner som økonomiske erfaringer, selvtillit i, og evne til å fatte økonomiske beslutninger. Kompetanse kan følgelig defineres som “evnen til å bruke kunnskap og ferdigheter til å administrere ens økonomiske ressurser effektivt for livslang økonomisk trygghet” (Hastings mfl., 2013). Warmath og Zimmerman (2019) trekker også et skille mellom økonomisk kunnskap og kompetanse, og finner kompetanse til å inneholde økonomiske evner, mestringstro og eksplisitt kunnskap.

2.3.2.2 Måling

Det er lite konsistens knyttet til antall spørsmål som måler finansiell kunnskap og kompetanse (Huston, 2010). Det har blitt utviklet lengre spørsmålsett som egne kompetanseundersøkelser og kortere sett som deler av større sosioøkonomiske undersøkelser

(Lusardi og Mitchell, 2011). En metode som er vidt adaptert er spørsmålene kjent som “Big Three”. Disse ble utviklet Lusardi og Mitchell til US Health and Retirement study i 2004, og knytter seg til forståelse av tre sentrale finansielle konsepter: Renters rente, inflasjon og risikodiversifisering (Lusardi og Mitchell, 2011).

Spørsmålene ble i 2009 inkludert i NFCS i USA. NFCS la til ytterligere to spørsmål, som sammen med “Big Three” har blitt anerkjent som “Big Five” for å teste økonomisk kunnskap (Hastings mfl., 2013). Disse ytterligere to spørsmålene tester kunnskapen vedrørende lånerente og obligasjonspriser.

2.3.2.3 Hypoteseutvikling

Økonomisk kunnskap har blitt knyttet til økt sannsynlighet for å utføre en rekke økonomiske oppgaver, eksempelvis å betale regninger i tide, budsjettere, sparing og utformelse av finansielle mål (Hilgert mfl., 2003). Økonomisk kunnskap og kompetanse har også blitt knyttet til effektive økonomiske beslutninger og positiv atferd, både alene (Hastings mfl., 2013) og i forbindelse med bekymring (Shapiro og Burchell, 2012). En rekke empiriske studier støtter opp under denne sammenhengen og finner at objektiv kunnskap har en positiv sammenheng med økonomisk adferd (Chen og Volpe, 1998; Lusardi og Mitchell, 2007a; Robb og Woodyard, 2011; Hilgert mfl., 2003; Borden mfl., 2008).

En metastudie av rollen til finansiell kompetanse og finansiell utdanning på økonomisk atferd basert på 168 studier viser imidlertid at finansiell kompetanse bare kunne forklare 0.1% av variasjonen i økonomisk atferd (Fernandes mfl., 2014). De peker blant annet på at sentrale kontrollvariabler tilknyttet individuelle forskjeller ikke er inkludert i mange, selv anerkjente, studier.

Det har blitt dokumentert negativ assosiasjon mellom økonomisk kunnskap og økonomisk bekymring (Lee mfl., 2023) og personer med høyt kunnskapsnivå utviser lavere bekymring knyttet til økonomiske anliggende (Lind mfl., 2020). Lee mfl. (2023) finner at forholdet mellom økonomisk kunnskap og bekymring modereres av økonomisk mestringstro.

Sammenhengen mellom økonomisk kunnskap og assosiasjonen med økonomisk bekymring er tydelig kompleks og sammensatt av mange faktorer. Dette kan og variere mellom land og kunnskapsnivå. Den norske befolkningen har utvist et høyt økonomisk kunnskapsnivå sammenlignet med andre land (Nyhus, 2023; OECD, 2016). Vi ønsker å undersøke

sammenhengen nærmere for den norske befolkningen og vår hypotese er at økonomisk kunnskap er assosiert med lavere økonomisk bekymring.

2.3.3 Låneprodukter

2.3.3.1 Definisjon

Et lån er det å stille et formuesgode (økonomisk verdi) midlertidig til disposisjon/rådighet for en annen (Selvig mfl., 2023). Renter er kostnaden låntaker må betale for å få tilgang til godet långiver gir ut. Et lån har gjerne sikkerhet i eiendeler, som innebærer at långiver kan få tilgang til, og selge eiendelen dersom lånet blir misligholdt for å sikre tilbakebetaling av beløpet. Det er en sammenheng mellom hvor sikkert lånet er for långiver og hvilke rente låntaker må betale. Lån med mindre til ingen sikkerhet har høyere rente.

Det finnes en rekke forskjellige låneprodukter tilgjengelig for privatpersoner i Norge. Vi har i denne oppgaven valgt å fokusere på tre ulike typer lån: Boliglån, forbrukslån og studielån. De ulike låntypene skiller seg fra hverandre på flere områder. Boliglånet er gjerne vesentlig større enn de to andre, og har gjerne sikkerhet i boligen samt inntektsbetingelser. Forbrukslånet kan være både sikret og usikret, og har som regel vesentlig høyere rente enn de to andre. Studielånet på den andre siden har gunstige fordeler, som lav rente og sletting av rente ved ulike livssituasjoner som f.eks. arbeidsledighet eller sykemelding (Lånekassen, 2023).

2.3.3.2 Hypoteseutvikling

Det er klart fra grunnleggende økonomisk teori at det å påta seg en gjeldsforpliktelse gir økt økonomisk risiko, da långiver har krav på sine midler før låntaker får gjenværende midler. Dette vil også gjelde for privatpersoner, og impliserer en økt sjanse for økonomiske vanskeligheter for individer som innehar ulike låneprodukter, som kan være et grunnlag for økonomisk bekymring.

Kun 5% av nordmenn som har fastrente tilknyttet eget boliglån og folk flest tar dermed på seg en usikkerhet som kan by på bekymring i form av renterisiko (SSB, 2023d). Renteøkninger betyr at forpliktelsen gjelden innebærer øker, og i september 2023 svarte 52% av boliglånsinnehavere at de var bekymret for økte rentekostnader (Opinion, 2023). Individer med høyere økonomiske forpliktelser kan være mer utsatt for bekymringer, da

de er mer sårbare for økonomiske endringer.

Total boliggjeld har blitt funnet å være en sterk predikator for objektivt og subjektivt økonomisk stress, men med en mindre rolle enn den mer risikable kredittkortgjelden (Loibl mfl., 2022). Disse sammenhengene vil både være avhengig av lånets størrelse og rentebetingelser, men underbygger påstanden om at mer risikable gjeldstyper har større påvirkning. Stress knyttet til gjeld har også utvist sammenheng med både psykisk og generell helse (Hamilton mfl., 2019).

Flere empiriske studier har og funnet at økonomisk belastning som personlig gjeld, og salg av bolig som følge av mislighold, er sterke prediktorer på depresjon, psykisk stress, mentale lidelser og selvmordstanker (Bridges og Disney, 2010; Brown mfl., 2005; Drentea og Reynolds, 2012; Jenkins mfl., 2008; McLaughlin mfl., 2012; Meltzer mfl., 2011; Pollack og Lynch, 2009; Reading og Reynolds, 2001; Selenko og Batinic, 2011). Drentea (2000) fant en positiv sammenheng mellom angst som følge av høyere forbrukslån til inntekts-forhold, samt det å ha misligholdte betalinger. De finner videre at generelt stressnivå forklarer noe av angsteffekten som forbrukslån gir, og all effekten som mislighold har. Sweet mfl. (2013) finner sammenhenger mellom høy gjeldsgrad og opplevd stress og depresjon, verre subjektiv helse og høyere blodtrykk.

Samlet sett tyder forskning på at ulike typer gjeld kan ha betydelige konsekvenser for både økonomisk velvære og psykisk helse. Boliglån, forbrukslån og studielån varierer ikke bare i størrelse, men også i de risikoene de medfører. Bekymringer knyttet til rentekostnader og sammenhenger mellom gjeld og negative helseeffekter understreker behovet for en helhetlig tilnærming. Basert på den tidligere forskningen er vår hypotese at alle tre gjeldstypene, boliglån, forbrukslån og studielån vil være indikatorer på økt økonomisk bekymring.

2.3.4 Psykisk helse

2.3.4.1 Definisjon

I vår studie har vi valgt å vurdere den psykiske helsen til respondentene basert på nivåene av depresjon, angst og stress. Kjernesymptomene i den moderne definisjonen av depresjon er nedstemt humør og tap av interesse eller glede (Paykel, 2022). Redusert energi eller utmattethet trekkes frem som et tredje symptom. Angst kan betegnes som en tilstand

som karakteriseres av uro, usikkerhet og frykt i møte med situasjoner hvor individet føler seg hjelpsløs, som innebærer fysiske og psykiske reaksjoner (Perrotta, 2019). Stress som begrep er mindre konkret, og kan ha ulike definisjoner for ulike individer (Fink, 2010). Tre måter å definere stress på er basert på stimuli, respons eller som en dynamisk prosess (Butler, 1993). Den dynamiske prosessen kan ses på som en kombinasjon av både stimuli og respons, hvor individet opplever en ubalanse mellom det de føler de har av ressurser og det miljøet i vid forstand krever av dem (Lazarus og Folkman, 1984).

2.3.4.2 Måling

Det finnes flere måter å kartlegge psykisk helse på. DAS-skalaen er et veletablert instrument for måling av depresjon, angst og stress (Lovibond og Lovibond, 1995). Skalaen muliggjør måling av psykisk helsetilstand som helhet, samt de tre underelementene hver for seg. Den originale skalaen hadde 42 elementer, men det har senere blitt utviklet kortere versjoner (Ali mfl., 2022; Ali, 2023). CES-D-skalaen er kjent som en pålitelig kartlegging av depressive symptomer, og inneholder 20-elementer (Bromberger mfl., 2004; Hann mfl., 1999). Et lengre selvrappoteringsinstrument er Brief-Symptom Inventory (BSI), som reflekterer psykologiske symptom mønstre hos psykiatriske og medisinske pasienter og andre symptomer (Derogatis, 1975). Den originale skalaen inneholdt 53 elementer, men det har også blitt utviklet en versjon med 18 elementer (Spitzer mfl., 2011). Flere av instrumentene er svært lange, og ikke egnet som en del av en kortere spørreundersøkelse. Antall elementer er viktig i vår utvelgelse av målingsinstrument for psykisk helse da vi skal undersøke flere elementer.

2.3.4.3 Hypoteseutvikling

Depresjon, angst og stress er subjektive følelser som kan variere betydelig fra person til person. Disse subjektive vurderingene er interessante mål og sier noe om individets personlige vurderinger så vel som personlighet. Personer opplever det av ulike grunner, inkludert personlige, sosiale, økonomiske, og helsemessige faktorer. Slike mål kan hjelpe med å identifisere og forstå de individuelle stressorene som påvirker bekymringsnivået.

Forskning viser en klar sammenheng mellom økonomisk bekymring og redusert psykisk helse (Voydanoff og Donnelly, 1989; Irwin mfl., 2008). En klinisk studie gjennomført av Klontz mfl. (2008) fant at deltakerne i et seks dagers behandlingsprogram, designet for å

forbedre økonomisk og psykisk problemløsning, hadde bedre psykisk helse og økonomisk status rett etter programmet og tre måneder etter at programmet ble avsluttet. Eldre personer med betalingsproblemer viser høyere nivåer for depresjon og angstsymptomer (Marshall mfl., 2021). Et utvalg av collestudenter utviste moderat til sterk sammenheng mellom økonomisk stress og generelle angstsymptomer (Tran mfl., 2018).

Opplevelse av økonomisk usikkerhet har utvist sterk sammenheng med depresjon, angst og stress (Viseu mfl., 2021). Det er dog et skille mellom objektive og subjektive beskrivelser av økonomiske vanskeligheter. Subjektiv oppfatning har blitt vist til å ha større forklaringskraft for psykisk helse enn objektive problemer (Asebedo og Wilmarth, 2017). Dette knytter psykisk helsetilstand nærmere økonomiske bekymringer.

Samtidig er det funnet en rekke modererende variabler for sammenhengen mellom økonomiske vanskeligheter og psykologisk helsetilstand. Funnene er imidlertid mindre ensartet. Ryu og Fan (2023) finner at ugifte, arbeidsledige, lav-inntektshusholdninger og leietakere har utvist en sterkere sammenheng enn sine respektive motparter. Dog finner Viseu mfl. (2021) at sivilstatus og arbeidsstatus ikke har modererende effekter. Kjønn har også både utvist modererende effekter og ikke (Ryu og Fan, 2023; Tran mfl., 2018; Viseu mfl., 2021).

Tidligere studier indikerer en tydelig sammenheng mellom økonomisk bekymring og redusert mental helse. Variabler som sivilstatus, arbeidsstatus og kjønn påvirker trolig forholdet, men funnene er varierende. Samlet sett understrekes viktigheten av å forstå og adressere forholdet mellom økonomisk bekymring og mental helse. Vi ønsker å se om sammenhengen finnes for den norske befolkningen og hvordan dette påvirker helhetsbildet av økonomisk bekymring. Vår hypotese er at symptomer på depresjon, angst og stress er positivt assosiert med økonomisk bekymring.

2.3.5 Hypoteser forskningsspørsmål 2

For å svare på forskningsspørsmål 2 vil vi gjennomføre en regresjonsanalyse av faktorene beskrevet over. Tidligere litteratur gir grunnlaget for ni hypoteser vi tester for å besvare forskningsspørsmålet.

Tabell 2.2: Hypoteser forskningsspørsmål 2

	Hypotese
H2.1	Økonomisk mestringstro vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring
H2.2	Feilvurdering av økonomisk kunnskap vil være positivt assosiert med økonomisk bekymring a: Overvurdert b: Undervurdert
H2.3	Økonomisk oversikt vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring
H2.4	Subjektiv vurdering av egen økonomi relativt til referansegruppe vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring
H2.5	Økonomisk kunnskap vil være assosiert med lavere økonomisk bekymring
H2.6	Subjektiv vurdering av egen økonomi vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring
H2.7	Opptak av lån av følgende art er positivt assosiert med økonomisk bekymring a: Boliglån b: Forbrukslån c: Studielån
H2.8	Følgende indikatorer for psykisk helse er positivt assosiert med økonomisk bekymring a: Depresjon b: Angst c: Stress

3 Datainnsamling

Målgruppen for oppgaven er den norske befolkningen mellom 20 og 70 år, 3 578 434 personer. Datainnsamlingen ble gjennomført ved en nettbasert spørreundersøkelse i samarbeid med SPV. Mottakergruppen for undersøkelsen er kunder i SPV. Undersøkelsen inneholder både egenutformede elementer og oversatte elementer fra andre undersøkelser gjennomført tidligere. Vi vil i denne delen gjennomgå trekningen av utvalget, nettbaserte spørreundersøkelser, utformingen av undersøkelsen og det endelige utvalget.

3.1 Trekning av utvalg

Undersøkelsesmottakerne er trukket tilfeldig fra SPVs kundebase på følgende kriterier: Aktiv kunde i aldersgruppen 20-70 år, bosatt i Norge og norsk statsborger, ikke reservert mot reklame og samtykket til bruk av kundeopplysninger i SPV. Mottakergruppen inneholdt 29 591 individer, 49.7% kvinner og 9.8% bosatt utenfor Vestlandet.

3.2 Metode

Spørreundersøkelsen ble gjennomført over Internett, og koblet sammen med kundedata fra SPV.

Nettbaserte spørreundersøkelser er et stadig mer populært verktøy, som effektivt kan samle inn data. Metoden nyttegjør Internettets utbredelse og tilgjengelighet, som gir flere fordeler under datainnsamlingen. Det er både kostnadseffektivt, enkelt for utsender og respondenter, samt muliggjør rask tilgjengelighet for analyse ved undersøkelsens slutt.

Nettbaserte spørreundersøkelser gjør det også lettere å nå respondenter på en mer komfortabel måte. De kan delta når og hvor det passer dem, i kontrast til tradisjonelle fysiske undersøkelser, over telefon eller intervjuer. Dette kan gi økt sannsynlighet for deltakelse og mer ærlige svar, da respondentene kan oppleve at de svarer under mindre press. På den andre siden gjør det det også lettere for respondentene å bli avbrutt underveis eller ignorere undersøkelsen.

Samarbeidet med SPV tillot oss å koble resultatene fra spørreundersøkelsen med anonymisert kundedata fra banken. Dette ga oss tilgang på bakgrunnsinformasjon

vedrørende kundene. Kundedataene er imidlertid vanskelig å benytte i analyse, da de for mange kunder kun reflekterer kundens bankspesifikke opplysninger og dermed ikke vil være representative for deres totale økonomiske situasjon. Koblingen mot registerdata gjorde det imidlertid mulig å identifisere om datasettet har skjevheter sammenlignet med kundebasen til SPV. Dette blir nærmere diskutert i del 7.1.

Respondentenes personvern sikres gjennom bruk av SPVs sikre og pålitelige innsamlingsplattform, og anonymisering av svar og kundedata før analyse gjennomføres.

3.3 Spørreskjema og vervetekst

Utformingen av spørreskjemaet er et viktig hensyn ved gjennomføring av nettbaserte undersøkelser. Elementene bør være enkle å forstå for å sikre resultatenes nøyaktighet og pålitelighet. Undersøkelsen bør og være relativt rask å gjennomføre, for å øke sannsynligheten for at respondenten besvarer alle spørsmål.

Utkastet til undersøkelsen ble utformet på bakgrunn av tidligere undersøkelser, og pilottestet på familie og venner for å sikre tydelighet og lav nok gjennomføringstid. Gjennomsnittlig gjennomføringstid i pilottesten var 5 minutter, som vi anså som lavere enn forventet gjennomføringstid i utvalget. Avsluttende justeringer ble foretatt i samarbeid med Døskeland, Hagen og SPV. Spørsmålskjemaet består av 42 elementer, både enkeltstående og integrert i overordnede batterier (Se Appendiks A for den fulle undersøkelsen).

For å effektivt rekruttere respondenter utformet vi, i samarbeid med SPV, to vervetekster for utsendelse på henholdsvis SMS og E-post (se Appendiks A). Vervetekstene ble testet på et utvalg kunder hos SPV.

3.4 Endelig utvalg

Undersøkelsen hadde en total svarprosent på 17%, som tilsvarer 4924 observasjoner, hvor 48.5% er kvinner. Deltakelsen var like høy på Vestlandet som resten av landet, og undersøkelsen hadde 9.4% observasjoner bosatt i resten av landet. For å vurdere mulige systematiske demografiske avvik, blir det endelige utvalget sammenlignet med karakteristikkene til hele populasjonen.

3.4.1 Kjønn og aldersfordeling

Kjønnsfordelingen i den norske befolkningen mellom 20-70 år er 51% menn og 49% kvinner, og vårt utvalg ligger svært tett opptil dette. Kvinner er underrepresentert med (0.5 prosentpoeng) og menn tilsvarende overrepresentert (se Appendiks B.1). Aldersgruppen 20-25 og 60+ år er underrepresentert i utvalget. Den største forskjellen er den yngste aldersgruppen hvor avviket mellom Norges befolkning og vårt utvalg er på 2.7 prosentpoeng. I de øvrige aldersgruppene er avviket under 2 prosentpoeng.

3.4.2 Vekting av endelig utvalg

For å rette opp i skjevheter, og få resultatene så representative for populasjonen som mulig i person og husholdningsundersøkelser benyttes ofte vekting av enheter (SSB, 2023c). Eksempler på enheter benyttet er kjønn og alder. Det innebærer at hver observasjon får tildelt en vekt, som baseres på en eller flere av variablene i datasettet, slik at det representerer populasjonsstørrelsen på en bedre måte. Vekter justerer i hovedsak gjennomsnitt og andeler, og fungerer derfor godt for deskriptive data. Det kan imidlertid påvirke inferensen, og om det ikke implementeres på riktig måte, lede til lavere presisjon og misledende konklusjoner ved bruk i regresjonsanalyser (Johnson, 2008). Dette gjelder spesielt dersom forskjellene er store, ettersom vektene da må tilpasses av analytikeren. For regresjonsanalyser er bruken av kontrollvariabler trukket frem som en metode for å beholde nøytraliteten i estimatene, uten vekting. På bakgrunn av de nevnte skjevhetene vil vi vekte resultatene etter kjønn og alder i analysen av forskningsspørsmål 1. I analysen av forskningsspørsmål 2 inkluderer vi de sosiodemografiske karakteristikene som kontrollvariabler.

3.4.3 Begrensninger

For å kunne trekke konklusjoner om en populasjon er det nødvendig at utvalget representerer populasjonen på en god måte. Gjennom vekting av utvalget har vi begrenset demografiske avvik. I denne delen vil vi gå gjennom andre avvik som kan gi begrensninger i presisjonen til konklusjonene vi trekker om populasjonen.

Den klareste forskjellen mellom utvalget vårt og populasjonen er geografisk fordeling av respondenter. Majoriteten (4460) av observasjonene er fra Vestlandet, og resten av landet

(464) er underrepresentert. Ettersom eventuelle forskjeller i økonomisk bekymring mellom disse gruppene er avgjørende for videre analyse, tester vi om forskjellen mellom gruppene i økonomisk bekymring i utvalget er så stor at vi ikke lenger tror på en nullhypotese om at disse kan være like. Gjennomsnittet for samlet økonomisk bekymring er noe lavere på Vestlandet, men forskjellen er ikke signifikant (se Appendix C.1 og C.2). Vi kan derfor si at vårt utvalg ikke utviser signifikant forskjell i økonomisk bekymring mellom Vestlandet og resten av landet. Dette legger vi til grunn for resten av analysen, og vil ikke gå nærmere inn i regionsforskjeller.

Et annet viktig moment i vurderingen av begrensninger handler om hvorvidt respondentene av undersøkelsen i større grad er de som har høyere økonomisk bekymring, da det potensielt vekker en større interesse for dem å svare. For å identifisere skjevheter sammenligner vi utvalget vårt mot kundebasen til SPV (se Appendix B.2).

Alder og kjønnsfordeling viser stort sett de samme forskjellene som mellom utvalget og Norges befolkning. Det er et halvt prosentpoeng flere menn i utvalget, og fire prosentpoeng færre respondenter i den yngste aldersgruppen. De to eldste aldersgruppene er overrepresentert. Kundene med kundeforhold over 20 år er overrepresentert med 8 prosentpoeng, noe som kan komme av at personer med sterkere tilknytning til utsenderen har større sannsynlighet for å delta i slike undersøkelser. Innskuddsfordelingen er stort sett lik mellom utvalget og kundebasen, men andelen med under 1000 kroner i innskudd er 4 prosentpoeng mindre i utvalget.

I utvalget er gruppene med 1 til 2 millioner, 2 til 4 millioner og over 4 millioner kroner i lån overrepresentert sammenlignet med SPV sin totale kundebase. Det er kundene som ikke har lån i SPV som er underrepresentert i utvalget. Utvalget har 51% uten lån i SPV, mot 62% i totalbasen. Disse kundene kan ha lån i andre banker, og det er derfor vanskelig å si noe om den helhetlige fordelingen. Denne forskjellen gir imidlertid en indikasjon på at utvalget kan være skjevt fordelt mot personer med økonomisk bekymring, dersom høyere gjeld har sammenheng med økonomisk bekymring. Andre forklaringer på dette avviket inkluderer engasjement for bankens aktiviteter og demografiske forskjeller mellom gruppene med og uten betydelig lån i SPV.

Samlet sett identifiserer vi enkelte skjevheter som kan påvirke bekymringsnivået og derav funnene. Det er generelt en underrepresentasjon i gruppen uten bankspesifikke produkter

---

som fordeler seg i de produktspesifikke inndelingene. Forskjellene kan skyldes at aktive kunder med lange kundeforhold er overrepresentert. De grunnleggende forskjellene blant kjønn og alder er dog ikke av stor karakter og det er jevnt over store likheter sett opp mot både kundebasen til SPV og Norges befolkning.

4 Datasett

Datainnsamlingen beskrevet i forrige kapittel er grunnlaget for tversnittsdatasettet vi benytter i analysene. Vi vil i dette kapitlet gå igjennom hvordan vi måler og konstruerer økonomisk bekymring og fokusvariablene, før vi presenterer deskriptiv statistikk for fokusvariablene og de sosiodemografiske karakteristikene vi benytter som kontrollvariabler i Forskningsspørsmål 2.

4.1 Variabler

4.1.1 Økonomisk bekymring

Undersøkelsen inneholdt 9 elementer for å måle økonomisk bekymring. Vi adapterte og oversatte de tre elementene fra NFCS som Lee mfl. (2023) knyttet til opplevelsen av økonomisk bekymring: “Å diskutere økonomien min kan få pulsen min til å øke eller få meg til å føle meg stresset”, “Å tenke på min personlige økonomi kan få meg til å føle meg engstelig” og “Jeg er bekymret for å gå tom for penger”. Alle elementene ble besvart på en 5 punkts likert-skala fra “Helt uenig” (1) til “Helt enig” (5).

Vi utvidet med tre elementer knyttet til belastningen fra økonomisk bekymring: “Jeg bruker mye tid på å bekymre meg for egen økonomi” (Tidsbruk), “Det går utover mine gjøremål at jeg bekymrer meg for egen økonomi” (Produktivitet) og “Det går utover humøret mitt at jeg bekymrer meg for egen økonomi” (Livskvalitet). Alle elementene ble besvart på en 5 punkts likert-skala fra “Helt uenig” (1) til “Helt enig” (5). Målet innebærer at respondenten selv vurderer hvor enig de er i at økonomisk bekymring går utover tidsbruk, produktivitet og livskvalitet, og fanger opp i hvilken grad økonomisk bekymring går utover livet til respondentene.

De siste tre elementene begynte alle med “Sammenlignet med for et år siden. . .” og handlet følgelig om økningen i belastning fra økonomisk bekymring: “...bruker jeg mer tid på å bekymre meg for egen økonomi”, “...går min bekymring for egen økonomi mer utover mine gjøremål” og “...går min bekymring for egen økonomi mer utover mitt humør”. Elementene ble besvart på samme 5-punkts likert-skala som de seks andre.

For å analysere graden av økonomisk bekymring vil vi samle elementene. Det finnes flere

metoder å gjøre dette på, og en vanlig tilnærming er å tilegne koeffisienter eller vekter til de observerte variablene og summere dem. Disse vektene kan bli funnet på flere måter, og vanlige metoder innenfor økonomiske fagområder er økonomisk verdi, eller å sette alle til 1. Vi følger tidligere studier og benytter oss av Principal Component Analysis (PCA) med polychoriske korrelasjoner for å konstruere indekser for økonomisk bekymring (Kolenikov, Angeles mfl., 2004; Lee mfl., 2023). PCA beskrives nærmere i kapittel 5 (Metode).

Vi konstruerer fire ulike indekser med utgangspunkt i opplevelsen av-, belastningen fra- og økningen i belastning fra økonomisk bekymring. En indeks for hver av inndelingene, og en samlet indeks basert på den konseptuelle modellen for økonomisk bekymring. Tabell 4.1 inneholder vektene funnet med PCA og Cronbach's alfa for de ulike indeksene. Cronbach's alfa på godt over 0.7 for alle indeksene tyder på god intern konsistens. PCA gir oss en én-komponentsløsning for hver indeks. Vektene er standardisert til å summere til 1, for lettere tolkning og like indekser. Vi konstruerer indeksene slik at de går fra 3-15. Vi ser at PCA gir oss tilnærmet likevektning av de ulike variablene. Det tilsier at de er like interessante i forklaringen av de konseptuelle dimensjonene av økonomisk bekymring.

Tabell 4.1: PCA vekter og Cronbach's alfa

Vekter	Opplevelse	Belastning	Økning i belastning	Samlet
Opplevelse av økonomisk bekymring				
Stress	0.3293			0.1590
Angst	0.3421			0.1698
Pengeknapphet	0.3287			0.1650
Belastning fra økonomisk bekymring				
Nåværende				
Tidsbruk		0.3311		0.1712
Produktivitet		0.3324		0.1639
Livskvalitet		0.3366		0.1710
Økning siste året				
Tidsbruk			0.3263	
Produktivitet			0.3348	
Livskvalitet			0.3389	
Cronbach's alfa	0.8927	0.9180	0.9095	0.9405

4.1.2 Selvoppfatning

Respondentenes selvoppfatning ble målt ved fire subjektive elementer hvor respondenten ga en vurdering av egen økonomisk mestringstro, -kunnskap og -oversikt, samt personlig økonomi relativt til omgangskrets.

Økonomisk mestringstro ble målt på samme måte som Lee mfl. (2023) med ett element: “Hvis du skulle satt et økonomisk mål for deg selv i dag, hvor trygg er du på evnen din til å nå det?”. Svaralternativene var “Ikke trygg i det hele tatt”, “Ikke veldig trygg”, “Litt trygg” og “Veldig trygg”. Vi konstruerer dummy-variabler for hver av svarkategoriene.

De tre resterende elementene ble vurdert på en 5 punkts likert-skala fra “Helt uenig” til “Helt enig”. Elementene er positivt formulert, slik at enighet tilsvarer høy kunnskap, god oversikt og god relativ økonomi.

Elementene skiller seg fra tidligere studier ved at det er den subjektive oppfatningen til respondenten som måles. Vi har valgt denne tilnærmingen da det er respondentenes selvoppfatning vi er interessert i, og ikke den objektive situasjonen. Referansegruppe for relativ økonomi er omgangskretsen. Andre studier har gjerne definert nabolaget eller andre demografiske inndelinger som referansegruppe, som ikke nødvendigvis er de man sammenligner seg med i hverdagen. Omgangskrets kan inneholde flere aspekter. Variasjon i situasjoner man omgås omgangskretsen, og at den kan se forskjellig ut for ulike personer tror vi gjør at den bedre fanger opp hvem respondentene faktisk sammenligner seg med i hverdagen.

Vi bruker den subjektive vurderingen av økonomisk kunnskap til å konstruere tre grupper. De overmodige, som vurderer egen kunnskap som høy, men objektiv kunnskap er lav, svarer mer “Enig” eller “Helt enig” på spørsmålet om egen kunnskap, men har en objektiv kunnskapsscore under 3 (to eller mindre). De undermodige, som vurderer egen kunnskap som lavere enn den objektive kunnskapen, svarer “Uenig” eller “Helt uenig” men har en score på 3 eller mer. De resterende er i normalgruppen.

4.1.3 Økonomisk kunnskap

Vi bruker “The big five” fra Lusardi og Mitchell (2011) for å vurdere økonomisk kunnskap. Elementene knytter seg til renters rente, inflasjon, risikodiversifisering, lånerente og

obligasjonspriser. Det ble gitt fire svaralternativer til hvert spørsmål, hvorav ett var riktig. Vi lager en samlet score for økonomisk kunnskap som går fra 0-5.

4.1.4 Låneprodukter

Vi indentifiserer hvilke låneprodukter respondentene har ved ett element i undersøkelsen. Respondentene kan velge flere alternativer på dette elementet (se Appendiks A). Vi konstruerer binære variabler for boliglån, forbrukslån og studie, slik at vi kan trekke ut om respondentene har ett, eller flere av låneproduktene samtidig.

4.1.5 Psykisk helse

Undersøkelsen benytter de 8 elementene fra DASS-8 for å måle psykisk helse. Tre elementer knyttet til hver av depresjon og angst, og to elementer knyttet til stress, opplevd den siste uken (se Appendiks A). Svaralternativene var “Gjaldt ikke for meg i det hele tatt” (1), “Gjaldt for meg til en viss grad, eller noen ganger” (2), “Gjaldt for meg i betydelig grad, eller mesteparten av tiden” (3), “Gjaldt for meg i stor grad, eller det meste av tiden” (4). For å kunne benytte grenseverdiene til Ali (2023) om-kodet vi svaralternativene til å gå fra verdiene 0 til 3. Vi konstruerer en score for hver av variablene: depresjon (0-9), angst (0-9) og stress (0-6).

DASS-8 har utvist robuste resultater sammenlignet med tilsvarende skalaer med flere elementer, og er følgelig et godt alternativ ved mindre plass i undersøkelser (Ali mfl., 2022). Det må imidlertid trekkes frem at DASS-8 i en spørreundersøkelse ikke kan brukes til formell diagnostisering av depresjon-, angst- eller stresslidelser, men gir en indikasjon på om individet utviser symptomer. Tabell 4.2 viser at en stor andel for alle tre gruppene som havner innenfor normale nivåer.

Tabell 4.2: Andel personer fordelt på nivå av angst, stress og depresjon

Nivå	Angst	Depresjon	Stress
Høyt	2.4%	4.8%	6.5%
Moderat	7.5%	13.7%	17.4%
Normalt	90.1%	81.6%	76.1%

4.1.6 Sosiodemografiske karakteristikk

I tillegg til fokusvariablene inkluderte undersøkelsen elementer for blant annet følgende sosiodemografiske karakteristikk: Alder, utdanning, sivilstatus, foreldreansvar, arbeidsstatus og husholdningsinntekt (se Appendiks A). Vi måler alder både som en ordinal og kontinuerlig variabel. Sivilstatus, utdanning, og arbeidsstatus er alle nominale variabler, mens vi måler husholdningsinntekt som en ordinal variabel med inndelinger på 400 000. Foreldreansvar og kjønn er binære variabler. Risikotoleranse er en kontinuerlig variabel.

4.2 Deskriptiv statistikk

4.2.1 Fokusvariabler

Deskriptiv statistikk for fokusvariablene er gitt i tabell 4.3. Vi ser at den gjennomsnittlige verdien for økonomiske bekymring er 8.9, og noe høyere for kvinner (9.3) enn for menn (8.6). Vi ser også at gjennomsnittlig verdi er høyere for opplevelse (9.5) enn belastning (8.3). Dersom vi ser på de underordnede elementene er medianen på de fleste 3, som tilsvarer “Verken enig eller uenig”. Bekymring for å gå tom for penger og økning i tidsbruk har en høyere median på 4, mens medianen for belastning på produktivitet er 2. Sett under ett har menn lavere gjennomsnitt på de fleste bekymringsvariablene. Vi vil presentere svarene på de ulike bekymringselementene nærmere i analysen av forskningsspørsmål 1.

Vi ser at den store majoriteten av respondentene har relativt god mestringstro. 71% svarer “Veldig trygg” eller “Litt trygg” på spørsmålet om oppnåelse av egne økonomiske mål, mens omtrent 20% og 4% svarer henholdsvis “Ikke veldig trygg” eller “Ikke trygg i det hele tatt”. Fordelingen er relativt lik som Lee mfl. (2023) sitt amerikanske utvalg, dog noe tyngre i “Litt trygg” gruppen. Det er flere kvinner som rapporterer om lavere mestringstro.

14.7% av respondentene overvurderer eget økonomiske kunnskapsnivå, og her er kvinnene mer representert. En liten andel av respondentene undervurderer eget kunnskapsnivå. Tallene impliserer at omtrent 80% av respondentene vurderer egen økonomisk kunnskap relativt riktig.

Respondentene får en gjennomsnittlig økonomisk kunnskapscore på 2,7, som er lavere enn Lee mfl., 2023 finner hos den amerikanske befolkningen (2.8). Som nevnt har tidligere studier funnet at nordmenn har høyt økonomisk kunnskapsnivå (Nyhus, 2023; OECD, 2016). Ser man på de direkte sammenlignbare tallene fra “Big Three” spørsmålene kan man si at respondentene har et relativt godt kunnskapsnivå (1.9), men vesentlig lavere enn hva Nyhus har dokumentert tidligere (2.3). Til sammenligning svarer de omtrent like godt som Kalmi og Ruuskanen (2018) finner for den finske befolkningen (2.0). Nordmenn scorer også omtrentlig likt som Finland i OECD sin kartlegging (OECD, 2016). Finland scoret nest høyest i henhold til økonomisk kunnskapsnivå i EU, etter Nederland, gjennom EU’s egen kartlegging av økonomisk kunnskap i 2023 (Eurobarometer, 2023). Av denne sammenligningen kan vi si at respondentene har et relativt høyt kunnskapsnivå, på tross av avvik fra Nyhus (2023) sine funn. Menn scorer gjennomsnittlig høyere på økonomisk kunnskap enn kvinner for den norske befolkningen. Dette samsvarer med Nyhus (2023) som finner at Norge har blant de største kjønnsforskjellene i Europa.

En drøy tredjedel (29.4%) av respondentene har studielån, og henholdsvis 68% og 10% har bolig- og forbrukslån.

Scoren for psykisk helse går fra 0 til 24, og verdier opp til 8 kan kategoriseres som normalt nivå (Ali, 2023). Vi ser derfor at gjennomsnittet (4.1) ligger godt innenfor normale nivåer. Kvinner ligger noe høyere (4.5) og menn noe lavere (3.7). Også for depresjon (1.5), angst (0.9) og stress (1.7) ligger scorene innenfor normale nivåer (0-3, 0-3 og 0-2). Av de underliggende variablene legger vi merke til at stress ligger tett på grenseverdien, mens nivåene for angst er svært lave.

Tabell 4.3: Fokusvariabler

	Alle	Mann	Kvinne
N	4924	2537	2387
Ordinale og kontinuerlige variabler - Gjennomsnitt (Median), Std.avvik			
Økonomisk bekymring (Indeks)	8.9 (9.0), 3.2	8.6 (8.5), 3.2	9.3 (9.5), 3.2
Opplevelse av økonomisk bekymring			
Indeks	9.5 (10.0), 3.4	8.9 (9.0), 3.3	10.1 (11.0), 3.3
Stress	3.0 (3), 1.2	2.8 (3), 1.2	3.2 (3), 1.2
Engstelighet	3.2 (3), 1.2	3.0 (3), 1.2	3.4 (4), 1.2

Fortsetter neste side

4.3 - Fokusvariabler - fortsetter

	Alle	Mann	Kvinne
N	4924	2537	2387
Pengeknapphet	3.3 (4), 1.3	3.1 (3), 1.3	3.5 (4), 1.3
Belastning fra økonomisk bekymring			
Indeks	8.3 (8.0), 3.4	8.0 (8.0), 3.4	8.7 (9.0), 3.3
Tid	2.9 (3), 1.2	2.7 (3), 1.2	3.1 (3), 1.2
Produktivitet	2.5 (2), 1.2	2.5 (2), 1.2	2.6 (2), 1.2
Livskvalitet	2.9 (3), 1.3	2.8 (3), 1.3	3.0 (3), 1.3
Økning i belastning fra økonomisk bekymring			
Indeks	8.9 (9.0), 3.4	8.6 (9.0), 3.5	9.3 (10.0), 3.3
Tid	3.3 (4), 1.3	3.1 (3), 1.3	3.5 (4), 1.2
Produktivitet	2.8 (3), 1.2	2.7 (3), 1.2	2.8 (3), 1.2
Livskvalitet	2.9 (3), 1.3	2.8 (3), 1.3	3.0 (3), 1.2
Selvoppfatning			
Oversikt	4.0 (4), 0.9	4.0 (4), 0.9	4.0 (4), 0.8
Relativ Økonomi	3.3 (3), 1.0	3.4 (3), 0.9	3.1 (3), 1.0
Økonomisk kunnskap			
Psykisk helse	4.1 (3), 4.9	3.7 (2), 4.7	4.5 (3), 5.1
Depresjon	1.5 (1), 1.5	1.3 (1), 1.4	1.7 (2), 1.6
Angst	0.9 (0), 1.7	0.8 (0), 1.6	1.1 (0), 1.8
Stress	1.7 (1), 2.1	1.6 (1), 2.0	1.8 (1), 2.1
Kategoriske variabler - %			
Økonomisk mestringstro			
Ikke trygg i det hele tatt	4.2%	4.1%	4.3%
Ikke veldig trygg	19.5%	16.3%	22.8%
Litt Trygg	48.8%	50.3%	47.3%
Veldig Trygg	21.7%	24.2%	19.0%
Subjektiv økonomisk kunnskap			
Overkonfident	14.7%	10.6%	19.1%
Underkonfident	5.2%	5.2%	5.2%
Låneprodukter			
Studielån	29.4%	22.2%	37.1%
Boliglån	68.1%	69.6%	66.6%
Forbrukslån	10.4%	12.1%	8.6%

4.2.2 Sosiodemografiske karakteristikk

Deskriptiv statistikk for de sosiodemografiske karakteristikkene er gjengitt i Tabell 4.4. Utvalget inneholder en stor andel gifte (39.7%) og heltidsansatte (68.2%) personer. Omtrent 41% av utvalget har foreldreansvar, hvor der er en noe lavere andel av kvinnene (38.4%) enn mennene (42.8%) som har foreldreansvar. Gjennomsnittlige alder er 44.3 år, minimalt høyere for menn (45). Gjennomsnittlig risikotoleranse er 5.2 og vi ser at kvinner rapporterer om lavere risikotoleranse enn menn. Risikotoleranse er og en variabel som mange har valgt å ikke besvare, men utviser ingen kjønnsdifferanse.

Tabell 4.4: Kontrollvariabler

	Samlet	Mann	Kvinne
N	4924	2537	2387
Kategoriske variabler - %			
Kjønn			
Kvinne	48.5%		
Mann	51.5%		
Aldersgrupper			
20-25	8.6%	7.7%	9.6%
26-34	21.1%	20.1%	22.1%
35-49	31.8%	31.8%	31.7%
50-59	20.8%	21.8%	19.8%
60+	17.7%	18.5%	16.8%
Sivilstatus			
Singel	20.7%	19.3%	22.2%
Gift	39.7%	44.3%	34.7%
Skilt	5.1%	3.7%	6.6%
Kjæreste u/samboerskap	7.3%	6.2%	8.3%
Kjæreste m/samboerskap	26.2%	25.7%	26.8%
Annet	0.9%	0.7%	1.2%
Ikke besvart	0.1%	0.1%	0.2%
Utdanning			
Grunnskole	4.4%	4.3%	4.6%
VGS	20.0%	19.0%	21.1%
Fagbrev	25.6%	33.5%	17.2%
Årstudium	3.9%	3.4%	4.4%
Bachelor	27.6%	22.6%	32.9%

Fortsetter neste side

Tabell 4.4: Kontrollvariabler (N= 4924) - fortsetter

	Samlet	Mann	Kvinne
N	4924	2537	2387
Master eller høyere	14.5%	12.3%	16.8%
Annet	3.8%	4.8%	2.7%
Ikke besvart	0.2%	0.2%	0.2%
Arbeidsstatus			
Arbeidsledig	1.3%	1.1%	1.4%
Student	4.9%	3.7%	6.3%
Deltidsansatt	5.8%	2.4%	9.3%
Heltidsansatt	68.2%	74.8%	61.2%
Selvstendig næringsdrivende	3.0%	3.6%	2.3%
Pensjonert	7.4%	7.8%	7.0%
Uføretrygdet	6.2%	4.2%	8.4%
Mottaker av stønad	1.6%	1.1%	2.2%
Annet	1.1%	0.8%	1.3%
Ikke besvart	0.5%	0.4%	0.6%
Husholdningsinntekt			
Under 200k	2.9%	2.2%	3.5%
200k-599k	16.2%	13.0%	19.7%
600k-999k	22.0%	22.5%	21.5%
1.00m-1.39m	22.0%	24.2%	19.6%
1.40m-1.79m	11.4%	13.7%	9.0%
1.80m-2.19m	4.0%	4.8%	3.1%
2.20m-2.39m	0.9%	1.3%	0.4%
Over 2.40m	1.2%	1.7%	0.6%
Ønsker å ikke oppgi	4.8%	4.1%	5.6%
Ikke besvart	14.7%	12.7%	16.9%
Foreldreansvar			
Ja	40.7%	42.8%	38.4%
Nei	43.8%	43.1%	44.7
Ikke besvart	15.5%	14.1%	16.9%
Kontinuerlige variabler: Gj.snitt (Median), Std.avvik			
Risikotoleranse	5.2 (5), 3	5.7 (6), 2.9	4.6 (4), 3
Ikke besvart	2130	1081	1049
Alder	44.3 (44), 13.8	45 (45), 13.7	43.5 (42), 13.9

5 Metode

Kapittel 5 tar for seg den metodiske tilnærmingen vi har hatt i analysen av av forskningsspørsmålene. Vi vil først gå igjennom Principal component analysis, som er benyttet i konstruksjonen av indekser for økonomisk bekymring i del 4.1.1. Vi beskriver så Z-test for likhet i andeler, som benyttes til hypotesetesting om utbredelsen av økonomisk bekymring. Videre tar vi for oss regresjonsanalyse, hvor vi vil presentere Ordinary Least Squares (OLS), og hvorfor vi velger denne tilnærmingen. Til slutt presenterer vi den empiriske modellen som er benyttet i analysen av assosierte faktorer til økonomisk bekymring.

5.1 Principal component analysis

Denne oppgaven bruker Principal component analysis (PCA) til å konstruere valide indekser for økonomisk bekymring basert på den konseptuelle modellen. *Principal components* er et sett med variabler ($Z_1, Z_2, \dots$) som samlet oppsummerer variasjonen til et større underliggende sett med egenskaper ($X_1, X_2, \dots, X_p$) i et datasett med n observasjoner (James mfl., 2013). PCA er prosessen som benyttes for å identifisere disse komponentene, og er en uovervåket teknikk siden det ikke blir spesifisert noen responsvariabel. PCA finner en lavdimensjonell representasjon av de spesifiserte underliggende egenskapene ved å vektlegge de mest interessante dimensjonene i datasettet. I denne sammenheng menes interessant herav hvor mye observasjonene varierer langs de ulike dimensjonene, og høy variasjon betyr større interesse. Den første komponenten fra settet med egenskaper er den normaliserte lineære kombinasjonen av egenskapene med størst varians.

$$Z_1 = \phi_{11}X_1 + \phi_{21}X_2 + \dots + \phi_{p1}X_p$$

$\phi_{11}, \dots, \phi_{p1}$ er vektene som tilegnes hver egenskap i komponenten, og kombinasjonen normaliseres ved å la summen av disse kvadrert være lik 1. Den neste komponenten er den lineære kombinasjonen av egenskapene som har størst varians og er ukorrelert med Z_1 , og slik fortsetter det for eventuelle videre komponenter. Teknikken fanger opp det meste av variasjonen i de første komponentene (Kolenikov, Angeles mfl., 2004; Deane, 1992), og vektene kan benyttes til å konstruere en indeks for konseptet man analyserer.

PCA er en lineær prosedyre, og følgelig eksponert for brudd på fordelingsantakelser (Kolenikov, Angeles mfl., 2004). Variablene for økonomisk bekymring er diskrete ordinale variabler, og å benytte PCA direkte på disse ville innebære et brudd på normalitetsantakelsen. Bruk av polychoriske korrelasjoner tillater oss å gjennomføre PCA på ordinale variabler uten at estimatene for vektene blir påvirket av dette (Kolenikov, Angeles mfl., 2004).

5.2 Z-test for likhet mellom andeler

I et utvalg kan vi observere forskjellige antall (x_1, x_2) av et gitt utfall for ulike underutvalg med antall observasjoner n_1 og n_2 . Disse forskjellene kan være tilfeldige, og vi ønsker derfor å undersøke om forskjellene er så store at vi ikke lenger tror på en nullhypotese om at andelen ($\hat{p} = \frac{x}{n}$) er like for de tilsvarende underpopulasjonene. En z-test for likhet mellom andeler er en måte å trekke inferens om andeler i to populasjoner (Keller, 2018). Hvis vi har to utvalgsstørrelser (n_1, n_2) og observerte andeler i hvert utvalg $(\hat{p}_1, \hat{p}_2)$ kan vi regne ut testobservatoren

$$z = \frac{\hat{p}_1 - \hat{p}_2}{\sqrt{\frac{\hat{p}_1(1-\hat{p}_1)}{n_1} + \frac{\hat{p}_2(1-\hat{p}_2)}{n_2}}}$$

som er tilnærmet normalfordelt dersom $n_1\hat{p}_1$, $n_1(1 - \hat{p}_1)$, $n_2\hat{p}_2$ og $n_2(1 - \hat{p}_2)$ er større enn eller lik 5 (Keller, 2018). Dersom testobservatoren er større enn kritisk verdi for det spesifiserte signifikansnivået, forkaster vi nullhypotesen om at andelen er like for de to populasjonene. Dersom ikke annet blir spesifisert benytter vi 5% signifikansnivå ved bruk av z-test for like andeler.

Under nullhypotesen om at andelene er like ($p_1 = p_2$) kan vi lage et samlet andelsestimat ($\hat{p}$) og det estimerte standardavviket blir

$$\sqrt{\frac{\hat{p}_1(1-\hat{p}_1)}{n_1} + \frac{\hat{p}_2(1-\hat{p}_2)}{n_2}} = \sqrt{\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)\hat{p}(1 - \hat{p})}$$

hvor

$$\hat{p} = \frac{\hat{p}_1 n_1 + \hat{p}_2 n_2}{n_1 + n_2}.$$

5.3 Regresjonsanalyse

5.3.1 Ordinary least squares

Ordinary Least Squares (OLS) er en lineær regresjonsteknikk som innebærer å modellere den lineære sammenhengen mellom en avhengig og en eller flere uavhengige variabler ved å minimere summen av de kvadrerte residualene (EMC Education Services [EMC], 2015). Den generelle formen til en level-level OLS regresjonsmodell er presentert under. Her er en enhets økning i en uavhengig variabel (x_k) assosiert med β_k enheters økning i den avhengige variabelen, når vi holder alle andre variabler konstant.

$$y = \beta_0 + \beta_1 x_1 + \beta_2 x_2 \dots \beta_k x_k + \epsilon$$

For at den statistiske inferensen som trekkes om modellparameterne $\beta_1, \dots, \beta_k$ ikke skal være misledende, må noen sentrale antakelser holde (EMC, 2015; Evans, 2007). Den første antakelsen er lineærhet, og innebærer at sammenhengen mellom den avhengige variabelen og de uavhengige variablene kan modelleres lineært. Det er imidlertid mulig å transformere både den avhengige og de uavhengige variablene for å tilfredstille denne antakelsen (EMC, 2015). Videre er en sentral antakelse at feilledet ϵ er normalfordelt med gjennomsnittlig verdi lik 0 og konstant varians.

Konstant varians i feilledet for alle verdier i den avhengige variabelen betegnes homoskedastisitet (Evans, 2007). Brudd på denne antagelsen betegnes som heteroskedastisitet og forekommer ofte i tverrsnittsdata, og antas å være et problem i mange sosiale og økonomiske datasett (Sæthre og Mysliwski, 2022). Heteroskedastisitet påvirker imidlertid ikke de estimerte parameterne i en OLS-modell, kun standardavvikene. En vanlig tilnærming er derfor å benytte robuste standardavvik, som er konsistente under heteroskedastisitet i alle former (Sæthre og Mysliwski, 2022).

Ved OLS regresjonsanalyse med flere uavhengige variabler er multikollinearitet et fenomen som kan oppstå. Det innebærer at én-, eller en kombinasjon av flere uavhengige variabler inneholder mye av den samme informasjonen, og følgelig er sterkt korrelert med hverandre (Evans, 2007). Multikollinearitet kan føre til ustabile estimater, høye p-verdier og misledende konklusjoner. Korrelasjonsmatriser og Variance inflation factor (VIF) benyttes til å identifisere multikollinearitet.

I analysen av de estimerte parameterne vurderer vi både den statistiske og økonomiske signifikansen. Statistisk signifikans betyr at estimatet er så langt fra en normalfordeling med gjennomsnitt lik null at vi forkaster nullhypotesen om at den sanne verdien kan være null. Dersom ikke annet er spesifisert vil vi benytte signifikansnivå på 5% ved betegning av statistisk signifikans. En statistisk signifikant variabel kan imidlertid ha liten økonomisk betydning. Vi vil derfor også vurdere den økonomiske signifikansen, herav størrelsen og den økonomiske betydningen av parameterne. Her må en vurdere både estimatet og tilhørende standardavvik, samt skalaen og de normale svingningene (standardavviket) til variabelen. Effekten må igjen vurderes opp mot normale svingninger i den avhengige variabelen. Det er ingen fasit for hva som er en stor økonomisk effekt, men må i større grad tolkes fra resultatene.

5.3.2 AIC test for modellsammenligning

Akaike information criterion (AIC) er en estimator av prediksjonsfeil og dermed den relative kvaliteten på statistiske modeller for et gitt sett med data (Aho mfl., 2014). Gitt en samling av modeller for dataene, estimerer AIC kvaliteten på hver modell, som kan ses opp mot de andre modellene. AIC estimerer den relative mengden informasjon som går tapt av en gitt modell: jo mindre informasjon en modell mister, desto høyere er kvaliteten på modellen. Dermed er AIC en metode for modellvalg.

Ved å estimere mengden informasjon som går tapt av en modell, tar AIC for seg avveiningen mellom modellens goodness of fit og enkelheten til modellen. Goodness of fit er et mål på grad av samsvar mellom den innsamlede dataen og data generert av modellen i form av predikerte eller forventede verdier (Tuftes, 2000). AIC håndterer med andre ord både risikoen for overtilpasning og risikoen for undertilpasning.

La k være antall estimerte parametere i modellen og $\hat{L}$ være den maksimerte verdien av likelihood-funksjonen til modellen. Da er AIC-verdien til modellen følgende.

$$AIC = 2k - 2\ln(\hat{L})$$

Gitt et sett med kandidatmodeller for dataene, er den foretrukne modellen den med lavest AIC-verdi. Av funksjonen belønner AIC god tilpasning (vurdert av likelihood-funksjonen) samtidig som den inkluderer en straff som en økende funksjon av antall estimerte parametere. Straffen fraråder overfitting, noe som er ønsket grunnet økt antall

parametere i modellen nesten alltid forbedrer modellens goodness of fit.

5.3.3 Kryssvalidering

Vi vil spesifisere regresjonsmodeller med relativt mange uavhengige variabler. En fare ved å inkludere mange uavhengige variabler i forhold til observasjoner er overtilpasning (engelsk: overfitting). Det betyr at modellen inkluderer for mange variabler, og begynner å beskrive de tilfeldige feilene i datasettet istedenfor sammenhengene mellom de ulike variablene. Det kan føre til tvilsomme konklusjoner basert på misledende R^2 verdier, koeffisienter og p-verdier (Freedman, 1983; Lukacs mfl., 2010).

En anbefalt metode for å unngå overstilpassede modeller er kryssvalidering av modellene. Dette innebærer at modellen spesifiseres på et datasett, og testes på et annet. Gjerne deles ett datasett opp i to deler, en for utvikling av modellen og en for validering (EMC, 2015; Snee, 1977). På denne måten kan man vurdere hvor godt modellen passer til data som ikke har blitt brukt i utviklingen av modellen.

En annen kryssvalideringsmetode, som ikke involverer deling av datasettet er predikert R^2 (Engelsk: Predicted R^2). Det er en form for n-delt kryssvalidering (EMC, 2015), hvor n er lik antall observasjoner i datasettet. Predikert R^2 regnes ut fra PRESS-statistikken (predicted residual error sum of squares), og tar ut en observasjon av datasettet, estimerer regresjonen, og vurderer hvor godt den predikerer observasjonen. Dette gjentas for alle observasjonene i datasettet. Stor forskjell mellom vanlig eller justert R^2 og predikert R^2 indikerer at modellen er overtilpasset.

Det må trekkes frem at overspesifisering er et større problem i modeller hvor hensikten er å predikere et utfall, enn en utforskende analyse som vår. For slike modeller har det blitt foreslått alt fra 5-20 observasjoner per variabel som tommelfingerregel for modellspesifisering.

5.3.4 Valg av regresjonsmetode

For å analysere forskningsspørsmål 2 er valg av regresjonsmetode et essensielt moment i tilnærmingen. Vi har ordinale variabler for de ulike elementene av økonomisk bekymring, og logistisk regresjon er følgelig alternativ tilnærming til OLS. Logistiske (logit) modeller bruker en logistisk funksjon for å estimere sannsynligheten for at en observasjon faller

innenfor en av to kategorier, basert på karakteristikene til observasjonen (EMC, 2015). Ordinal logistisk regresjon tillater for mer enn to kategorier, men da med den forenklete antakelsen at oddsratioen er den samme for hvert skille. Probit-regresjon er en tilsvarende tilnærning. De primære forskjellene mellom en logit- og probit-modell ligger i deres funksjonen som benyttes i estimeringen av sannsynligheten, deres underliggende statistiske fordelinger og den påfølgende innvirkningen på modellens egenskaper og tolkninger. En Logit-modell bruker logistisk distribusjon mens en probit-modell bruker den kumulative standard normalfordelingen.

Vi ønsket å fange opp faktorer som er assosiert med økonomisk bekymring som helhet etter vår konseptuelle modell. Herav fant vi det naturlig å følge tidligere forskning i benyttelse av PCA for å bygge opp en kontinuerlig indeks. Dersom en skulle benyttet seg av en logistisk modell ville vi således enten analysert de ulike elementene av økonomisk bekymring hver for seg, eller konstruert skiller som indikerte hvorvidt en person er økonomisk bekymret eller ikke, basert på et helhetlig bilde av økonomisk bekymring. Førstnevnte ville fanget opp faktorenes sammenhenger med de ulike elementene, men ikke med begrepet som helhet. Sistnevnte ville hatt stor usikkerhet tilknyttet grenseverdien og heller ikke fanget opp graden av bekymring. Personer tett opptil grensenivået ville trolig vært bekymret til et visst nivå og potensielt hatt flere av de samme kjennetegnene. Funnene ville således hatt stor usikkerhet tilknyttet seg, og nyansene mellom hvorvidt en person var klassifisert som bekymret eller ikke ville påvirket koeffisientene. På denne bakgrunn har vi valgt å benytte OLS regresjon. Tilnærmingen fanger opp effekten tilknyttet en enhets økning i en faktor på den avhengige variabelen, alt annet like.

5.3.5 Empirisk modell

Vi går tematisk frem for å undersøke sammenhengene mellom fokusvariablene og økonomisk bekymring. For å analysere sammenhengen mellom økonomisk bekymring og fokusvariablene estimerer vi først modeller for variablene hver for seg, med og uten sosiodemografiske kontroller. Dette gir et første blikk på hvilken sammenheng de ulike variablene har med økonomisk bekymring, og hvor mye av denne som består ved å holde sosiodemografiske kontroller fast. Vi grupperer fokusvariablene på samme måte som i resten av oppgaven: økonomisk selvpåfatning, økonomisk kunnskap, låneprodukter og psykisk helse og viser sammenhengene gruppert for å gi et mer nyansert bilde av effektene.

Vi setter til slutt sammen alle fokusvariablene i en samlet modell, med kontroller. Grunnet den lave responsen på variabelen risikotoleranse, estimerer vi den samlede modellen med og uten risikotoleranse. For å sikre robuste resultater ønsker vi derfor å finne igjen de samme effektene i begge modeller og således få testet dem på et større utvalg. Den samlede empiriske modellen ser slik ut:

Modell 1: *Økonomisk bekymring = f(Økonomisk selvoppfatning, Økonomisk kunnskap, Låneprodukter, Psykisk helse, Sosiodemografiske kontroller u/risiko)*

Modell 2: *Økonomisk bekymring = f(Økonomisk selvoppfatning, Økonomisk kunnskap, Låneprodukter, Psykisk helse, Sosiodemografiske kontroller)*

6 Analyse og diskusjon

Kapittel 6 inneholder analysen av de to forskningsspørsmålene denne utredningen søker å svare på. Vi vil først gå igjennom funnene knyttet til utbredelsen av økonomisk bekymring i Norge, før vi gjennomgår og presenterer resultatene fra hypotesetestene. Videre tar vi tematisk for oss de ulike fokusvariablenes assosiasjon med økonomisk bekymring hver for seg, før vi gjør en inngående analyse og diskusjon av resultatene fra den empiriske modellen for økonomisk bekymring.

6.1 Utbredelse av økonomisk bekymring hos nordmenn

I denne delen vil vi analysere forskningsspørsmål 1:

Hvor utbredt er økonomisk bekymring hos nordmenn, og hvilken belastning har det på livene deres?

Vi presenterer først de overordnede funnene fra den utforskende kartleggingen, og deres betydning. Videre gjennomgår vi og rapporterer funnene fra hypotesetestene om sammenhengen mellom opplevelse og belastning og økonomisk bekymring langs de sosiodemografiske dimensjonene. Til slutt vil oppsummere analysen og diskusjonen.

6.1.1 Utforskende kartlegging av økonomisk bekymring

Tabell 6.1 viser prosentvis svar på de ulike elementene knyttet til økonomisk bekymring fra undersøkelsen. Tabellen dokumenterer utbredelsen av økonomisk bekymring i den norske befolkningen.

De tre første elementene tilpasset fra NFCS knyttes til opplevelsen av stress, engstelighet og pengeknapphet i forbindelse med egen økonomi. Vi ser at 40% svarer at de er “Enig” eller “Helt enig” på spørsmålet som om stress i samtale om egen økonomi. Det er riktignok en mindre andel av disse som svarer “Helt enig”. En større andel andel (47%) av respondentene svarer at de blir engstelig av å tenke på egen økonomi. Andelen som er “Helt enig” er større for engstelighet relativt til stress. Over 50% av respondentene svarer at de er bekymret for å gå tom for penger, hvorav hele 19% er “Helt enig”. Fra svarene på disse tre spørsmålene

er det klart at en stor del av den norske befolkningen opplever bekymring tilknyttet egen økonomi. Disse andelene er større enn hvor mange som faktisk har økonomiske vanskeligheter (Poppe og Kempson, 2023a), som tilsier at det er vesentlig flere med økonomisk bekymring enn personer som faktisk har problemer. Herav en indikasjon på at det enten er unødvendig økonomisk bekymring blant befolkningen eller at de forventer at situasjonen vil utvikle seg til det verre. Sistnevnte kan være et resultat av bekymring for økt rente og inflasjon.

Tabell 6.1: Økonomisk bekymring i Norge (%)

Element	Helt uenig	Uenig	Verken eller	Enig	Helt enig
Opplevelse av økonomisk bekymring					
Stress	13.96	20.65	25.68	30.12	9.58
Engstelighet	11.71	21.10	19.83	35.31	12.05
Pengeknapphet	11.22	20.18	15.21	34.28	19.11
Økonomisk bekymring går utover:					
Tidsbruk	13.15	28.07	23.98	25.52	9.30
Produktivitet	20.07	35.54	21.31	17.10	5.98
Livskvalitet	16.74	26.79	17.60	28.62	10.25
Sammenlignet med for ett år siden, går økonomisk bekymring mer utover:					
Tidsbruk	11.97	18.17	15.82	39.05	15.00
Produktivitet	15.72	30.64	23.55	22.60	7.48
Livskvalitet	15.47	27.11	19.24	28.02	10.16

Vi måler belastningen i tidsbruken, produktiviteten og livskvaliteten hos respondentene. I overkant av 34% sier at økonomisk bekymring går utover tidsbruk, 23% sier at det går utover produktivitet, og 39% sier at det går utover livskvaliteten. Det er jevnt over lavere enighet enn de tre foregående elementene. Det er også færre som rapporterer at det går utover tidsbruk og produktivitet, enn livskvalitet. Det impliserer at bekymringen i mindre grad går utover praktiske livsaspekter, men at det går utover det psykologiske.

Vi har og undersøkt om nordmenn har opplevd en økning i belastning fra økonomisk bekymring. 54% rapporterer at økonomisk bekymring går mer utover tidsbruken. 30% og 38% rapporterer om økning i påvirkning av henholdsvis produktivitet og livskvalitet. Sammenlignet med for ett år siden rapporterer altså mange at bekymringen har en større belastning på de ulike livsaspektene. Dette er naturlig ettersom den økonomiske situasjonen til mange har blitt strammet inn det siste året, men det får frem alvoret i situasjonen at det går ut over livskvaliteten til omtrent 4 av 10 nordmenn og at like mange har opplevd

en økning. Det er flere som opplever at bekymringen går utover egen tidsbruk enn de to andre elementene sammenlignet med ett år siden.

Basert på svarene utarter økonomisk bekymring i størst grad som bekymring for å gå tom for penger. Det er imidlertid klart at både stress i samtaler om egen økonomi, og engstelighet når man tenker på egen økonomi også eksisterer i betydelig grad hos nordmenn.

Samfunnsmessig er det positivt at færre rapporterer at økonomisk bekymring er en belastning i hverdagen, enn at de opplever økonomisk bekymring. Påvirkning av produktivitet er elementet færrest sier seg enig. Også tidsbruk og livskvalitet ligger under nivåene til opplevelsen av økonomisk bekymring. Det innebærer at selv om respondentene i betydelig grad opplever økonomisk bekymring, så går det ikke like hardt utover livet deres. Et mindre positivt punkt er at flere rapporterer at tidsbruken deres har blitt mer påvirket av økonomisk bekymring sammenlignet med for ett år siden. Det tyder på at den skjerpede situasjonen i norsk økonomi fører til at økonomisk bekymring påvirker livet til nordmenn mer enn tidligere. Det er viktig å nevne at resultatene baserer seg på respondentenes subjektive opplevelse av belastningen fra økonomisk bekymring og kan derfor avvike hvordan belastningen faktisk påvirker spesielt tidsbruk og produktivitet.

6.1.2 Sammenheng mellom opplevelse og belastning

Videre ønsket vi å undersøke sammenhengen mellom opplevelsen av- og belastningen fra økonomisk bekymring nærmere. Vi tester hypotese H1.1 ved å gjennomføre en z-test for likhet mellom andeler. Utgangspunktet for testen er en gruppering av respondenten basert på deres opplevelse av økonomisk bekymring. Vi lager tre grupper med utgangspunkt i indeksen for opplevelse av økonomisk bekymring: Lav opplevelse, middels opplevelse og høy opplevelse. I den lave gruppen plasseres respondentene med en snittscore på 6 eller lavere, som tilsvarer å gjennomsnittlig svare "Uenig" (2) på bekymringsspørsmålene og er en noe smalere kategori enn første kvartil. I den høye gruppen plasseres respondentene med snittscore i indeksen på mer enn 12. Lav gruppe vil dermed hovedsakelig inneholde personene som svarer "Helt uenig" og "Uenig" og høy gruppe vil hovedsakelig inneholde personene som svarer "Enig" (4) og "Helt enig" (5) på spørsmålene om opplevelse av økonomisk bekymring.

For å gjennomføre testen ser vi på andelene som rapporterer om belastning fra økonomisk bekymring innad i hver gruppe. Nullhypotesen er at andelene er like. Vi finner at andelen som rapporterer om belastning fra økonomisk bekymring er signifikant større for tidsbruk, produktivitet og livskvalitet for gruppen med høy opplevelse av økonomisk bekymring sammenlignet med gruppen med middels opplevelse økonomisk bekymring. (se Appendiks D.1). Andelen er også signifikant større for middels gruppe sammenlignet med lav gruppe. Resultatet indikerer en tydelig sammenheng mellom opplevelsen av- og belastningen fra økonomisk bekymring, og støtter hypotese H1.1.

6.1.3 Sosiodemografiske forskjeller i økonomisk bekymring

6.1.3.1 Alder

I Tabell 6.2 og 6.3 ser vi at både bekymringen og belastningen er mest utbredt blant aldersgruppen 26-34 år. I denne gruppen rapporterer 64% at de er bekymret for å gå tom for penger, og 67% rapporterer at den økonomiske bekymringen går mer utover tidsbruken deres enn for ett år siden. Dette er en gruppe hvor mange befinner seg i en etablerings- og overgangsfase i livet. Det fremstår derfor naturlig at de er mer bekymret enn andre, da usikkerheten er større. Nivåene er imidlertid ikke betydelig høyere enn aldersgruppen under og over. I gruppene 20-25 år og 35-49 år rapporterer henholdsvis 60% og 62% at de bekymrer seg for å gå tom for penger, mens 62% og 63% rapporterer at det går mer utover tidsbruken enn før.

Tabell 6.2: Opplevelse av økonomisk bekymring i ulike aldersgrupper (%)

Aldersgruppe	N	Stress	Engstelighet	Pengeknapphet
20-25	425	44.36	58.69	59.83
26-34	1038	47.69	61.18	63.79
35-49	1564	48.54	54.04	61.62
50-59	1026	31.75	37.71	47.98
60+	870	22.77	25.58	30.94

Andel "Enig" og "Helt enig" (%)

På den andre siden finner vi at færre eldre personer bekymrer seg og har opplevd endring siste året. Vi ser et tydelig skille for personer over 50 år. Det er også pengeknapphet, livskvalitet og endring i tidsbruk som har de høyeste resultatene i disse gruppene.

Vi tester hypotesen H1.2a om at økonomisk bekymring blir mindre med alder ved OLS-

Tabell 6.3: Belastning fra økonomisk bekymring i ulike aldersgrupper (%)

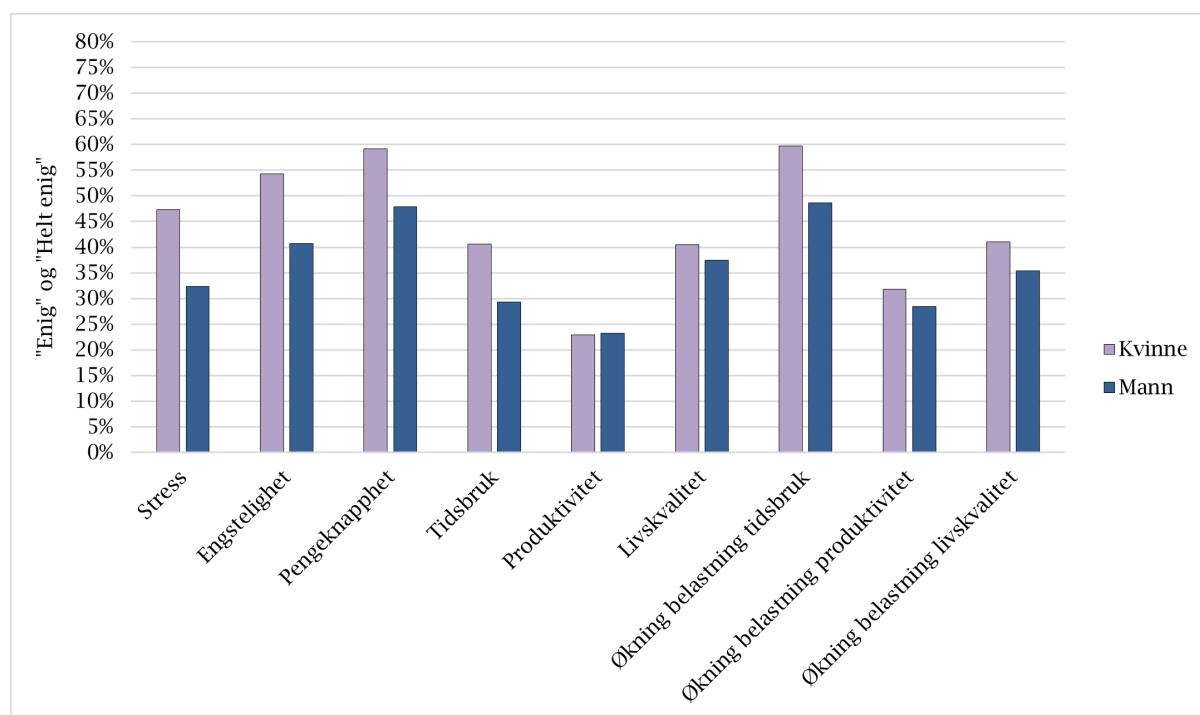
Aldersgruppe	N	Tid.	Prod.	Livskv.	Økt belastning		
					Tid.	Prod.	Livskv.
20-25	425	40.66	28.35	47.56	62.02	36.67	46.14
26-34	1038	47.39	29.52	52.22	67.04	36.99	51.53
35-49	1564	40.88	26.80	45.77	63.34	34.88	47.07
50-59	1026	27.04	18.27	28.96	45.78	25.33	26.71
60+	870	16.62	12.30	19.20	29.39	16.19	17.41

Andel "Enig" og "Helt enig" (%)

regresjon (se Appendiks D.4). Vi finner en negativ assosiasjon tilknyttet bekymring for alder som kontinuerlig variabel, dette støtter opp under hypotesen om at bekymringen avtar med alderen. For å undersøke nyansene nærmere tester vi og ved å dele inn i aldersgrupper. Vi finner da ingen signifikante forskjeller mellom 20-25 og de nærmeste yngre aldersgruppene 26-34 og 35-49. Det er dermed mer uklart hvordan økonomisk bekymring utarter seg blant yngre aldersgrupper, men aldersgruppene over 50 år bekymrer seg signifikant mindre enn referansegruppen 20-25.

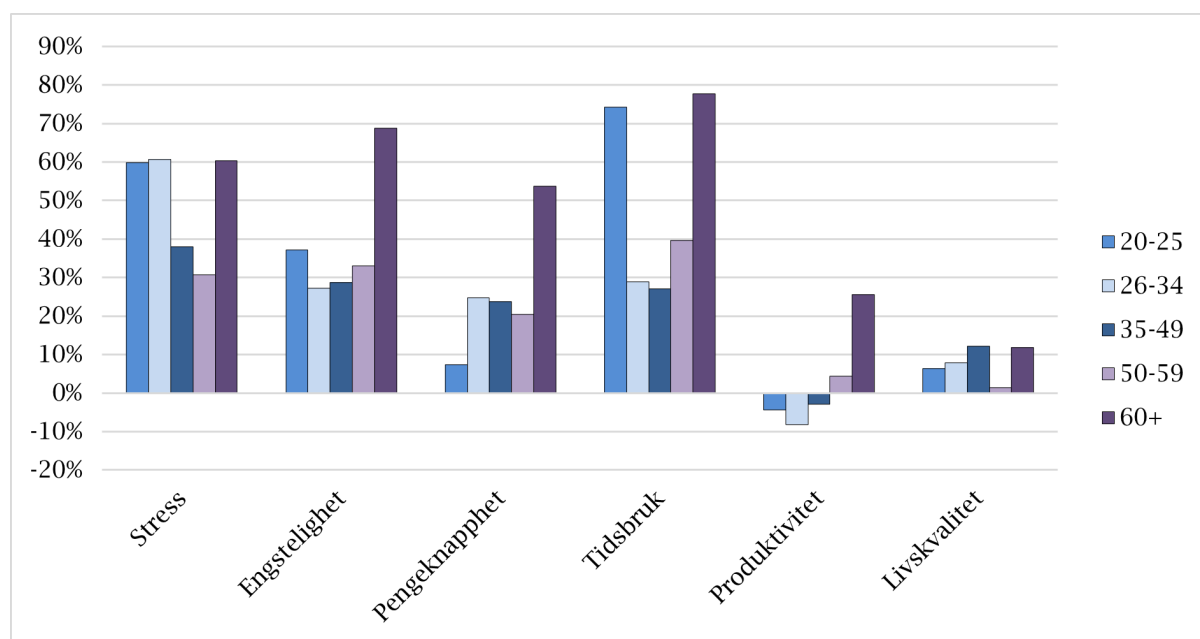
6.1.3.2 Kjønn

Det er klare forskjeller mellom kjønnene når det kommer til hvem som svarer "Enig" og "Helt enig" på elementene knyttet til økonomisk bekymring. Figur 6.1 viser at andelen kvinner med nevneverdig stress, engstelighet og bekymring for pengeknapphet knyttet til sin personlige økonomi er større enn for menn. Vi ser også at belastningselementene utviser samme trenden, med unntak av produktivitet som har tilnærmet like andeler. Til slutt ser vi at det også er størst andel kvinner som har opplevd en økning i belastning fra økonomisk bekymring.

Figur 6.1: Økonomisk bekymring hos kvinner og menn

Andelen kvinner er signifikant høyere for alle aspekter, unntatt produktivitet (se Appendiks D.2). Dette underbygger hypotese H1.2a om at flere kvinner opplever økonomisk bekymring enn menn, og sier også at flere kvinner belastes i tidsbruk og livskvalitet enn menn.

Et dypere innblikk viser at kjønnsforskjellene i økonomisk bekymring varierer med aldersgruppene. Figur 6.2 viser hvor mange prosent større andelen kvinner er enn andelen menn, fordelt på aldersgrupper. Kvinner rapporterer som vist tidligere høyere bekymring på de fleste variablene, og av aldersgruppene er det i 60+ denne trenden er tydeligst. Kjønnsforskjellene er minst i aldersgruppene 35-49 og 50-59. Et annet interessant funn er at blant de tre laveste aldersgruppene er det marginalt flere menn som rapporterer at økonomisk bekymring går utover produktiviteten. Opplevelsen av bekymring er derfor jevnt sterkere for kvinner på tvers av aldersgrupper, mens belastningen fra bekymring er mer ulik for kjønn i de ulike aldersgruppene.

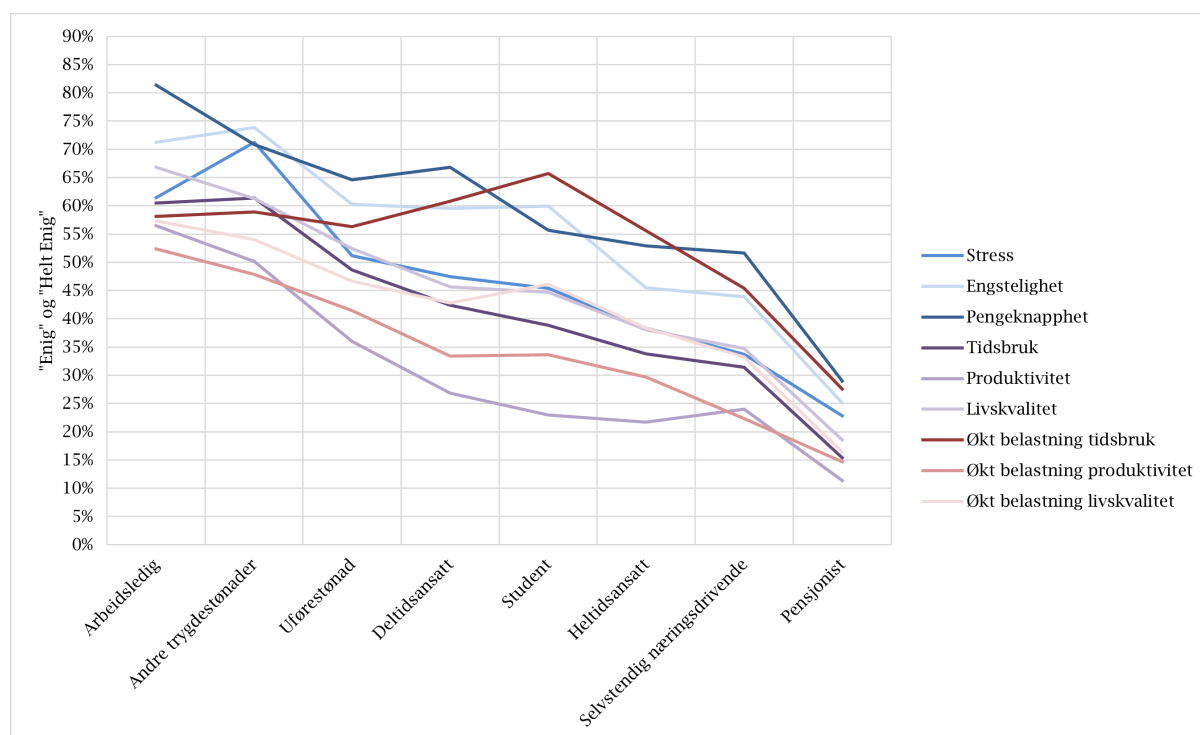
Figur 6.2: Kjønnforskjeller etter aldergrupper

Figuren viser prosentvis større andel kvinner enn menn

6.1.3.3 Arbeidsstatus

Det er en klar trend for de ulike arbeidsgruppene når det kommer til økonomisk bekymring. Figur 6.3 viser arbeidsgruppene sortert etter gjennomsnittlig økonomisk bekymring. Høyest til venstre og lavest til høyre. Vi ser tydelig at større andel arbeidsledige og trygdede (både uføre og andre) sier seg enig i de fleste aspektene av økonomisk bekymring relativt til de øvrige gruppene. Pensjonister har jevnt over mindre økonomiske bekymringer enn resterende grupper. Det er mer uklare forskjeller mellom arbeidsgruppene når det kommer til økt belastning på tidsbruk. Her er det studentene og deltidsansatte som rapporterer høyest enighet sammen med de arbeidsledige, mens uføretrygdde ligger nærmere heltidsansatte.

Det er noe overraskende at en lav andel selvstendig næringsdrivende rapporterer om økonomisk bekymring da flere i denne gruppen kan ha en relativt høyere variasjon og risiko i henhold til inntekten sin, og sånn sett være mer eksponert for tøffere økonomiske tider. Det kan derfor tolkes som et positivt tegn, og at velferdsamfunnet vårt, hvor ett viktig moment er å ha sikkerhetsnett til grundere og personer som tar økt risiko i arbeidshverdagen, fungerer. Dette støttes opp av at få pensjonister rapporterer om økonomisk bekymring.

Figur 6.3: Økonomisk bekymring for ulike arbeidsstatuser

Hypotese H1.2c og H1.2d testes ved OLS-regresjon. Vi finner støtte for begge hypotesene, med unntak for selvstendig næringsdrivende som ikke har signifikant høyere eller lavere bekymring enn heltidsansatte. Foruten om selvstendig næringsdrivende bekymrer altså arbeidsledige, deltidsansatte og studenter seg mer enn heltidsansatte. Pensjonister bekymrer seg mindre.

6.1.3.4 Inntekt

Inntekt danner grunnlaget for den personlige økonomien, og sammenhengen mellom økonomiske problemer og bekymring har tidligere blitt sterkt dokumentert. Tabell 6.4 viser økonomisk bekymring i lav, middels og høy inntektsgruppe. Lav inntektsgruppe inneholder respondentene med under 600k, middels gruppe inneholder respondentene med mellom 600k og 1.4 millioner og høy gruppe inneholder respondentene med over 1.4 millioner i husholdningsinntekt.

Andelene med økonomisk bekymring er jevnt over lavere i middels og høy gruppe enn i lav gruppe. Omtrent halvparten i lavinntektsgruppen opplever stress i samtale om egen økonomi, og enda flere (62%) blir engstelige av å tenkte på egen økonomi. Den samme trenden vises i belastningen fra økonomisk bekymring. Det er naturlig nok flere som

Tabell 6.4: Økonomisk bekymring i ulike inntektsgrupper (%)

	Lav	Middels	Høy
N	940	2166	856
Opplevelse av økonomisk bekymring			
Stress	50.40	39.37	27.22
Engstelighet	62.02	47.85	29.65
Pengeknapphet	65.32	53.57	36.57
Økonomisk bekymring går utover:			
Tidsbruk	48.22	33.75	20.77
Produktivitet	34.69	20.84	13.04
Livskvalitet	52.21	38.98	22.51
Sammenlignet med for ett år siden, går økonomisk bekymring mer utover:			
Tidsbruk	60.50	54.32	46.61
Produktivitet	39.53	29.40	20.43
Livskvalitet	49.98	38.18	25.57
Andel "Enig" og "Helt enig" (%)			

opplever belastning i lavere inntektsgrupper. Forskjellen mellom lav og middels gruppe er mindre når det kommer til bekymring for pengeknapphet. Andelen som har opplevd økt belastning av tidsbruk er relativt høy i alle grupper, og ligger tett på 50% også i høy inntektsgruppe.

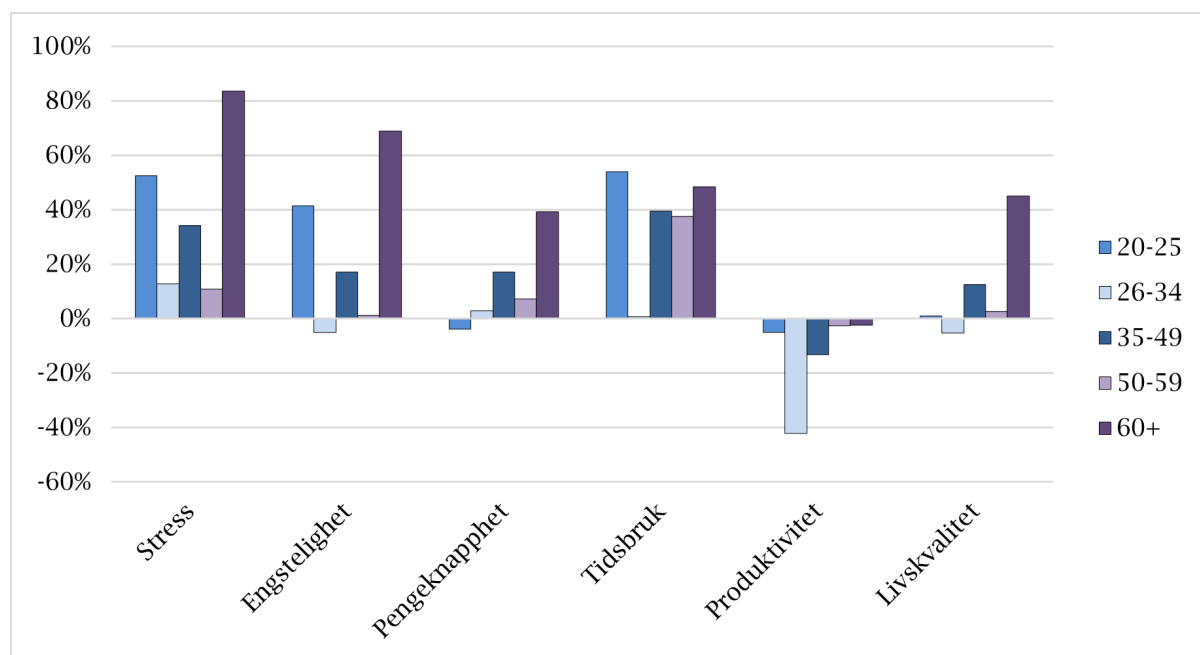
I gruppen med under 200k rapporterer over 70% at de opplever engstelighet av å tenke på økonomien sin, og bekymring for å gå tom for penger (se Appendiks D.5). I den største gruppen, med husholdningsinntekt på mellom 1 og 1.4 millioner, er det også flest som rapporterer om bekymring for å gå tom for penger. Vi ser samme trenden for resterende grupper, og vi ser også en fallende trend for husholdningsinntekt og opplevelse av økonomisk bekymring.

Vi tester hypotese H1.2e gjennom en z-test (se Appendiks D.3) og finner at flere med lav inntekt både opplever og bekymrer seg mer enn i middelinntektsgruppen.

Vi har sett i Tabell 6.4 at de lavere inntektsgruppene i større grad rapporterer om økonomisk bekymring. Figur 6.4 viser nærmere kjønnsforskjeller på tvers av aldersgruppene blant respondentene med under 600 000 i husholdningsinntekt. Gruppen viser en lavere kjønnsforskjell blant de etablerte aldersgruppene (mellom 25-60). Her ser vi ikke lenger den tydelig trenden at kvinner i større grad rapporterer om opplevelse av og belastning

fra bekymringen i like stor grad. I aldersgruppen 60+ er imidlertid trenden lik som for hele utvalget. Bekymringens påvirkning av produktivitet er den variabelen som skiller seg mest fra de andre. I denne gruppen er det faktisk flest menn som sier seg enig. Dette kommer tydeligere frem hos disse inntektsgruppene enn hos hele utvalget.

Figur 6.4: Kjønnforskjeller etter aldersgrupper (Husholdningsinntekt under 600k)

Figuren viser prosentvis større andel kvinner enn menn

6.1.4 Delkonklusjon

Utbredelsen av økonomisk bekymring er tydelig stor blant den norske befolkning. Andelen som rapporterer om belastning er relativt lavere, men fortsatt av betydelig størrelse. Utbredelsen av belastning er større blant personer med høy opplevd bekymring som indikerer en sammenheng mellom opplevelsen av økonomisk bekymring og belastningen den medfører. Økonomisk bekymring er mer utbredt blant yngre aldersgrupper samt kvinner. Innad i arbeidsgrupper bekymrer pensjonister seg minst, mens heltidsansatte bekymrer seg mindre enn studenter, arbeidsledige, deltidsansatte og mottakere av trygdestønader. Forholdet er dog likt mellom heltidsansatte og selvstendig næringsdrivende. Inntekt er en sentral faktor og personer med lav inntekt både opplever og belastes mer av bekymringen.

Tabell 6.5: Hypoteser forskningsspørsmål 1

	Hypotese	Resultat
H1.1	Andelen nordmenn som opplever belastning fra økonomisk bekymring i nevnte livsaspekter er større for gruppen med høy opplevelse av økonomisk bekymring enn for gruppen med middels opplevelse av økonomisk bekymring a: Tid b: Produktivitet c: Livskvalitet	Støttet Støttet Støttet
H1.2	a: Økonomisk bekymring er synkende med alder b: Flere kvinner opplever og belastes av økonomisk bekymring enn menn c: Heltidsansatte har lavere økonomisk bekymring enn arbeidsledige, studenter, deltidsansatte, selvstendig næringsdrivende og mottakere av trygdestønader d: Heltidsansatte har høyere økonomisk bekymring enn pensjonister e: Flere i lavinntektsgruppen opplever og belastes av økonomisk bekymring enn i middelinntektsgruppen	Delvis støttet Delvis støttet Delvis støttet Støttet Støttet

6.2 Faktorer assosiert med økonomisk bekymring

I denne delen vil vi analysere forskningsspørsmål 2:

Hvilke faktorer er assosiert med økonomisk bekymring, og hvordan ser sammenhengene ut?

Vi begynner med en innledende analyse av fokusvariablene gruppert for å få en forståelse av hvordan sammenhengene mellom variablene og økonomisk bekymring ser ut. Her vil vi kommentere overordnet på statistisk signifikans, størrelse på koeffisienter og fortegn. Videre vil vi inkludere alle fokusvariablene i den empiriske modellen beskrevet i del 5.3.5. Her vil vi gjennomføre en mer inngående analyse og diskusjon av de økonomiske effektene av funnene, samt se hvorvidt dynamikken endrer seg fra den innledende analysen. Til slutt vil vi oppsummere analysen og diskusjonen.

6.2.1 Selvoppfatning

Tabell 6.6 viser regresjonsmodellene for økonomisk selvoppfatning. Vi finner signifikant sammenheng mellom alle selvoppfatningsvariablene og økonomisk bekymring på alle konvensjonelle nivåer. Økonomisk mestringsstro har tilsynelatende størst effekt, spesielt om en ser på forskjellen mellom “Veldig trygg” til “Ikke trygg i det hele tatt”. En høy mestringsdro utviser en sammenheng med lavere økonomisk bekymring. Dette støtter H2.1.

Vi ser at overvurdering av eget økonomisk kunnskapsnivå er positivt assosiert med økonomisk bekymring, og at undervurdering er negativt assosiert med økonomisk bekymring. Det er et interessant funn at personer som vurderer egen kunnskap lavere enn objektiv også utviser lavere økonomisk bekymring, som er motsatt av H2.2. Dette vil bli ytterligere diskutert under del 6.2.5.

Både økonomisk oversikt og relativ økonomi har negativ sammenheng, og støtter H2.3 og H2.4. Koeffisientene er imidlertid mindre relativt til de andre selvoppfatningsvariablene. Relative skalaforskjeller gjør tolkningen mer kompleks og vi vil derfor gå nærmere inn på deres økonomiske betydning i del 6.2.5.

Tabell 6.6: Regresjonsresultater: Selvoppfatning

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	(1)		(2)	
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Økonomisk mestringstro (ref: Veldig trygg)				
Litt trygg	1.903***	0.117	1.672***	0.161
Ikke veldig trygg	3.693***	0.142	3.113***	0.195
Ikke trygg i det hele tatt	4.939***	0.227	4.412***	0.291
Subjektiv økonomisk kunnskap (ref: Normal)				
Overvurdert	1.006***	0.122	0.910***	0.184
Undervurdert	-0.665***	0.160	-0.828***	0.194
Økonomisk oversikt	-0.464***	0.057	-0.437***	0.076
Relativ økonomi	-0.654***	0.050	-0.567***	0.069
Sosiodemografiske kontroller			×	
Num.Obs.	4259		2120	
R2 Adj.	0.350		0.452	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Det er liten forskjell i regresjonskoeffisienter med og uten kontroller, som indikerer at sammenhengene ikke forklares av forskjeller i demografisk fordeling for de forskjellige variablene. Forklaringskraften til modellen inkludert kontroller er høy, med en justert R^2 på 0.452. Det indikerer sterke assosiasjoner mellom de subjektive målene og økonomisk bekymring.

6.2.2 Økonomisk kunnskap

Tabell 6.7 viser regresjonsmodellene for økonomisk kunnskap. Økonomisk kunnskap har blitt nøye undersøkt i mange sammenhenger tidligere. I et norsk utvalg viser den signifikant negativ assosiasjon med økonomisk bekymring. Koeffisienten er av moderat størrelse, men antyder større variasjon i bekymring ved store forskjeller i kunnskapsnivå. Forklaringskraften alene er dog liten, men koeffisienten står seg ved inkludering av kontrollvariablene. Det tyder på at effekten er robust på tvers av sosiodemografiske forskjeller. Dette støtter H2.6.

Tabell 6.7: Regresjonsresultater Økonomisk kunnskap

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	(1)		(2)	
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Økonomisk kunnskap	-0.436***	0.031	-0.422***	0.050
Sosiodemografiske kontroller			×	
Num.Obs.	4528		2176	
R2 Adj.	0.043		0.252	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

6.2.3 Låneprodukter

Tabell 6.8 viser regresjonsmodellene for låneprodukter. Vi får signifikante koeffisienter for boliglån og forbrukslån. Størrelsen på koeffisientene antyder at forbrukslån har en sterkere sammenheng med bekymring relativt til boliglån. Studielån er signifikant uten sosiodemografiske kontroller, men ikke med. Høyere økonomisk bekymring hos innehavere av studielån kan således forklares av andre sosiodemografiske forskjeller. Forklaringskraften til låneproduktene er relativt lav og indikerer at det er andre momenter som forklarer økonomisk bekymringen i større grad. Funnene støtter H2.6a og b, men ikke H2.6c.

Tabell 6.8: Regresjonsresultater: Låneprodukter

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	(1)		(2)	
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Låneprodukter				
Boliglån (ref: nei)	0.308**	0.107	0.559***	0.160
Forbrukslån (ref: nei)	2.043***	0.138	1.898***	0.176
Studielån (ref: nei)	0.781***	0.099	0.323	0.169
Sosiodemografiske kontroller			×	
Num.Obs.	4528		2176	
R2 Adj.	0.050		0.263	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

6.2.4 Psykisk helse

Tabell 6.9 viser regresjonsmodellene for psykisk helse. Depresjon og stress har begge signifikant sammenheng med økonomisk bekymring. Depresjon har en relativt mindre

koeffisient og antyder at stress har sterkest sammenheng med økonomisk bekymring. Angst viser derimot ingen tegn til sammenheng med økonomisk bekymring, som er noe overraskende da korrelasjonen er høy, men indikerer at variasjonen fanges opp av de andre psykologiske variablene. Ved å inkludere kontrollene reduseres signifikansen til depresjon, som tyder på at noe av variasjonen fanges opp av sosiodemografiske faktorer. Samlet har modellen for psykisk helse vesentlig forklaringskraft alene, med en justert R^2 på 0.430. Vi finner støtte for H2.7a og c, men ikke for H2.7b.

Tabell 6.9: Regresjonsresultater: Psykisk helse

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	(1)		(2)	
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Psykisk helse				
Depresjon	0.166***	0.036	0.112*	0.044
Angst	0.003	0.039	0.056	0.047
Stress	1.220***	0.046	1.018***	0.061
Sosiodemografiske kontroller			×	
Num.Obs.	4166		2119	
R2 Adj.	0.430		0.495	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

6.2.5 Fullstendig modell

Tabell 6.10 viser den fullstendige regresjonsmodellen med alle variabler inkludert. Den avhengige variabelen er den samlede indeksen for økonomisk bekymring, som består av både opplevelse av- og belastningen fra økonomisk bekymring. Indeksen har et gjennomsnitt på 8.9 med et tilhørende standardavvik på 3.2. Den økonomiske signifikansen til koeffisientene vurderes mot denne variasjonen og koeffisienter som nærmer seg 3 vil derfor anses å være store.

Da variablene har ulike skalaer vurderer vi koeffisienten opp mot variabelens standardavvik for å tolke normale svingninger og deres effekt på bekymringen. Dog er det òg sentralt å vurdere den totale skalaen da enkelte befinner seg i ytterpunktene og det er interessant å tolke hvilke utslag de største forskjellene gir. Likevel er standardavviket et godt utgangspunkt til å vurdere den økonomiske signifikansen til variablene og hvilke utslag således normale svingninger antydes å gjøre på bekymringsnivået.

AIC viser at Modell 2, som inkluderer risikotoleranse, beskriver sammenhengene med økonomisk bekymring bedre enn Modell 1, uten (se Appendiks E.8). Dersom ikke annet er spesifisert, vil koeffisientene som er presentert være fra denne modellen. Modellen uten risikotoleranse viser hvorvidt resultatene er robuste på et større utvalg.

Vi finner støtte for H2.1 og ser at mestringstro er negativt assosiert med økonomisk bekymring på tvers av modellene. Sammenlignet med gruppen som er “Veldig trygg” på oppnåelsen av egne økonomiske mål, utviser de mindre trygge gruppene gradvis mer bekymring. “Ikke trygg i det hele tatt” er assosiert med 2.595 høyere nivå av bekymring. “Ikke veldig trygg” og “Litt trygg” relativt til “Veldig trygg” er assosiert med henholdsvis 2.103 og 1.299 høyere nivå av bekymring. Standardavviket til variabelen er 0.8 og antyder at en endring på en, maksimalt to nivåer er å anse som normale svingninger. Effektene er de største i modellen, som understreker den relative økonomiske betydningen til mestringstro som forklaring for opplevelse av og belastning fra økonomisk bekymring.

I møte med en vanskeligere eller usikker økonomisk situasjon, vil økonomisk mestringstro øke robustheten mot økonomisk bekymring. Sett i lys av den skjærpede økonomiske situasjonen i Norge, indikerer resultatene at personer med høy mestringstro har møtt denne på en bedre måte enn de med lavere mestringstro. Uavhengig av økonomisk situasjon kan lav mestringstro føre til dårligere økonomisk atferd, som kan gi dårlige erfaringer. Dette kan igjen forverre mestringstroen. En slik situasjon vil utgjøre en negativ syklus, som resultatene viser at kan medføre økt økonomisk bekymring. En slik situasjon kan være utfordrende å komme ut av på egen hånd, som understreker viktigheten av tidlige tiltak mot lav mestringstro. Ved å øke mestringstroen tidlig kan sannsynligheten for å havne i den negative syklusen reduseres.

På den andre siden vil også økonomisk bekymring påvirke emosjonell tilstand, spesielt ved situasjoner som handler om økonomi. Dersom en befinner seg i en dårlig økonomisk situasjon vil det trolig og påvirke mestringstroen vedrørende økonomiske mål og en kan risikere å oppleve håpløshet. Stress og engstelighet i situasjoner som omhandler personlig økonomi kan derav bidra til lavere mestringstro. Det er følgelig naturlig å forvente at faktorene påvirker hverandre begge veier.

Overvurdering av egen økonomisk kunnskap slår ut som positivt assosiert med økonomisk bekymring, som støtter H2.2a. Overvurdering er assosiert med 0.382 høyere nivå av

økonomisk bekymring, og vil derfor kun utgjøre mindre utslag sammenlignet med den normale gruppen. Koeffisienten er mindre enn i den innledende analysen, som tyder på at noe av variasjonen fanges opp av de andre fokusvariablene. Standardavviket til koeffisienten er 0.163 og argumenterer for en mer usikker påvirkning. Effekten for de fleste individene vil ligge innenfor intervallet 0.545-0.219. Den økonomiske betydningen til overvurdering av eget kunnskapsnivå er derav relativt liten og usikker.

Overvurdering av eget kunnskapsnivå kan resultere i bekymring fordi overmodigheten som tidligere studier har vist fører til dårligere finansielle prestasjoner og at individene således taper penger på dårlige beslutninger. Det kan plassere gruppen i en ugunstig økonomisk situasjon, relativt til normal gruppe. Denne situasjonen fanges nødvendigvis ikke opp av de sosiodemografiske kontrollene. Høyere bekymring i denne gruppen kan også følge av kombinasjonen av motvillighet til å søke finansielle råd og manglende kunnskap til å håndtere økonomiske utfordringer på egen hånd

Undervurdering av økonomisk kunnskap er signifikant assosiert med mindre bekymring på tvers av modellene. Koeffisientene for undervurdering har negativt fortegn, som ikke gir støtte for H2.2b. Undervurdering av økonomisk kunnskap er assosiert med 0.529 lavere nivå av økonomisk bekymring. Utslaget er større enn overvurdering, dog fortsatt av mindre økonomisk betydning.

De undermodige, som tror at de kan lite om økonomi, kan finne trygghet i en følelse av lav påvirkningsevne. Det kan også tenkes at de i større grad søker fornuftige råd, gjør grundigere analyse rundt økonomiske beslutninger eller følger gode grunnleggende prinsipper som budsjettering, sparing og investerer i eksempelvis indeks fremfor å stole på egne ferdigheter og investeringsvalg. Dette kan lede til bedre beslutningstaking.

Det er verdt å nevne at gruppene for subjektiv kunnskap tar utgangspunkt i et visst kunnskapsnivå, og at den samlede effekten på en persons bekymringsnivå således må ses i kombinasjon med effekten av dette objektive kunnskapsnivået. I denne sammenheng vil det si at en person i kategorien undervurdert har et enda lavere bekymringsnivå grunnet høy kunnskap og motsatt for overvurdert.

Økonomisk oversikt har negativ assosiasjon med økonomisk bekymring, som støtter H2.3. En økning på ett nivå av enighet er assosiert med 0.244 lavere nivå av økonomisk

bekymring, som er en relativt liten endring. Forskjellen mellom “Helt uenig” og “Helt enig” er imidlertid 0.976, som er betydelig. Standardavviket til variabelen er 0.9 som tilsier at en endring utover to nivåer vil skille seg fra normal variasjon. Forskjellen mellom to nivåer er 0.488, og utgjør moderat økonomisk betydning.

Respondentene rapporterer jevnt over god oversikt over egen økonomi, som kan tilskrives utviklingen av mer brukervennlige apper for bank- og lignende tjenester. Forbedring av økonomisk oversikt er et flittig anbefalt tiltaksområde fra bank- og kredittnæringen for å bedre økonomisk situasjon og bekymring. For denne næringen er resultatene spesielt viktige. Strukturell opplæring i enkle banksystem kan bidra til god oversikt over egen økonomi for de fleste kunder. For å gi store reduksjoner i økonomisk bekymring er imidlertid ikke forbedring av økonomisk oversikt tilstrekkelig. Det bør derfor inngå som en del av en kartlegging som også legger vekt på andre aspekter ved personen. En slik kartlegging gir et bilde av andre potensielle tiltaksområder. Her kan rådgivere hos bank, eller kreditorer tilby ytterligere hjelp til bekymrede individer. Effekten av å bedre den økonomiske oversikten vil variere med hvor godt utgangspunkt personen har, og en kartlegging av den faktiske oversikten vil derfor være et godt startpunkt.

Subjektiv vurdering av egen økonomi relativt til omgangskrets er negativt assosiert med økonomisk bekymring. Det støtter H2.4 og indikerer at økonomisk bekymring henger sammen med hvordan personer ser på egen økonomi relativt til egen omgangskrets. En forbedring på ett nivå av enighet er assosiert med 0.435 lavere bekymring. Forskjellen mellom en person som er “Helt uenig” og “Helt enig” er følgelig 1.74, en betydelig forskjell. Standardavviket til variabelen er på 1 og tilsier at en endring utover to nivåer vil fravike fra normal variasjon. To nivåers forskjell tilsvarer 0.87.

Ettersom økonomisk bekymring både i opplevelse og belastning kan inngå som en del av den overordnede trivselen, er det ikke overraskende at vi finner denne sammenhengen. I tillegg til den subjektive følelsen trivsel, kan omgangskrets påvirke forbruk. Omgås man med personer med relativt bedre økonomi enn seg selv vil man kunne føle seg presset til å følge gruppens forbruk. Dette kan gi opphav til økonomisk bekymring, i form av at man bruker mer enn ønskelig eller at man ikke kan bruke på samme nivå. Ett av elementene i opplevelsen av økonomisk bekymring er stress i samtale om egen økonomi. Flere samtaler gjennomføres i omgangskretsen, og dersom man opplever å ha relativt dårligere økonomi

er det derfor sannsynlig at man føler mer stress i slike situasjoner.

Hvordan oppfatningen av omgangskretsens økonomi dannes er helt sentralt. Det er gjerne eksterne faktorer som danner bildet av hvor god økonomi personene i en omgangskrets har, og nærmere innsikt i andres økonomi er vanskelig. Det er derfor mulig å feilvurdere andres økonomi, og således ha unødvendig økonomisk bekymring. Personer med god økonomi kan oppleve økt bekymring rundt egen økonomiske situasjon som følge av sammenligning med egen omgangskrets. Eller motsatt, kan det å føle seg økonomisk komfortabel relativt til referansegruppe bidra til økt selvfølelse, trivsel og derav potensielt lavere bekymring uavhengig av deres objektive økonomi.

Økonomisk kunnskap er signifikant negativt assosiert med økonomisk bekymring i begge modellene. En økning i kunnskap er assosiert med 0.156 mindre økonomisk bekymring. Den økonomiske betydningen er følgelig begrenset, og en stor forskjell fra 0 til 5 i kunnskapsscore innebærer en forskjell på 0.780 i økonomisk bekymring. Standardavviket til kunnskap er 1.6 og en normal variasjon på 3 i kunnskapsscore tilsvarer en forskjell av mindre karakter på 0.468 i bekymring.

Den økonomiske signifikansen til økonomisk kunnskap er viktig. Det indikerer at selv om det er en negativ sammenheng, og bedre kunnskapsnivå er assosiert med mindre bekymring så er det langt fra den viktigste faktoren. Det er lett å si at økonomisk bekymring handler om mangel på kunnskap, men resultatene dokumenterer at det ikke er opphav til de største variasjonene. Det indikerer at det heller ikke vil være det mest effektive inngangspunktet for å redusere økonomisk bekymring.

Bolig- og forbrukslån er signifikante faktorer på tvers av modellene. Det gir støtte for H2.8a og b, og personer som hadde bolig- og/eller forbrukslån utviser mer økonomisk bekymring enn de uten. Boliglån er assosiert med 0.689 høyere nivå av økonomisk bekymring, mens forbrukslån er assosiert med 0.788 høyere nivå. Koeffisienten til forbrukslån er vesentlig mindre enn i den innledende analysen, som tyder på at noe av variasjonen innad i gruppen tilknyttet andre faktorer. Forbrukslån alene er en lett identifiserbar karakteristikk. Ved mangel på ytterligere faktorer kan den således fange opp forskjeller i økonomisk bekymring mer effektivt enn koeffisienten på 0.788 tilsier.

Standardavvikene til bolig- og forbrukslån (0.176% og 0.174%) er blant de større og kan

forklares av at det er binære variabler som derav ikke fanger opp størrelsen på lånene. Det er rimelig å tenke at effektene derav er større for individer med lån av større størrelse relativt til dem med mindre.

En større effekt tilknyttet forbrukslån er rimelig som følge av den normalt høyere renten lånet medringer. Forbrukslån betraktes som et finansielt produkt som individer forsøker å unngå, og som kun tas i bruk når det oppstår en følt nødvendighet. I tilfeller der en person befinner seg i en slik situasjon, er det naturligvis begrenset økonomisk handlefrihet tilgjengelig. Dette kan utløse en ugunstig spiral, da de høye rentene kan føre til betydelige utfordringer med å nedbetale hovedstolen og man har fått en ytterligere utgift i den allerede begrensede økonomien. Dette danner et rimelig grunnlag for bekymring og den større effekten er herav ikke overraskende.

Vi finner ikke støtte for H2.6c, og personer med studielån utviser ikke mer økonomisk bekymring enn de uten. Det er interessant at studielån blir signifikant uten kontroll for sosiodemografiske dimensjoner. Det betyr at gruppen som har studielån kan sies å ha mer økonomisk bekymring, men at dette skyldes at denne gruppen karakteriseres av noen utvalgte sosiodemografiske dimensjoner, og dersom vi kontrollerer for disse er ikke signifikant forskjell i bekymring. Studielån er konstruert til å være mindre belastende for låntaker og funnet indikerer at det virker. Det er trolig en samlet årsak av størrelse, rentebetingelser og fleksibilitet, som er forklaringen på forskjellene mellom låneproduktene.

Til slutt ser vi at innenfor psykisk helse er stress assosiert med økonomisk bekymring, som støtter H2.7c. Personer som utviser symptomer på stress, utviser også økt grad av økonomisk bekymring. En økning på 1 i score for stress er assosiert med 0.822 økning i nivå av økonomisk bekymring. Skalaen for stress går fra 0 til 6, og forskjellen i økonomisk bekymring for personer på disse to nivåene vil følgelig være 4.932. Dette er omtrent en tredel av skalaen for økonomisk bekymring, men også en stor forskjell i stress. Standardavviket til variabelen er 2.1 som antyder at det er større variasjoner i stress blant populasjonen. Basert på grenseverdiene til Ali (2023) vil den minste økningen (3) fra moderat nivå til alvorlige nivåer være knyttet til en økning på 2.466 i nivå av økonomisk bekymring. Dette er store forskjeller i bekymringsnivået og nærmer seg standardavviket (3.2) til den avhengige variabelen økonomisk bekymring. Standardavviket til koeffisienten på 0.057 indikerer lave svingninger og bringer robusthet til estimatet. Forskjeller i stress er derfor

assosiert med store forskjeller i økonomisk bekymring.

Bakgrunnen bak sammenhengen er trolig kompleks, men individer under stress har en tendens til å fokusere på kortsiktige løsninger for å håndtere egne belastninger. Dette kan føre til at økonomiske bekymringer blir håndtert på en ad hoc-basis uten langsiktige planer, noe som kan forverre de underliggende årsakene til bekymringene. Andre kan reagere på stress ved å endre sitt forbruksmønster. Dette kan inkludere impulsive kjøp, trøsteshopping eller andre atferdsmønstre som kan påvirke økonomisk stabilitet negativt.

Sammenhengen mellom stress og økonomisk bekymring kan være interessant i behandlingen av økonomisk bekymring. Vi kan riktignok ikke si noe om kausaliteten mellom variablene, eller hvilken vei sammenhengen går. Likevel impliserer resultatene at økonomisk bekymring kan reduseres gjennom reduksjon av generelt stress. En kartlegging av stressnivået til individer kan derfor være et nyttig verktøy for å identifisere sårbare. Stressmestring vil således være en potensiell tilnærming til behandling av bekymringen.

På den andre siden kan også reduksjon av økonomisk bekymring være en måte å redusere generelt stress på, og følgelig bidra til bedre mental helse. Dette kan gi bedre ytelse og trivsel generelt i livet. Det er naturlig at en økonomisk bekymret person også opplever økt stress som følge av bekymringen. Økonomisk bekymring innebærer ofte bekymringer om fremtidig økonomisk stabilitet, trygghet og muligheter. Disse fremtidsutsiktene kan skape stress ved å påvirke individet både mentalt som følge av bekymringer for hvordan man skal møte kommende utfordringer.

Sammenhengen mellom disse variablene kan ses på som en positiv syklus hvor forbedring av den ene leder til forbedring av den andre, som kan utnyttes i begge retninger. Denne sammenhengen bør forskes mer på, gjerne over tid for å identifisere kausale sammenhenger mellom variablene.

Forholdet mellom depresjon og økonomisk bekymring er mer uklart. Vi finner signifikant assosiasjon når vi ekskluderer risikotoleranse. En økning på 1 i score er assosiert med 0.083 økning i nivå av økonomisk bekymring. Skalaen for depresjon går fra 0 til 9, og forskjellen på nivåer i økonomisk bekymring mellom disse to nivåene vil derfor være 0.747. En mer realistisk sammenligning er endring mellom hver skala, angitt av tre nivåer i variabelen. Eksempelvis er da en endring fra moderat til høyt nivå assosiert med en endring på 0.249,

som er relativt lite. Standardavviket på 0.035 er og stort relativt til koeffisienten som bringer frem økt usikkerhet og betydning av variabelen. Vi finner derfor kun delvis støtte for H2.7a. Videre finner vi ikke signifikant assosiasjon mellom symptomer på angst og økonomisk bekymring. Koeffisienten er også svært liten. Det er følgelig ikke støtte for H2.7b.

Et interessant moment er at for både depresjon og angst alene finner vi sterk korrelasjon med økonomisk bekymring. Dog er det tydelig at det ikke er disse momentene som gjør at bekymringen fremkommer, men at de forklares av andre faktorer i modellen.

Blant kontrollene er det størst effekt av husholdningsinntekt. I tråd med tidligere forskning er også kjønn og alder signifikante faktorer. Studenter skiller seg ut som eneste arbeidsgruppe som utviser signifikant mindre bekymring enn heltidsansatte, dette er motsatt av hva vi finner i kartleggingen og indikerer at det generelt høyere bekymringsnivået studenter har relativt til heltidsansatte forklares av andre momenter som eksempelvis inntektsnivå.

Tabell 6.10: Regresjonsresultater: Fullstendig modell

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	Modell 1		Modell 2	
	Koef.	Std.avvik	Koef.	Std.avvik
Økonomisk mestringstro (ref: Veldig trygg)				
Litt trygg	1.277***	0.108	1.299***	0.140
Ikke veldig trygg	2.187***	0.136	2.103***	0.173
Ikke trygg i det hele tatt	2.739***	0.201	2.595***	0.242
Subjektiv økonomisk kunnskap				
Overvurdert	0.424**	0.131	0.382*	0.163
Undervurdert	-0.482**	0.153	-0.529**	0.187
Økonomisk oversikt	-0.188***	0.052	-0.244***	0.066
Relativ økonomi	-0.445***	0.047	-0.435***	0.058
Økonomisk kunnskap	-0.130***	0.035	-0.156***	0.043
Num.Obs.	3267		2068	
R2 Adj.	0.596		0.604	
AIC	14048		8903	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Fortsetter neste side

Tabell 6.10: Regresjonsresultater: Fullstendig modell - fortsetter

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	Uten risikotoleranse		Med risikotoleranse	
	Koef.	Std.avvik	Koef.	Std.avvik
Låneprodukter				
Boliglån (ref: nei)	0.646***	0.096	0.689***	0.121
Forbrukslån (ref: nei)	0.796***	0.110	0.788***	0.137
Studielån (ref: nei)	0.106	0.108	0.171	0.127
Psykisk helse				
Depresjon	0.083*	0.035	0.070	0.041
Angst	-0.023	0.038	0.019	0.044
Stress	0.850***	0.047	0.822***	0.057
Sosiodemografiske kontroller				
Kvinne	0.228**	0.081	0.330**	0.103
Barn	0.456***	0.091	0.373***	0.113
Alder (ref: 20-25)				
26-34	-0.040	0.166	-0.028	0.190
35-49	-0.244	0.174	-0.231	0.204
50-59	-0.759***	0.187	-0.545*	0.230
60+	-0.816***	0.203	-0.696**	0.269
Utdanning (ref: VGS og lavere)				
Fagbrev	0.217*	0.105	0.150	0.135
Årsstudium	0.073	0.199	-0.233	0.275
Bachelor	-0.299**	0.115	-0.392**	0.145
Master eller høyere	-0.503***	0.140	-0.607***	0.173
Sivilstatus (ref: Singel)				
Gift	0.291*	0.128	0.335*	0.159
Skilt/Separert	0.253	0.195	0.306	0.270
Kjæreste m/samboerskap	0.463***	0.126	0.525***	0.152
Kjæreste u/samboerskap	0.427**	0.157	0.468*	0.188
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)				
Arbeidsledig	-0.141	0.295	-0.289	0.333
Deltidsansatt	-0.107	0.156	0.015	0.200
Selvst. næringsdrivende	-0.135	0.217	0.148	0.290
Student	-0.481*	0.217	-0.571*	0.249
Pensjonert	-0.449*	0.191	-0.469	0.316
Num.Obs.	3267		2068	
R2 Adj.	0.596		0.604	
AIC	14048		8903	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Fortsetter neste side

Tabell 6.10: Regresjonsresultater: Fullstendig modell - fortsetter

Avhengig variabel: Økonomisk bekymring

Uavhengige variabler	Uten risikotoleranse		Med risikotoleranse	
	Koef.	Std.avvik	Koef.	Std.avvik
Stønadsmottaker (inkl. ufør)	0.009	0.154	-0.077	0.200
Husholdningsinntekt (ref: Under 200k)				
200k - 599k	-0.332	0.207	-0.376	0.259
600k - 999k	-0.598**	0.213	-0.713**	0.263
1.00m - 1.39m	-0.833***	0.230	-1.016***	0.285
1.40m - 1.79m	-1.035***	0.247	-1.170***	0.308
1.80m - 2.19m	-1.606***	0.285	-1.710***	0.362
2.20m eller mer	-1.267***	0.331	-1.486***	0.420
Risikotoleranse			-0.027	0.016
Num.Obs.	3267		2068	
R2 Adj.	0.596		0.604	
AIC	14048		8903	

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

6.2.6 Robusthet

OLS regresjonsanalyse bygger på antakelser og vi må derfor teste hvorvidt disse holder. Diagnoseplott av residualene viser at de er tilnærmet normalfordelt og at begge modellene oppfyller antakelsen om normalitet (se Appendiks E.3, E.4). Som forventet er det imidlertid tegn til heteroskedastisitet, og vi benytter derfor robuste standardavvik. Plott av fokusvariablene mot økonomisk bekymring viser ingen tegn til at andre funksjonelle former bør benyttes og antakelsen om linearitet anses følgelig som oppfylt (se Appendiks E.1).

Korrelasjonsmatrisen viser ingen sterke korrelasjoner mellom fokusvariablene (se Appendiks E.1), samtidig er VIF under 10 for alle variabler, og vi utelukker derfor multikollinearitet som et problem i modellene (se Appendiks E.10). Predikert R^2 ligger og nærme justert R^2 , som tilsier at modellene ikke er overspesifisert (se Appendiks E.9).

6.2.7 Delkonklusjon

Tabell 6.11 viser resultatet av hypotesetestene gjennomført i analysen av faktorer assosiert med økonomisk bekymring. Samlet indikerer analysen flere vesentlige faktorer som er assosiert med økonomisk bekymring. Blant de mest betydningsfulle finner vi at stress og økonomisk mestringstro er sterkt assosiert med økt bekymring. Videre viser resultatene at over- og undervurdering av kunnskapsnivå, oversikt, relativ vurdering av egen økonomi, økonomisk kunnskapsnivå samt påvirkningen av bolig- og forbrukslån alle er signifikante faktorer som påvirker bekymringen.

Overordnet økonomiske, psykologiske og sosiale faktorer alle har betydning i forståelsen og håndtering økonomisk bekymring. Tiltak rettet mot stressmestring og økonomisk mestringstro bør utforskes, men kan være komplisert. Enklere tilnærminger kan være rettet mot økonomisk oversikt, men det er nødvendig å fokusere på flere momenter for å utgjøre større forskjeller.

Tabell 6.11: Hypoteser forskningsspørsmål 2

	Hypotese	Resultat
H2.1	Økonomisk mestringstro vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring	Støttet
H2.2	Feilvurdering av økonomisk kunnskap vil være positivt assosiert med økonomisk bekymring a: Overvurdert b: Undervurdert	Støttet Ikke støttet
H2.3	Økonomisk oversikt vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring	Støttet
H2.4	Subjektiv vurdering av egen økonomi relativt til omgangskrets vil være negativt assosiert med økonomisk bekymring	Støttet
H2.5	Økonomisk kunnskap vil være assosiert med lavere økonomisk bekymring	Støttet
H2.6	Opptak av lån av følgende art er positivt assosiert med økonomisk bekymring a: Boliglån b: Forbrukslån c: Studielån	Støttet Støttet Ikke støttet
H2.7	Følgende indikatorer for psykisk helse er positivt assosiert med økonomisk bekymring a: Depresjon b: Angst c: Stress	Delvis støttet Ikke støttet Støttet

7 Konklusjon

Vi har i denne utredningen sett på utbredelsen av økonomisk bekymring i Norge, og identifisert økonomiske og personlige faktorer som er identifisert med dette fenomenet. Vi utformer en konseptuell modell for økonomisk bekymring som deler bekymringen i to deler: opplevelse av- og belastning fra økonomisk bekymring. Økte levekostnader som følge av en strammere økonomisk situasjon danner motivasjonen for kartleggingen av økonomisk bekymring. Vi har gjennomført en spørreundersøkelse på kundene til Sparebanken Vest, og utarbeidet et tverrsnittsdatasett med 4924 observasjoner basert på undersøkelsen.

Utbredelsen av økonomisk bekymring i Norge er kartlagt gjennom en utforskende analyse av de ulike elementene i den konseptuelle modellen, samt hypotesetester for forskjeller mellom sosiodemografiske inndelinger. Den økonomiske bekymringen er høy blant Norges befolkning og mange har opplevd en økt bekymring det siste året. Over 50% er bekymret for å gå tom for penger, og henholdsvis 40% og 47% blir stresset i samtale om- eller engstelig ved å tenke på egen økonomi. Dette er svært høye tall, og indikerer at mange bekymrer seg uten å objektivt ha økonomiske problemer. Vi har identifisert at andelene som belastes av økonomisk bekymring er høyere for de som har en sterkere opplevelse av økonomisk bekymring.

Bekymringen er særlig utbredt blant personer med lav inntekt, yngre voksne og kvinner. Av personer mellom 20-50 år er det over 60% som er bekymret for å gå tom for penger og 48% som opplever at belastningen går utover deres livskvalitet.

Funnene dokumenterer at det er mye økonomiske bekymring, og belastningen dette medfører, motiverer tiltak på politisk og næringsnivå. Dersom økonomisk bekymring betraktes som et potensielt forstadium til mer alvorlige psykiske lidelser, kan den alvorlige utbredelsen utgjøre et større problem dersom det ikke fattes tiltak for å redusere dette. Ikke minst kan belastningen på tidsbruk og livskvalitet på lengre sikt føre til mindre produktivitet, som vil kunne gå utover næringslivet i form av dårligere prestasjoner.

Vi finner statistisk signifikante sammenhenger mellom økonomisk bekymring og de økonomiske faktorene; mestringstro, subjektiv kunnskap, oversikt, relativ økonomi, objektiv kunnskap, boliglån og forbrukslån.

Av de økonomiske faktorene finner vi at mestringstro har størst økonomisk betydning. Tiltak for å heve mestringstroen vil derfor kunne gi bedre avkastning i form av lavere bekymring, enn tiltak knyttet til andre faktorer. Vi har imidlertid kun identifisert en assosiasjon og sammenhengen kan således være motsatt hvor økonomisk bekymring medfører dårligere økonomisk mestringstro. Dette blir diskutert nærmere i 7.1. Vurdering av egen økonomi relativt til omgangskrets har også sterk sammenheng som indikerer at opplevelsen av å ha en dårligere økonomi enn andre fører til høyere bekymring. Potensielt påvirker omgangskretsen forbruk, og fører til at en bruker mer enn man selv føler en har råd til.

Av de andre økonomiske faktorene med mindre økonomisk betydning er over- og undervurdering av eget kunnskapsnivå henholdsvis positivt og negativt assosiert med økonomisk bekymring. Økonomisk oversikt og kunnskap har negativ assosiasjon, mens låneproduktene boliglån og forbrukslån har positiv assosiasjon. Forbrukslån en større effekt enn boliglån isolert, men begge har betydning. Her tar ikke momentene hensyn til størrelsen på lånet og effekten varierer derfor trolig etter størrelse.

Av de psykologiske faktorene finner vi kun signifikant assosiasjon mellom stress og økonomisk bekymring. Stress er en av faktorene med størst økonomisk betydning i modellen, og viser sterk sammenheng med økonomisk bekymring. Det er trolig at denne sammenhengen går begge veier som betyr at den benyttes som en positiv feedback-loop hvor forbedring av den ene leder til forbedring av den andre.

Samlet sett peker funnene mot komplekse sammenhenger mellom økonomiske, psykologiske og sosiale faktorer når det gjelder å forstå og håndtere økonomisk bekymring. Funnene kan bidra til å identifisere sårbare individer, samt hvilke momenter en bør fokusere på. Effektive tiltak vil kunne gagne den mentale helsen blant befolkningen samt bidra økonomisk gjennom økt produktivitet og virke langsiktig kostnadsbesparende vedrørende mental helse. Videre forskning burde se på de mest effektive måtene å tilby behandling av økonomisk bekymring, med mål om å redusere den estimerte årlige kostnaden på 20 milliarder kroner.

7.1 Begrensninger og retninger for videre forskning

Vi dokumenterer en betydelig utbredelse av økonomisk bekymring i Norge. Vår undersøkelse gir imidlertid kun et øyeblikksbilde av bekymringen, som vil være preget av en spesiell situasjon, både i Norge og globalt. Vi har også trukket frem at andelen med over 1 million i lån hos SPV i utvalget kan indikere en skjevhet mot mer utsatte respondenter. Vektingen av utvalget etter kjønn og alder vil redusere eventuelle skjevheter, men vi kan ikke utelukke at det påvirker estimatene. Disse punktene understreker at det bør gjennomføres videre undersøkelser, også over tid, for å gi mer robuste resultater. Fremtidige undersøkelser bør òg se nærmere på sammenhengen mellom objektiv personlig økonomi og økonomisk bekymring for å identifisere om det finnes unødvendig økonomisk bekymring i Norge. Videre kan den dokumenterte utbredelsen av økonomisk bekymring motivere ytterligere undersøkelser av hvilke økonomiske og sosiale samfunnseffekter økonomisk bekymring har.

Vår undersøkelse av faktorer assosiert med økonomisk bekymring er basert på et tverrsnittsdatasett og vi har derav kun identifisert assosiasjon mellom økonomisk bekymring og en rekke faktorer. For å forstå årsak-virkningsforholdene i disse sammenhengene, kreves det på lik linje som over, undersøkelser som går over tid. Plassbesparelse har også vært prioritert i utformingen av undersøkelsen og vi har benyttet korte elementbatterier som kan føre til mindre presise målinger av konseptene. Ved å fokusere på enkeltområder vil en kunne dokumentere momentene mer presist ved å tillate seg grundigere kartlegging av konkrete faktorer.

Vi diskuterer den økonomiske signifikansen til faktorene i lys av standardavvik. Et sentralt moment er dog hvor stor effekt en kan få av tiltak og behandling. Videre forskning bør identifisere realistiske effekter og således skaffe dybde i henhold til hvilke momenter en bør fokusere på. Enkelte variabler kan være sterkt påvirket av eksempelvis personlighet og derav være vanskeligere å skape en endring ved. Selv om standardavviket til variabelen er større som følge av variasjon i populasjonen betyr det ikke nødvendigvis at den enkelte kan få store effekter her. Dette vil videre forskning i større grad kunne dokumentere ved hjelp av eksperimentanalyse. Her kan også undersøkelser over tid benyttes for å evaluere potensialet for behandlingsintervensjoner og analysere virkningene av tiltak.

For å kunne dokumentere årsak-virkningsforholdene bedre og evaluere effekten av den økonomiske situasjonen bedre oppfordrer vi til gjennomførelse av årlige undersøkelser.

Referanser

- Aho, K., Derryberry, D., & Peterson, T. (2014). Model selection for ecologists: the worldviews of AIC and BIC. *Ecology*, *95*(3), 631–636.
- Ali, A. M. (2023 august). *DASS-8*.
- Ali, A. M., Hori, H., Kim, Y., & Kunugi, H. (2022). The Depression Anxiety Stress Scale 8-items expresses robust psychometric properties as an ideal shorter version of the Depression Anxiety Stress Scale 21 among healthy respondents from three continents. *Frontiers in psychology*, *13*, 799769.
- Allgood, S., & Walstad, W. (2013). Financial literacy and credit card behaviors: A cross-sectional analysis by age. *Numeracy*, *6*(2), 3.
- American Psychological Association. (2018). *Reference group theory* [Hentet 28. november 2023, fra: <https://dictionary.apa.org/reference-group-theory>].
- Frelsesarmeen. (2023). *Slår helsealarm: Folk får ikke sove og har mindre fremtidstro* [Hentet 30. november 2023, fra: <https://frelsesarmeen.no/aktuelt/slar-helsealarm-folk-far-ikke-sove-og-har-mindre-fremtidstro>].
- Archuleta, K. L., Dale, A., & Spann, S. M. (2013). College students and financial distress: Exploring debt, financial satisfaction, and financial anxiety. *Journal of Financial Counseling and Planning*, *24*(2), 50–62.
- Asebedo, S. D., & Wilmarth, M. J. (2017). Does how we feel about financial strain matter for mental health? *Journal of Financial Therapy*, *8*(1), 5.
- Atkinson, A., & Messy, F.-A. (2012). Measuring Financial Literacy. (15). <https://doi.org/https://doi.org/https://doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Bandura, A. (1977). Self-efficacy: toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological review*, *84*(2), 191.
- Bandura, A. (1991). Social cognitive theory of self-regulation. *Organizational behavior and human decision processes*, *50*(2), 248–287.
- Bandura, A., mfl. (2006). Guide for constructing self-efficacy scales. *Self-efficacy beliefs of adolescents*, *5*(1), 307–337.
- Barber, B. M., & Odean, T. (2001). Boys will be boys: Gender, overconfidence, and common stock investment. *The quarterly journal of economics*, *116*(1), 261–292.
- Blanchflower, D. G., & Oswald, A. J. (2004). Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of public economics*, *88*(7-8), 1359–1386.
- Borden, L. M., Lee, S.-A., Serido, J., & Collins, D. (2008). Changing college students' financial knowledge, attitudes, and behavior through seminar participation. *Journal of family and economic issues*, *29*, 23–40.
- Bradley, S. E., Sherwood, P. R., Kuo, J., Kammerer, C. M., Gettig, E. A., Ren, D., Rohrer, W. M., Donovan, H. S., Hricik, A., Newberry, A., mfl. (2009). Perceptions of economic hardship and emotional health in a pilot sample of family caregivers. *Journal of Neuro-oncology*, *93*, 333–342.
- Bridges, S., & Disney, R. (2010). Debt and depression. *Journal of health economics*, *29*(3), 388–403.
- Bromberger, J. T., Harlow, S., Avis, N., Kravitz, H. M., & Cordal, A. (2004). Racial/ethnic differences in the prevalence of depressive symptoms among middle-aged women: The Study of Women's Health Across the Nation (SWAN). *American Journal of Public Health*, *94*(8), 1378–1385.
- Brown, S., Taylor, K., & Price, S. W. (2005). Debt and distress: Evaluating the psychological cost of credit. *Journal of Economic Psychology*, *26*(5), 642–663.

- Butler, G. (1993). Definitions of stress. *Occasional paper (Royal College of General Practitioners)*, (61), 1.
- Camerer, C., & Lovallo, D. (1999). Overconfidence and excess entry: An experimental approach. *American economic review*, 89(1), 306–318.
- Card, D., Mas, A., Moretti, E., & Saez, E. (2012). Inequality at work: The effect of peer salaries on job satisfaction. *American Economic Review*, 102(6), 2981–3003.
- Chen, H., & Volpe, R. P. (1998). An analysis of personal financial literacy among college students. *Financial services review*, 7(2), 107–128.
- Cheung, F., & Lucas, R. E. (2016). Income inequality is associated with stronger social comparison effects: The effect of relative income on life satisfaction. *Journal of personality and social psychology*, 110(2), 332.
- Chisholm, D., Sweeny, K., Sheehan, P., Rasmussen, B., Smit, F., Cuijpers, P., & Saxena, S. (2016). Scaling-up treatment of depression and anxiety: a global return on investment analysis. *The Lancet Psychiatry*, 3(5), 415–424.
- Clark, A. E., Senik, C., & Yamada, K. (2017). When experienced and decision utility concur: The case of income comparisons. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 70, 1–9.
- Deane, J. M. (1992). Data reduction using principal components analysis. I *Data Handling in Science and Technology* (s. 125–177, Bd. 9). Elsevier.
- Deaton, A., & Stone, A. A. (2013). Two happiness puzzles. *American Economic Review*, 103(3), 591–597.
- Derogatis, L. R. (1975). Brief symptom inventory. *European Journal of Psychological Assessment*.
- Donaldson, S. (2011). Mark, M.M., Donaldson, S.I., Campbell, B. (2011). Social psychology and evaluation: Building a better future. In M.M. Mark, S.I. Donaldson, B. Campbell (Eds.), *Social psychology and evaluation*. New York: Guilford.
- Dowling, N., Tim, C., & Hoiles, L. (2009). Financial management practices and money attitudes as determinants of financial problems and dissatisfaction in young male Australian workers. *Journal of financial counseling and planning*, 20(2).
- Drentea, P. (2000). Age, debt and anxiety. *Journal of health and Social Behavior*, 437–450.
- Drentea, P., & Reynolds, J. R. (2012). Neither a borrower nor a lender be: The relative importance of debt and SES for mental health among older adults. *Journal of aging and health*, 24(4), 673–695.
- Elgar, F. J., Pickett, W., Pförtner, T.-K., Gariépy, G., Gordon, D., Georgiades, K., Davison, C., Hammami, N., MacNeil, A. H., Da Silva, M. A., mfl. (2021). Relative food insecurity, mental health and wellbeing in 160 countries. *Social science & medicine*, 268, 113556.
- EMC Education Services. (2015). *Data Science & Big Data Analytics: Discovering, Analyzing, Visualizing and Presenting Data*. Wiley.
- Eurobarometer. (2023). *Monitoring the level of financial literacy in the EU* [Hentet 28. november 2023, fra: <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2953>].
- Evans, J. (2007). *Statistics, Data Analysis, and Decision Modeling*. Pearson/Prentice Hall.
- Fernandes, D., Lynch Jr, J. G., & Netemeyer, R. G. (2014). Financial literacy, financial education, and downstream financial behaviors. *Management science*, 60(8), 1861–1883.
- Fink, G. (2010). Stress: Definition and history. *Stress science: neuroendocrinology*, 3(9), 3–14.

- FitzRoy, F., Steinhardt, M. F., & Nolan, M. (2011). *Age, life-satisfaction, and relative income* (tekn. rapp.). HWWI Research Paper.
- Freedman, D. A. (1983). A note on screening regression equations. *the american statistician*, *37*(2), 152–155.
- Furnham, A., Wilson, E., & Telford, K. (2012). The meaning of money: The validation of a short money-types measure. *Personality and Individual Differences*, *52*(6), 707–711.
- Gater, R., Tansella, M., Korten, A., Tiemens, B. G., Mavreas, V. G., & Olatawura, M. O. (1998). Sex differences in the prevalence and detection of depressive and anxiety disorders in general health care settings: report from the World Health Organization Collaborative Study on Psychological Problems in General Health Care. *Archives of general psychiatry*, *55*(5), 405–413.
- Goldsmith, E., & Goldsmith, R. E. (1997). Gender differences in perceived and real knowledge of financial investments. *Psychological Reports*, *80*(1), 236–238.
- Hadar, L., Sood, S., & Fox, C. R. (2013). Subjective knowledge in consumer financial decisions. *Journal of Marketing Research*, *50*(3), 303–316.
- Hagen, K., & Døskeland, T. (2023 september).
- Hamilton, H. A., Wickens, C. M., Ialomiteanu, A. R., & Mann, R. E. (2019). Debt stress, psychological distress and overall health among adults in Ontario. *Journal of psychiatric research*, *111*, 89–95.
- Hann, D., Winter, K., & Jacobsen, P. (1999). Measurement of depressive symptoms in cancer patients: evaluation of the Center for Epidemiological Studies Depression Scale (CES-D). *Journal of psychosomatic research*, *46*(5), 437–443.
- Hastings, J. S., Madrian, B. C., & Skimmyhorn, W. L. (2013). Financial literacy, financial education, and economic outcomes. *Annu. Rev. Econ.*, *5*(1), 347–373.
- Hibbert, A. M., Lawrence, E. R., & Prakash, A. J. (2013). Does knowledge of finance mitigate the gender difference in financial risk-aversion? *Global finance journal*, *24*(2), 140–152.
- Hilgert, M. A., Hogarth, J. M., & Beverly, S. G. (2003). Household financial management: The connection between knowledge and behavior. *Fed. Res. Bull.*, *89*, 309.
- Horwitz, A. V., & Scheid, T. L. (1999). *A handbook for the study of mental health: Social contexts, theories, and systems*. Cambridge University Press.
- Hudson, E. (2013). Does relative material wealth matter for child and adolescent life satisfaction? *The Journal of Socio-Economics*, *46*, 38–47.
- Huston, S. J. (2010). Measuring financial literacy. *Journal of consumer affairs*, *44*(2), 296–316.
- Irwin, J., LaGory, M., Ritchey, F., & Fitzpatrick, K. (2008). Social assets and mental distress among the homeless: Exploring the roles of social support and other forms of social capital on depression. *Social Science & Medicine*, *67*(12), 1935–1943.
- Jaccard, J., Dodge, T., & Guilamo-Ramos, V. (2005). Metacognition, risk behavior, and risk outcomes: the role of perceived intelligence and perceived knowledge. *Health Psychology*, *24*(2), 161.
- James, G., Witten, D., Hastie, T., Tibshirani, R., mfl. (2013). *An introduction to statistical learning* (Bd. 112). Springer.
- Jenkins, R., Bhugra, D., Bebbington, P., Brugha, T., Farrell, M., Coid, J., Fryers, T., Weich, S., Singleton, N., & Meltzer, H. (2008). Debt, income and mental disorder in the general population. *Psychological medicine*, *38*(10), 1485–1493.

- Johar, G. V., Meng, R., & Wilcox, K. (2018). *Rumination and Financial Decision Making among the Poor* (tekn. rapp.). working paper, Marketing Department, Columbia Business School, Columbia . . .
- Johnson, D. R. (2008). Using Weights in the Analysis of Survey Data [Hentet 24. november 2023].
- Joo, S.-h., & Grable, J. E. (2004). An exploratory framework of the determinants of financial satisfaction. *Journal of family and economic Issues*, *25*, 25–50.
- Jorgensen, B. L., Rappleyea, D. L., Schweichler, J. T., Fang, X., & Moran, M. E. (2017). The financial behavior of emerging adults: A family financial socialization approach. *Journal of Family and Economic Issues*, *38*, 57–69.
- Kalmi, P., & Ruuskanen, O.-P. (2018). Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics & Finance*, *17*(3), 335–362.
- Kantar. (2023). *Bekymringer koster mer enn fem millioner tapte dagsverk i året* [Hentet 09. oktober 2023, fra: <https://kantar.no/kantar-tns-innsikt/bekymringer-koster-mer-enn-fem-millioner-tapte-dagsverk-i-aret/>].
- Keller, G. (2018). *Statistics for management and economics*. Cengage Learning.
- Kessler, R. C., McGonagle, K. A., Zhao, S., Nelson, C. B., Hughes, M., Eshleman, S., Wittchen, H.-U., & Kendler, K. S. (1994). Lifetime and 12-month prevalence of DSM-III-R psychiatric disorders in the United States: results from the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry*, *51*(1), 8–19.
- Kessler, R. C., Sonnega, A., Bromet, E., Hughes, M., & Nelson, C. B. (1995). Posttraumatic stress disorder in the National Comorbidity Survey. *Archives of general psychiatry*, *52*(12), 1048–1060.
- Klontz, B. T., Bivens, A., Klontz, P. T., Wada, J., & Kahler, R. (2008). The treatment of disordered money behaviors: Results of an open clinical trial. *Psychological Services*, *5*(3), 295.
- Kolenikov, S., Angeles, G., mfl. (2004). The use of discrete data in PCA: theory, simulations, and applications to socioeconomic indices. *Chapel Hill: Carolina Population Center, University of North Carolina*, *20*, 1–59.
- Kramer, M. M. (2016). Financial literacy, confidence and financial advice seeking. *Journal of Economic Behavior & Organization*, *131*, 198–217.
- Layard, R., Mayraz, G., & Nickell, S. (2010). Does relative income matter? Are the critics right. *International differences in well-being*, *28*, 139–66.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer publishing company.
- Lee, J. M., Rabbani, A., & Heo, W. (2023). Examining Financial Anxiety Focusing on Interactions between Financial Knowledge and Financial Self-efficacy. *Journal of Financial Therapy*, *14*(1), 2.
- Lewis, D. R. (2018). The perils of overconfidence: Why many consumers fail to seek advice when they really should. *Journal of Financial Services Marketing*, *23*, 104–111.
- Lind, T., Ahmed, A., Skagerlund, K., Strömbäck, C., Västfjäll, D., & Tinghög, G. (2020). Competence, confidence, and gender: The role of objective and subjective financial knowledge in household finance. *Journal of Family and Economic Issues*, *41*, 626–638.
- Loibl, C., Moulton, S., Haurin, D., & Edmunds, C. (2022). The role of consumer and mortgage debt for financial stress. *Aging & Mental Health*, *26*(1), 116–129.
- Lovibond, P. F., & Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck

- Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour research and therapy*, 33(3), 335–343.
- Lown, J. M. (2011). Development and validation of a financial self-efficacy scale. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 22(2), 54.
- Lukacs, P. M., Burnham, K. P., & Anderson, D. R. (2010). Model selection bias and Freedman's paradox. *Annals of the Institute of Statistical Mathematics*, 62, 117–125.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007a). Baby boomer retirement security: The roles of planning, financial literacy, and housing wealth. *Journal of Monetary Economics*, 54(1), 205–224.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2007b). Financial literacy and retirement planning: New evidence from the Rand American Life Panel. *Michigan Retirement Research Center Research Paper No. WP*, 157.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2011). Financial literacy around the world: an overview. *Journal of Pension Economics & Finance*, 10(4), 497–508.
- Lusardi, A., & Mitchell, O. S. (2017). How ordinary consumers make complex economic decisions: Financial literacy and retirement readiness. *Quarterly Journal of Finance*, 7(03), 1750008.
- Luttmer, E. F. (2005). Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being. *The Quarterly Journal of Economics*, 120(3), 963–1002.
- Långekassen. (2023). *Arbeidsledig, AAP, syk og lav inntekt* [Hentet 01. desember 2023, fra: <https://lanekassen.no/nb-NO/gjeld-og-betaling/arbeidsledig-aap-syk-og-lav-inntekt/>].
- Marshall, G. L., Kahana, E., Gallo, W. T., Stansbury, K. L., & Thielke, S. (2021). The price of mental well-being in later life: the role of financial hardship and debt. *Aging & Mental Health*, 25(7), 1338–1344.
- McBride, M. (2001). Relative-income effects on subjective well-being in the cross-section. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 45(3), 251–278.
- McLaughlin, K. A., Nandi, A., Keyes, K. M., Uddin, M., Aiello, A. E., Galea, S., & Koenen, K. C. (2012). Home foreclosure and risk of psychiatric morbidity during the recent financial crisis. *Psychological Medicine*, 42(7), 1441–1448.
- Meltzer, H., Bebbington, P., Brugha, T., Jenkins, R., McManus, S., & Dennis, M. S. (2011). Personal debt and suicidal ideation. *Psychological Medicine*, 41(4), 771–778.
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (1986). Social patterns of distress. *Annual Review of Sociology*, 12(1), 23–45.
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (1992). Age and depression. *Journal of Health and Social Behavior*, 187–205.
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (1995). Sex differences in distress: Real or artifact? *American Sociological Review*, 449–468.
- Mirowsky, J., & Ross, C. E. (1999). Well-being across the life course. *A Handbook for the Study of Mental Health*, 328–347.
- Norges Bank. (2023). *Endringer i styringsrenten* [Hentet 08. november 2023, fra: <https://www.norges-bank.no/tema/pengepolitikk/Styringsrenten/Styringsrenten-Oversikt-over-rentemoter-og-endringer-i-styringsrenten-/>].
- Nyhus, E. K. (2023). *Finansiell kunnskap i den norske befolkning* [Hentet 28. november 2023, fra: <https://uia.brage.unit.no/uia-xmlui/bitstream/handle/11250/3076629/Report.pdf?sequence=1&isAllowed=y>].

- OECD. (2016). *Adult Financial Literacy Competencies* [Hentet 28. november 2023, fra: <https://www.oecd.org/finance/OECD-INFE-International-Survey-of-Adult-Financial-Literacy-Competencies.pdf>].
- Olsen, T. (2023). *Dette bekymrer nordmenn mest* [Hentet 7. desember 2023, fra: <https://www.tv2.no/nyheter/innenriks/dette-bekymrer-nordmenn-mest/15823904/>].
- Opinion. (2023 september). *Annenhver låntaker bekymret for økt rente* [Hentet 31. oktober 2023, fra: <https://opinion.no/2023/09/annenhver-lantaker-bekymret-for-okt-rente/>].
- Parker, A. M., De Bruin, W. B., Yoong, J., & Willis, R. (2012). Inappropriate confidence and retirement planning: Four studies with a national sample. *Journal of behavioral decision making*, 25(4), 382–389.
- Paykel, E. S. (2022). Basic concepts of depression. *Dialogues in clinical neuroscience*.
- Perrotta, G. (2019). Anxiety disorders: definitions, contexts, neural correlates and strategic therapy. *J Neur Neurosci*, 6(1), 042.
- Peters, E., Tompkins, M. K., Knoll, M. A., Ardoin, S. P., Shoots-Reinhard, B., & Meara, A. S. (2019). Despite high objective numeracy, lower numeric confidence relates to worse financial and medical outcomes. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 116(39), 19386–19391.
- Pollack, C. E., & Lynch, J. (2009). Health status of people undergoing foreclosure in the Philadelphia region. *American journal of public health*, 99(10), 1833–1839.
- Poppe, C., & Kempson, E. (2023a). Dyretid 4: Det er ikke over ennå. Husholdenes økonomiske trygghet i august 2023.
- Poppe, C., & Kempson, E. (2023b). Dyretid III. Husholdenes økonomiske trygghet i mars 2023.
- Powell, M., & Ansic, D. (1997). Gender differences in risk behaviour in financial decision-making: An experimental analysis. *Journal of economic psychology*, 18(6), 605–628.
- PwC. (2023). *Financial wellness survey* [Hentet 29. november 2023, fra: <https://www.pwc.com/us/en/services/consulting/business-transformation/library/employee-financial-wellness-survey.html>].
- Reading, R., & Reynolds, S. (2001). Debt, social disadvantage and maternal depression. *Social science & medicine*, 53(4), 441–453.
- Remes, O., Brayne, C., Van Der Linde, R., & Lafortune, L. (2016). A systematic review of reviews on the prevalence of anxiety disorders in adult populations. *Brain and behavior*, 6(7), e00497.
- Rindfuss, R. R. (1991). The young adult years: Diversity, structural change, and fertility: Population association of America 1991 presidential address. *Demography*, 28, 493–512.
- Robb, C. A., Babiarz, P., Woodyard, A., & Seay, M. C. (2015). Bounded rationality and use of alternative financial services. *Journal of Consumer Affairs*, 49(2), 407–435.
- Robb, C. A., & Woodyard, A. (2011). Financial knowledge and best practice behavior. *Journal of financial counseling and planning*, 22(1).
- Robins, L. N. (1991). Psychiatric disorders in America. *The epidemiologic catchment area study*.
- Ross, C. E. (2017). *Social causes of psychological distress*. Routledge.
- Rousseau, G., & Venter, D. (2016). Financial insight and behaviour of household consumers in Port Elizabeth. *Southern African Business Review*, 20(1), 236–258.
- Ryu, S., & Fan, L. (2023). The relationship between financial worries and psychological distress among US adults. *Journal of Family and Economic Issues*, 44(1), 16–33.

- Schwarzer, R., & Jerusalem, M. (1995). Generalized self-efficacy scale. *J. Weinman, S. Wright, & M. Johnston, Measures in health psychology: A user's portfolio. Causal and control beliefs*, 35, 37.
- Selenko, E., & Batinic, B. (2011). Beyond debt. A moderator analysis of the relationship between perceived financial strain and mental health. *Social science & medicine*, 73(12), 1725–1732.
- Selvig, E., Hagstrøm, V., & Anderssen, H. B. (2023). *Lån* [Hentet 16. desember 2023]. Store norske leksikon. <https://snl.no/1%C3%A5n>
- Shapiro, G. K., & Burchell, B. J. (2012). Measuring financial anxiety. *Journal of Neuroscience, Psychology, and Economics*, 5(2), 92.
- Shim, S., Barber, B. L., Card, N. A., Xiao, J. J., & Serido, J. (2010). Financial socialization of first-year college students: The roles of parents, work, and education. *Journal of youth and adolescence*, 39, 1457–1470.
- Snee, R. D. (1977). Validation of regression models: methods and examples. *Technometrics*, 19(4), 415–428.
- Spitzer, C., Hammer, S., Löwe, B., Grabe, H., Barnow, S., Rose, M., Wingenfeld, K., Freyberger, H., & Franke, G. (2011). The short version of the Brief Symptom Inventory (BSI-18): preliminary psychometric properties of the German translation. *Fortschritte der Neurologie-Psychiatrie*, 79(9), 517–523.
- Språkrådet. (2016). *Literacy* [Hentet 23. oktober 2023, fra: <https://www.sprakradet.no/svardatabase/sporsmal-og-svar/literacy/>].
- Statistisk sentralbyrå. (2023a). *Artikler om konsumprisindeksen* [Hentet 22. november 2023, fra: <https://www.ssb.no/priser-og-prisindekser/konsumpriser/statistikk/konsumprisindeksen/artikler>].
- Statistisk sentralbyrå. (2023b). *Befolkning, etter alder, år og kjønn* [Hentet 22. november 2023, fra: <https://www.ssb.no/statbank/table/07459/>].
- Statistisk sentralbyrå. (2023c). *Metoder i offisiell statistikk* [Hentet 22. november 2023, fra: <https://www.ssb.no/omssb/kvalitet-i-offisiell-statistikk/metoder-i-offisiell-statistikk>].
- Statistisk sentralbyrå. (2023d). *Renter i banker og kredittforetak* [Hentet 22. november 2023, fra: <https://www.ssb.no/bank-og-finansmarked/finansinstitusjoner-og-andre-finansielle-foretak/statistikk/renter-i-banker-og-kredittforetak>].
- Statman, M., Thorley, S., & Vorkink, K. (2006). Investor overconfidence and trading volume. *The Review of Financial Studies*, 19(4), 1531–1565.
- Sweet, E., Nandi, A., Adam, E. K., & McDade, T. W. (2013). The high price of debt: Household financial debt and its impact on mental and physical health. *Social science & medicine*, 91, 94–100.
- Sæthre, M., & Mysliwski, M. (2022 september). Lecture 7 - Multiple Regression Model: Specification and Prediction [Forelesning].
- Tokar Asaad, C. (2015). Financial literacy and financial behavior: Assessing knowledge and confidence. *Financial Services Review*, 24(2).
- Tran, A. G., Lam, C. K., & Legg, E. (2018). Financial stress, social supports, gender, and anxiety during college: A stress-buffering perspective. *The Counseling Psychologist*, 46(7), 846–869.
- Tufte, P. A. (2000). En intuitiv innføring i logistisk metode.
- Underdown, A. (1998). The transition to parenthood. *British Journal of Midwifery*, 6(8), 508–511.

- Viseu, J. N. R., de Jesus, S. N., Leal, A. R. C., Pinto, P. S. L. G. d. S., Ayala-Nunes, L., & Matavelli, R. D. (2021). Coping and social support as moderators: Relationship between financial threat and negative psychological outcomes. *Current Psychology, 40*, 2229–2241.
- Von Stumm, S., O’Creedy, M. F., & Furnham, A. (2013). Financial capability, money attitudes and socioeconomic status: Risks for experiencing adverse financial events. *Personality and Individual Differences, 54*(3), 344–349.
- Voydanoff, P., & Donnelly, B. W. (1989). Economic distress and mental health: The role of family coping resources and behaviors. *Lifestyles, 10*, 139–162.
- Warmath, D., & Zimmerman, D. (2019). Financial literacy as more than knowledge: The development of a formative scale through the lens of Bloom’s domains of knowledge. *Journal of Consumer Affairs, 53*(4), 1602–1629.
- Weissman, M. M., Bland, R. C., Canino, G. J., Faravelli, C., Greenwald, S., Hwu, H.-G., Joyce, P. R., Karam, E. G., Lee, C.-K., Lellouch, J., mfl. (1996). Cross-national epidemiology of major depression and bipolar disorder. *Jama, 276*(4), 293–299.
- Weissman, M. M., Bland, R. C., Canino, G. J., Greenwald, S., Hwu, H.-G., Lee, C. K., Newman, S. C., Oakley-Browne, M. A., Rubio-Stipec, M., & Wickramaratne, P. J. (1994). The cross national epidemiology of obsessive compulsive disorder. The Cross National Collaborative Group. *The Journal of clinical psychiatry, 55*, 5–10.

Appendiks

A Spørreskjema og vervetekst

På neste side følger vervetekstene benyttet på SMS og E-post, samt den fulle undersøkelsen med svaralternativer.

Vervetekst SMS:

Vi i Sparebanken Vest bidrar til et forskningsprosjekt ved Norges Handelshøyskole (NHH), hvor formålet er å undersøke hvordan økonomiske bekymringer henger sammen med personlig økonomi og dagens situasjonsbilde.

Dette trenger vi din hjelp til å gjøre.

Vi har derfor sendt deg en undersøkelse på mail, som vi håper du kan ta deg tid til å svare på, det tar ca. 5 min.

For ordens skyld; du er trukket ut helt tilfeldig og står selvsagt helt fritt til å svare.

Vervebrev e-post:

Overskrift:

Alt blir dyrere ... Hvordan opplever du at dette påvirker din private økonomi.

Innhold:

Høye matvarepriser, økende renter og strammere personlig økonomi bidrar til at økonomiske bekymringer kan øke hos den norske befolkning.

Sparebanken Vest bidrar til et forskningsprosjekt ved Norges Handelshøyskole (NHH), hvor formålet er

å undersøke utbredelsen av økonomisk bekymring.

Har du anledning til å hjelpe oss ?

Det tar ca 5 minutter å svare på undersøkelsen.

Dine svar vil anonymiseres. All behandling av personopplysninger er konfidensiell og skjer i samsvar med personvernsreglementet.

Vi trekker vilkårlig ut 2 deltakere, der første får en én iPhone og andre får én iPad.

Dersom du ønsker å delta i trekningen, vil du helt i slutten av undersøkelsen bli bedt om å legge inn telefonnummer.

Dette vil kun brukes til å trekke vinnerne og kobles ikke til undersøkelsen.

Ved spørsmål knyttet til undersøkelsen, ta kontakt med:

Vibeke Storvik – vibeke.storvik@spv.no

Link: *Svar på undersøkelsen»*

Vennlig hilsen
Sparebanken Vest

Spørsmålsdokument

Blokk 1: Sosiodemografiske spørsmål 1

Forklaringstekst:

Først ønsker vi å få vite litt om deg:

Hvilken aldersgruppe er du i?

18-25

26-34

35-49

50-59

60 eller mer

Kjønn

Mann

Kvinne

(MC)

Hva er din sivilstatus

Singel

Gift

Skilt/Separert

Kjæreste uten samboerskap

Kjæreste med samboerskap

Annet

Har du foreldreansvar

Ja

Nei

Hva er ditt høyeste fullførte utdanningsnivå?

Grunnskole

Videregående

Fagbrev

Årsstudium

Bachelor

Master eller høyere

Annet

Velg den arbeidsstatusen som beskriver din situasjon best.

Arbeidsledig

Student

Deltidsansatt

Heltidsansatt

Selvstendig næringsdrivende

Pensjonist

Uførestønad

Andre trygdestønader

Annet

Blokk 2: Økonomisk bekymring (Matrix-Likert spm)

Forklaringstekst:

Nå ønsker vi at du tenker på dine følelser knyttet til personlig økonomi.
Hvor enig er du i følgende påstander?

Å diskutere økonomien min kan få pulsen min til å øke eller få meg til å føle meg stresset.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Å tenke på min personlige økonomi kan få meg til å føle meg engstelig.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Jeg er bekymret for å gå tom for penger.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Blokk 3: Tidsbruk, funksjon og livskvalitet (Matrix-Likert spm)

Forklaringstekst:

Videre ønsker vi at du vurderer hvordan følelsene dine knyttet til personlig økonomi påvirker deg i hverdagen.

Hvor enig er du i følgende påstander om din økonomiske bekymring?

Jeg bruker mye tid på å bekymre meg for egen økonomi.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Det går utover mine gjøremål at jeg bekymrer meg for egen økonomi.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Det går utover humøret mitt at jeg bekymrer meg for egen økonomi.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Sammenlignet med for et år siden...

Bruker jeg mer tid på å bekymre meg for egen økonomi

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

går min bekymring for egen økonomi mer utover mine gjøremål

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

går min bekymring for egen økonomi mer utover mitt humør

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Blokk 4: Subjektiv økonomisk kunnskap

Forklaringstekst:

Vi ønsker også at du vurderer din egen kunnskap om økonomi.

Hvor enig er du i følgende påstander?

Jeg opplever at jeg kan mye om økonomi.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Jeg opplever at andre ofte spør meg til råds om personlig økonomi.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Blokk 5: Økonomisk mestringstro

Hvis du skulle satt et økonomisk mål for deg selv i dag, hvor trygg er du på evnen din til å nå det?

Ikke trygg i det hele tatt

Ikke veldig trygg

Litt trygg

Veldig trygg

Blokk 6: Økonomisk situasjons- og selvoppfatning (Matrix-Likert)

Forklaringstekst:

I denne delen ønsker vi å høre litt om din egen oppfatning av din egen økonomi.

I hvilken grad er du enig i følgende utsagn:

Jeg har god oversikt over økonomien min.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

Relativt til min omgangskrets, har jeg god økonomi.

Helt uenig

Uenig

Verken enig eller uenig

Enig

Helt enig

(MC)

Har du noen av følgende låneprodukter (uavhengig av bank)? Du kan krysse av på flere alternativer.

Studielån

Boliglån

Forbrukslån

Kredittkort

Lån hos familiemedlemmer

Annet

Har ikke lån

Har du noen av følgende spareformer (uavhengig av bank)? Du kan krysse av på flere alternativer.

BSU

Annen sparekonto i bank (Høyrentekonto/Bufferkonto o.l.)

Fond

Aksjer

Fast sparing til egen konto i bank

Fast sparing til fond

Fast sparing til barn/barnebarn

Annet

Har ingen spareformer

(Slider)

Hvis du tenker på egne finansielle produkter (aksjer, fond etc.), hvor villig er du til å ta risiko? Bruk en 10-punkts skala hvor 1 er «ikke villig» og 10 er «veldig villig»

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Vet ikke

Ønsker å ikke svare

Har du betalingsanmerkninger?

Ja

Nei

Vet ikke

Blokk 7: Mental helse (Matrix)

Forklaringstekst:

Vi ønsker også å vite litt om hvordan du har opplevd den siste uken. Svar så ærlig du kan.

Alternativer: (1-4)

Gjaldt ikke for meg i det hele tatt

Gjaldt for meg til en viss grad, eller noen ganger

Gjaldt for meg i betydelig grad, eller mesteparten av tiden

Gjaldt for meg i stor grad, eller det meste av tiden

Den siste uken...

følte jeg at jeg hadde mye nervøs energi

var jeg bekymret for situasjoner hvor jeg kunne få panikk og ydmyke meg selv

følte jeg at jeg ikke hadde noe å se frem til

hadde jeg vanskelig for å slappe av

følte jeg meg nedstemt og trist

følte jeg at jeg var nære å få panikk

klarte jeg ikke å være entusiastisk for noe

følte jeg meg redd uten grunn

Blokk 8: Objektiv økonomisk kunnskap (MC, Riktig svar uthevet)

Forklaringstekst:

I den følgende delen vil du bli stilt noen spørsmål knyttet til økonomisk teori. Svar så godt du kan, noen av spørsmålene er vanskelige.

Se for deg at du har 100 kroner på en sparekonto med en årlig rente på 2%. Hvis du lar pengene vokse, hvor mye tror du at du vil ha på kontoen etter fem år?

Mer enn 102

Akkurat 102

Mindre enn 102

Vet ikke

Se for deg at renten på sparekontoen din var 1% per år, og inflasjonen var 2% per år. Etter ett år, ville du kunne kjøpe mer enn i dag, akkurat det samme som i dag, eller mindre enn i dag med pengene på denne kontoen?

Mer enn i dag

Akkurat like mye som i dag

Mindre enn i dag

Vet ikke

Hva vil vanligvis skje med obligasjonsprisene hvis rentene stiger?

De vil øke

De vil falle
De vil holde seg like
Det er ingen sammenheng
Vet ikke

Vurder om følgende påstander er sanne eller usanne:
Å kjøpe enkeltaksjer gir vanligvis en sikrere avkastning enn aksjefond.
Sann
Usann
Vet ikke

Et boliglån med 15 års nedbetalingstid krever vanligvis høyere månedlige betalinger enn et boliglån med 30 års nedbetalingstid, men de totale rentebetalingene over lånets levetid vil være lavere.
Sann
Usann
Vet ikke

Blokk 9: Sosiodemografiske spørsmål 2 (MC)

Forklaringstekst:

I den siste delen ønsker vi at du oppgir noen utfyllende opplysninger.

Hvilket utdanningsnivå har den av foreldrene dine med høyest fullført utdanning?

Grunnskole
Videregående
Høyere utdanning
Annet
Vet ikke

Hva er din personlige inntekt?

Under 100 000
100 000 – 299 000
300 000 – 499 000
500 000 – 699 000
700 000 – 899 000
900 000 – 1 099 000
1 100 000 – 1 299 000
Over 1 300 000
Ønsker ikke å oppgi

Hva er din husholdningsinntekt?

Under 200 000
200 000 – 599 000
600 000 – 999 000
1 000 000 – 1 399 000
1 400 000 – 1 799 000
1 800 000 – 2 199 000
2 200 000 – 2 399 000
Over 2 400 000
Ønsker ikke å oppgi

Blokk 9: Avslutningstekst

Tusen takk for at du deltok i denne spørreundersøkelsen.
Ønsker du å være med i trekningen av en iPhone og en iPad?

Ja

Nei

Hvis ja:

Skriv inn ditt telefonnummer her:

Hvis nei:

Avslutt.

B Utvalg

I denne delen følger en sammenligning av det endelige utvalget mot både Norges befolkning mellom 20 og 70 år og sammenligning av utvalget mot SPVs totale kundebase. Tallene i tabell B.1 er benyttet i vekting av utvalget. Tallene i tabell B.2 er benyttet i vurderingen av eventuelle skjevheter i utvalget.

Tabell B.1: Kjønn og aldersforskjeller: Utvalg og populasjon

	Samlet		Menn		Kvinner	
	Norge	Utvalg	Norge	Utvalg	Norge	Utvalg
Totalt			50.9%	51.5%	49.1%	48.5%
20-25	11.3%	8.6%	11.4%	7.7%	11.2%	9.6%
26-34	19.3%	21.1%	19.4%	20.1%	19.3%	22.1%
35-49	30.4%	31.8%	30.5%	31.8%	30.3%	31.7%
50-59	20.6%	20.8%	20.6%	20.8%	20.6%	21.8%
60+	18.4%	17.7%	18.1%	17.7%	18.7%	18.5%

Kilde: SSB, 2023b

Tabell B.2: Utvalg og total kundebase SPV

	Totalbase	Utvalg	Avvik (pp)
Alder			
20-25	12.9%	9%	-4pp
26-34	21.2%	21%	0pp
35-49	31.8%	32%	0pp
50-59	19.4%	21%	2pp
60-70	14.7%	17%	2pp
Kjønn			
Kvinne	49.3%	48.5%	-0.8pp
Mann	50.7%	51.5%	0.8pp
Lengde kundeforhold			
I år eller i fjor	6.3%	4.8%	-1.6pp
Siste 5 år	6.5%	6.6%	0.1pp
Siste 10 år	10.4%	7.8%	-2.6pp
Siste 15 år	9.9%	7.5%	-2.5pp
Siste 20 år	6.9%	5.9%	-1.0pp
Mer enn 20 år	59.9%	67.4%	7.6pp
Andel innskudd			

Fortsetter neste side

Tabell B.2: Utvalg og total kundebase SPV - fortsetter

	Totalbase	Utvalg	Avvik (pp)
Under 1000	11.3%	7.4%	-3.9pp
1k-15k	20.9%	20.5%	-0.4pp
15k-50k	19.1%	19.4%	0.3pp
50k-100k	12.9%	14.7%	1.8pp
100k-250k	16.9%	17.8%	0.9pp
250k-1mill	15.2%	16.2%	1.0pp
1mill+	3.7%	4.0%	0.3pp
Andel fond			
Ingen	72.5%	61.9%	-10.6pp
Under 5000	3.7%	5.0%	1.3pp
5k-15k	3.2%	4.3%	1.1pp
15k-50k	6.0%	8.0%	2.0pp
50k-100k	4.4%	6.4%	2.0pp
100k-250k	5.2%	7.1%	1.9pp
250k-500k	2.5%	3.6%	1.1pp
500k+	2.5%	3.7%	1.2pp
Andel lån			
Ingen	65.8%	50.8%	-15.0pp
Under 15k	3.9%	2.0%	-2.0pp
5k-50k	0.6%	0.5%	-0.1pp
50k-250k	1.3%	1.5%	0.2pp
250k-500k	1.4%	1.9%	0.5pp
500k-1mill	3.0%	4.2%	1.3pp
1mill-2mill	8.4%	12.2%	3.8pp
2mill-4mill	11.6%	20.0%	8.4pp
4mill+	4.2%	7.0%	2.9pp

C Geografi

For å vurdere begrensningene i konklusjonene vi trekker, vurderer vi de geografiske forskjellene. I denne vurderingen inneholder Vestlandet regionene: Bergen kommune, Bergen omegn, Nordhordland, Øygarden, Bjørnajorden, Askøy, Austevoll, Sunnhordland, Haugalandet, Rogaland sør, Hardanger, Midthordland, Voss, Sogn og Fjordane, samt Møre og Romsdal. Resten av landet er inneholder regionene: Oslo/Bærum, Kristiansand/Trondheim/Tromsø og Norge ellers. Vi ser at gjennomsnittet for økonomisk bekymring er høyere i resten av landet enn på Vestlandet (Tabell C.1). Vi gjennomfører derfor to hypotesetester.

Den første er en ensidig t-test hvor nullhypotesen er at økonomisk bekymring er lik på Vestlandet og i resten av landet. Testen har en p-verdi på 0.12, som innebærer at vi ikke forkaster nullhypotesen. En t-test antar normalfordelte resultater, og variablene for økonomisk bekymring er ikke normalfordelte. Det kan likevel argumenteres for at resultatene fra denne testen fortsatt er robuste siden utvalgsstørrelsen er såpass for begge utvalg (4460 og 464).

Siden variablene vi tester ikke er normalfordelte, gjennomfører vi også en ikke-parametrisk test. Mann-Whitney U-test, med en nullhypotese om at økonomisk bekymring har lik fordeling på Vestlandet som resten av landet. Denne gir en p-verdi på 0.2 som vil si at vi ikke forkaster nullhypotesen om at de to variablene er likt fordelt.

Resultatet fra testene er gjengitt i tabell C.2.

Tabell C.1: Økonomisk bekymring på Vestlandet og resten av landet

	Vestlandet		Resten	
	gj.snitt	std.avvik	gj.snitt	std.avvik
indexFAØB	8.866	3.234	9.059	3.234
indexFA	9.440	3.364	9.684	3.479
FAstress	3.007	1.197	3.086	1.258
FAanxious	3.140	1.220	3.247	1.230
FAworry	3.294	1.293	3.360	1.282
indexØB	8.313	3.369	8.449	3.297
ØBtid	2.895	1.196	2.993	1.166
ØBproduktivitet	2.536	1.159	2.534	1.187
ØBlivskvalitet	2.893	1.273	2.943	1.264
indexØBE	8.915	3.396	9.166	3.410
ØBendringTid	3.262	1.257	3.417	1.241
ØHeBendringProduktivitet	2.758	1.179	2.754	1.230
ØBendringLivskvalitet	2.904	1.251	3.000	1.271

Tabell C.2: T-test og Mann-Whitney U test for geografiske forskjeller i økonomisk bekymring

test	statistic	p.value
t-test	1.158	0.1238
Mann-Whitney	880168.000	0.2296

D Forskningsspørsmål 1

I denne delen rapporterer vi resultatene fra hypotesetestene i undersøkelsen av utbredelsen av økonomisk bekymring i Norge, samt mer inngående beskrivelser av økonomisk bekymring for de ulike husholdningsinntektsgruppene.

Vi gjennomfører en z-test for likhet mellom andeler for å undersøke sammenhengen mellom opplevelse av- og belastning fra økonomisk bekymring; forskjeller mellom kjønn og forskjeller mellom inntektsgruppene.

Tabell D.1 viser de observerte andelen som opplever belastning fra økonomisk bekymring først for gruppen med middels opplevelse mot gruppen med lav opplevelse, så for høy opplevelse mot middels opplevelse. Nullhypotesen er at andelene i de ulike gruppene er like. Vi ser fra z-estimatet og p-verdien at vi klart forkaster nullhypotesen for alle andelene.

Tabell D.1: Z-test for andeler: Belastning fra økonomisk bekymring

Middels opplevelse mot lav opplevelse				
	prop middels	prop lav	z-statistic	p-value
tidsbruk	0.2679	0.0241	13.779	3.411e-43
produktivitet	0.1600	0.0152	9.996	1.593e-23
livskvalitet	0.3381	0.0197	16.712	1.064e-62
Høy opplevelse mot middels opplevelse				
	prop høy	prop middels	z-statistic	p-value
tidsbruk	0.8934	0.2679	35.908	2.302e-282
produktivitet	0.6604	0.1600	23.911	2.341e-126
livskvalitet	0.8685	0.3381	30.040	2.933e-198

Tabell D.2 viser de observerte andelen som opplever de ulike aspektene av økonomisk bekymring for kvinner og menn. Nullhypotesen er at andelene for kvinner og menn er like. Vi ser fra z-estimatet og p-verdien at vi forkaster nullhypotesen for alle aspektene med unntak av gjøremål.

Tabell D.3 viser de observerte andelen som opplever de ulike aspektene av økonomisk bekymring i lav- og middelinntektsgruppen. Nullhypotesen er at andelene for de to gruppene er like. Vi ser fra z-estimatet og p-verdien at vi forkaster nullhypotesen for alle aspektene.

Vi tester hypotesene om alder og arbeidsstatus ved å benytte OLS regresjon og tilhørende

Tabell D.2: Z-test for andeler: Kjønn

	prop kvinner	prop menn	z-statistic	p-value
Opplevelse				
stress	0.4734	0.3237	10.708	9.323e-27
engstelighet	0.5418	0.4069	9.448	3.439e-21
pengeknapphet	0.5913	0.4783	7.913	2.504e-15
Belastning				
tidsbruk	0.4062	0.2932	8.287	1.162e-16
produktivitet	0.2303	0.2321	0.116	9.076e-01
livskvalitet	0.4062	0.3739	2.295	2.174e-02
Økning i belastning				
endTidsbruk	0.5983	0.4863	7.858	3.895e-15
endProduktivitet	0.3189	0.2844	2.607	9.122e-03
endLivskval	0.4127	0.3545	4.173	3.007e-05

Tabell D.3: Z-test for andeler:inntekt

	prop 1	prop 2	z-statistic	p-value
Opplevelse				
stress	0.5040	0.3937	5.663	1.485e-08
engstelig	0.6202	0.4785	7.223	5.091e-13
pengeknapp	0.6532	0.5357	6.038	1.562e-09
Belastning				
tidsbruk	0.4822	0.3375	7.582	3.392e-14
produktivitet	0.3469	0.2084	8.143	3.862e-16
livskvalitet	0.5221	0.3898	6.802	1.029e-11
Økning i belastning				
endTidsbruk	0.6050	0.5432	3.150	1.635e-03
endProduktivitet	0.3953	0.2940	5.494	3.936e-08
endLivskvalitet	0.4998	0.3818	6.087	1.148e-09

Tabell D.4: Hypotesetesting alder og arbeidsstatus

	(1)	(2)	(3)
Alder	-0.058***		
Alder gruppert (ref: 20-25)			
26-34		0.329	
35-49		-0.003	
50-59		-1.177***	
60+		-2.093***	
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)			
Arbeidsledig			2.510***
Deltidsansatt			0.984***
Selvstendig næringsdrivende			-0.305
Student			0.574**
Pensjonert			-1.633***
Uføretrygd og andre trygdestønader			1.538***
Num.Obs.	4528	4528	4514
R2 Adj.	0.064	0.075	0.049

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

t-tester. Den avhengige variabelen er indeks for økonomisk bekymring, og resultatene er gjengitt i tabell D.4.

For alder er hypotesen at økonomisk bekymring er synkende med alder. Vi ser fra koeffisienten til alder at den er signifikant forskjellig fra null og negativ, som gir støtte til hypotesen. Vi tester også hypotesen ved å se på alder gruppert. Her utviser aldersgruppene 50-59 og 60+ signifikant mindre bekymring enn referansegruppen 20-25. Det viser at bildet er mer komplekst, men gir også delvis støtte til hypotesen.

For arbeidsstatus er hypotesene at alle gruppene utenom pensjonist har mer økonomisk bekymring enn heltidsansatte, og at pensjoniste har mindre økonomisk bekymring. Vi ser at koeffisientene for arbeidsledig, deltidsansatt, student, samt uføretrygd og andre trygdestønader er signifikante og positive som støtter den første hypotesen. Selvstendig næringsdrivene utviser derimot ikke noe høyere grad av økonomisk bekymring som delvis motsier første hypotesen. Pensjonist er signifikant og negativ og den andre hypotesen om arbeidsstatus støttes.

Tabell D.5 og D.6 viser økonomisk bekymring nærmere inndelt for de ulike husholdningsinntekt

Tabell D.5: Opplevelse av økonomisk bekymring etter husholdningsinntekt

Inntektsgruppe	N	Stress	Engstelighet	Bekymring
Under 200k	112	57.68	70.16	82.84
200k-599k	336	53.03	61.78	64.58
600k-999k	927	50.76	59.35	65.46
1.00m-1.39m	1525	39.80	47.96	55.39
1.40m - 1.79m	693	27.13	33.41	41.02
1.80m - 2.19m	314	23.13	31.30	35.01
2.20m - 2.39m	143	22.53	21.20	26.67
Over 2.40m	130	11.16	18.42	16.98

Tabell D.6: Belastning fra økonomisk bekymring etter husholdningsinntekt

Inntektsgruppe	N	Tid	Produktivitet	Livskvalitet	Endring Tid	Endring Produktivitet	Endring Livskvalitet
Under 200k	112	54.49	47.76	70.83	51.90	40.87	51.50
200k-599k	336	52.34	41.69	53.11	54.62	39.48	47.44
600k-999k	927	44.38	32.12	49.93	60.11	37.93	47.45
1.00m-1.39m	1525	35.14	21.38	39.26	55.80	30.77	38.74
1.40m - 1.79m	693	26.99	13.976	26.60	50.65	24.108	30.76
1.80m - 2.19m	314	19.32	12.413	20.77	42.14	21.069	19.37
2.20m - 2.39m	143	14.04	9.175	17.13	31.59	12.107	16.93
Over 2.40m	130	12.12	9.162	24.19	22.58	7.771	14.61

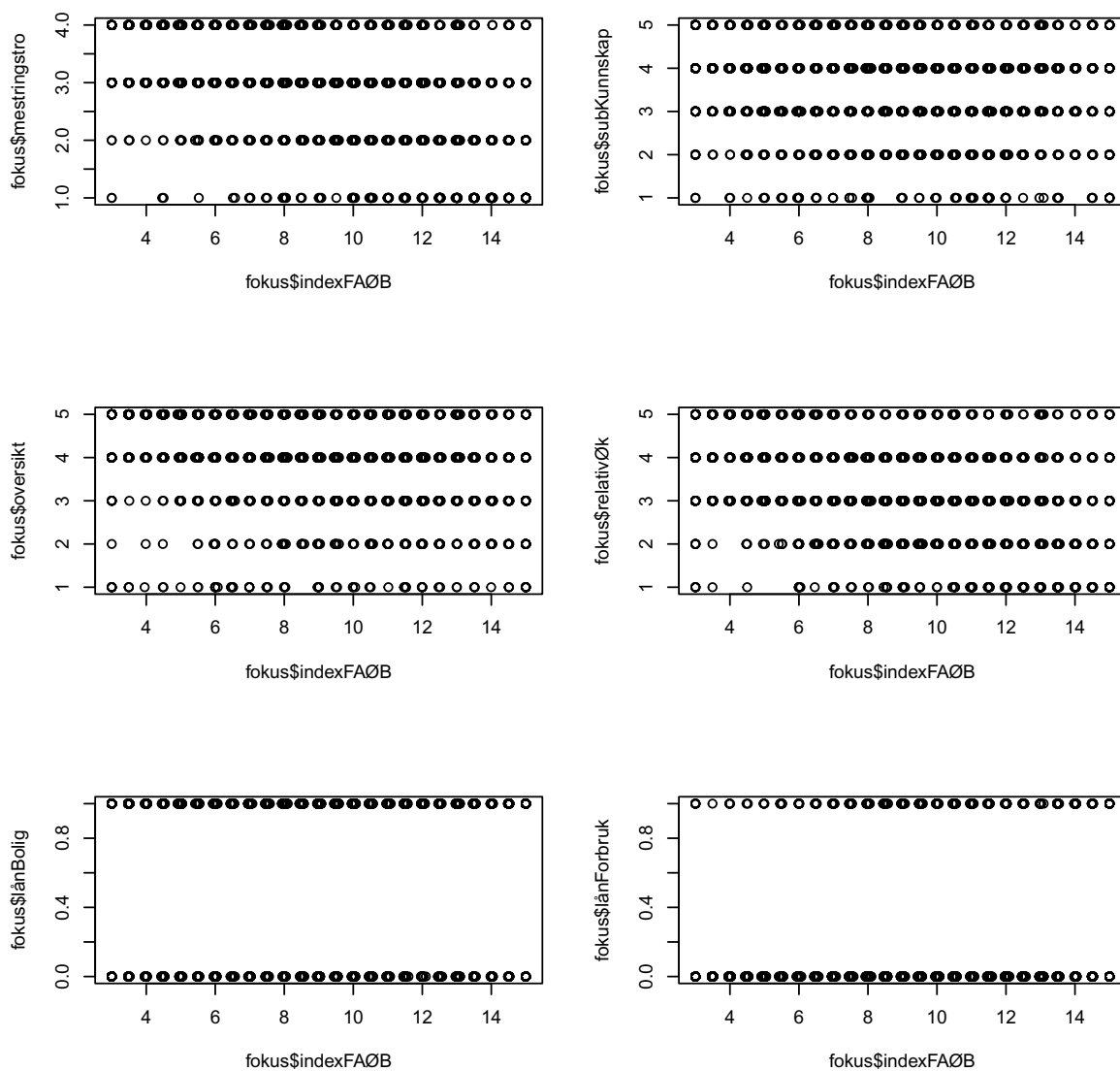
E Forskningsspørsmål 2

I denne delen vil vi først vise en korrelasjonsmatrise og plott mot økonomisk bekymring for fokusvariablene (E.1, E.1, E.2). Videre vil vi gjengi de innledene regresjonene gruppert etter fokusvariabelgrupper, med koeffisienter for sosiodemografiske karakteristikk (E.4, E.5, E.6, E.7). Til slutt rapporteres diagnoseplott, AIC, predikert R^2 og VIF-analyse for de fullstendige regresjonsmodellene (E.3, E.4, E.8, E.9, E.10).

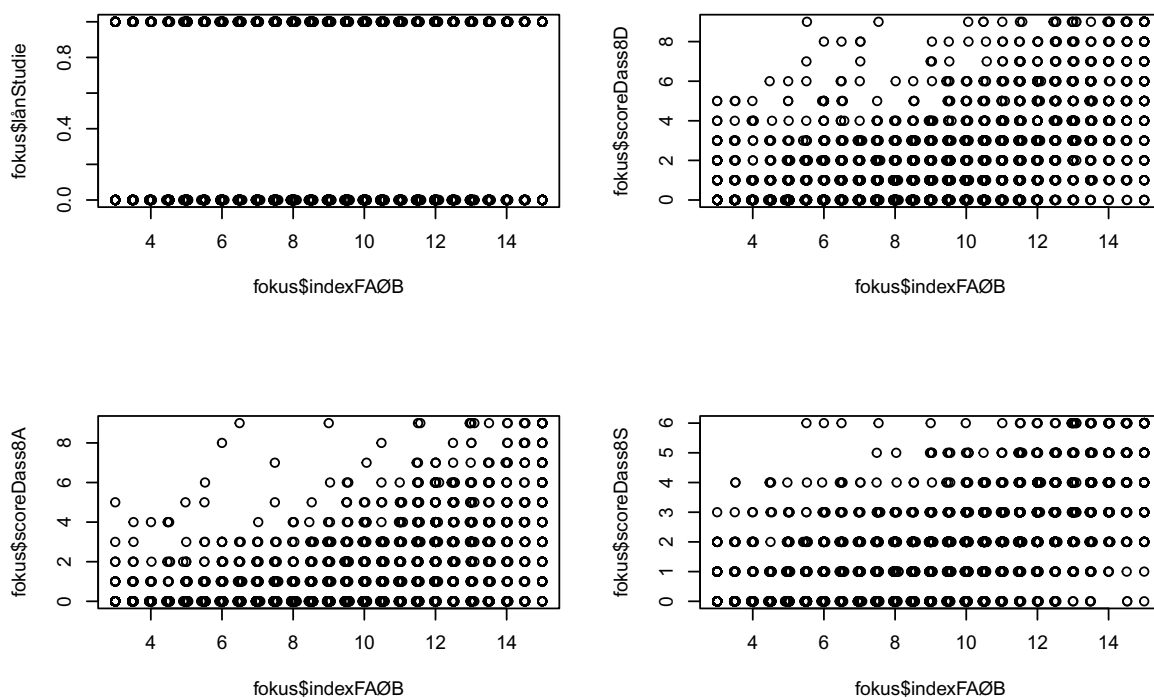
Tabell E.1: Spearman-korrelasjoner fokusvariabler

	indexFAØB	mestringstro	subKunnskap	oversikt	relativØk	kscoreTot	lånBolig	lånForbruk	lånStudie	scoreDass8D	scoreDass8A	scoreDass8S
indexFAØB												
mestringstro	-0.53											
subKunnskap	-0.13	0.29										
oversikt	-0.33	0.38	0.41									
relativØk	-0.38	0.4	0.21	0.28								
kscoreTot	-0.21	0.15	0.23	0.18	0.14							
lånBolig	0.04	0.00	0.13	0.05	0.05	0.25						
lånForbruk	0.19	-0.12	-0.05	-0.13	-0.11	-0.03	0.00					
lånStudie	0.10	-0.05	0.02	-0.04	0.03	0.14	0.08	-0.04				
scoreDass8D	0.57	-0.37	-0.09	-0.22	-0.23	-0.10	-0.04	0.11	0.11			
scoreDass8A	0.53	-0.32	-0.07	-0.23	-0.21	-0.14	-0.07	0.12	0.09	0.68		
scoreDass8S	0.67	-0.41	-0.08	-0.25	-0.25	-0.10	0.00	0.13	0.17	0.75	0.69	

Figur E.1: Plot av fokusvariabler mot økonomisk bekymring

Figur E.2: Plot av fokusvariabler mot økonomisk bekymring - fortsetter

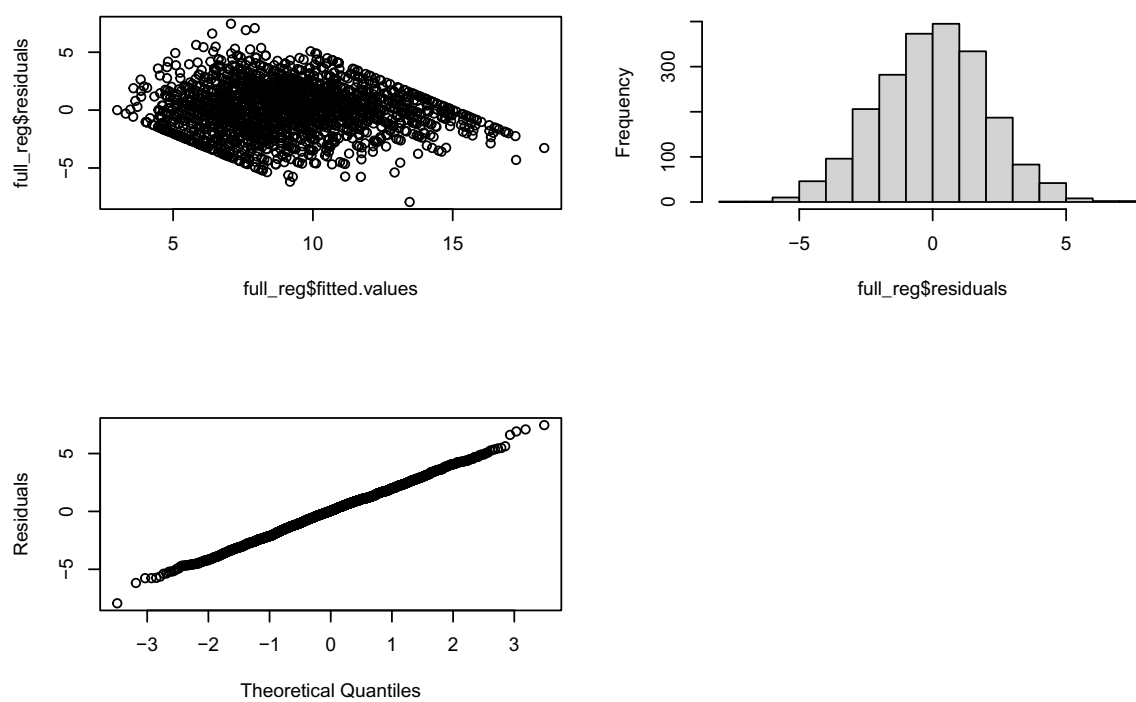
Tabell E.2: Selvpåfatningsvariabler uten kontroller

	Avhengig variabel: Økonomisk bekymring			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Økonomisk mestringstro (ref: Veldig trygg)				
Litt trygg	2.437***			
Ikke veldig trygg	4.684***			
Ikke trygg i det hele tatt	6.142***			
Subjektiv økonomisk kunnskap (ref: Normal)				
Overvurdert		0.701***		
Undervurdert		0.287		
Økonomisk oversikt			-1.170***	
Relativ økonomi				-1.330***
Num.Obs.	4441	4465	4402	4313
R2 Adj.	0.287	0.006	0.094	0.156

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Figur E.3: Diagnoseplott regresjonmodell m/risiko

Tabell E.3: Selvpfavningsvariabler med kontroller

	Avhengig variabel: Økonomisk bekymring			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Økonomisk mestringsstro (ref: Veldig trygg)				
Litt trygg	2.077***			
Ikke veldig trygg	3.815***			
Ikke trygg i det hele tatt	5.288***			
Subjektiv økonomisk kunnskap (ref: Normal)				
Overvurdert		0.473*		
Undervurdert		0.022		
Økonomisk oversikt			-1.011***	
Relativ økonomi				-1.064***
Kvinne	0.681***	0.694***	0.732***	0.582***
Barn	0.604***	0.865***	0.847***	0.712***
Alder (ref: 18-25)				
26-34	0.273	0.261	0.334	-0.048
35-49	-0.228	-0.140	0.026	-0.547*
50-59	-1.047***	-1.207***	-0.831**	-1.675***
60+	-1.247***	-1.634***	-1.186***	-2.100***
Utdanning (ref: VGS og lavere)				
Fagbrev	0.208	0.103	0.133	0.083
Årsstudium	-0.430	-0.194	-0.181	-0.250
Bachelor	-0.489**	-0.667***	-0.542**	-0.647***
Master eller høyere	-0.878***	-1.218***	-0.952***	-1.167***
Sivilstatus (ref: Singel)				
Gift	0.471*	0.618**	0.528*	0.504*
Skilt/Separert	0.603	0.545	0.473	0.504
Kjæreste m/samboerskap	0.867***	1.062***	1.001***	0.840***
Kjæreste u/samboerskap	0.407	0.455	0.435	0.267
Arbeidsledig	0.357	1.017*	0.990*	0.294
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)				
Deltidsansatt	0.148	0.493	0.300	0.208
Selvstendig næringsdrivende	0.162	0.532	0.554	0.559
Student	-0.788**	-0.908**	-0.784**	-0.932**
Pensjonert	-1.023**	-0.977*	-0.895*	-0.809*
Uføretrygd og andre trygdestønader	0.548*	0.586*	0.750**	0.142
Husholdningsinntekt (ref: Under 200k)				
200k - 599k	-0.632*	-0.756*	-0.499	-0.538
600k - 999k	-1.239***	-1.740***	-1.361***	-1.248***
1.00m - 1.39m	-2.017***	-2.808***	-2.281***	-1.992***
1.40m - 1.79m	-2.285***	-3.455***	-2.924***	-2.400***
1.80m - 2.19m	-2.848***	-4.142***	-3.595***	-2.840***
2.20m eller mer	-2.590***	-3.799***	-3.256***	-2.430***
Risikotoleranse	-0.056**	-0.107***	-0.088***	-0.083***
Num.Obs.	2165	2167	2175	2140
R2 Adj.	0.408	0.230	0.294	0.312

* p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

Tabell E.4: Regresjonsmodeller Selvoppfatning

	(1)		(2)	
	Avhengig variabel: Økonomisk bekymring			
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Psykisk helse				
Litt trygg	1.903***	0.117	1.672***	0.161
Ikke veldig trygg	3.693***	0.142	3.113***	0.195
Ikke trygg i det hele tatt	4.939***	0.227	4.412***	0.291
Overvurdert	1.006***	0.122	0.910***	0.184
Undervurdert	-0.665***	0.160	-0.828***	0.194
Alder (ref: 18-25)				
Økonomisk oversikt	-0.464***	0.057	-0.437***	0.076
Relativ økonomi	-0.654***	0.050	-0.567***	0.069
Kvinne			0.525***	0.116
Utdanning (ref: VGS og lavere)				
Barn			0.556***	0.133
26-34			0.041	0.217
35-49			-0.446	0.234
50-59			-1.253***	0.255
60+			-1.584***	0.310
Sivilstatus (ref: Singel)				
Fagbrev			0.210	0.156
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)				
Årsstudium			-0.372	0.312
Bachelor			-0.406**	0.157
Master eller høyere			-0.625***	0.188
Gift			0.344	0.183
Skilt/Separert			0.401	0.303
Husholdningsinntekt (ref: Under 200k)				
Kjæreste m/samboerskap			0.687***	0.176
Kjæreste u/samboerskap			0.339	0.221
Arbeidsledig			0.008	0.438
Deltidsansatt			-0.008	0.236
Selvstendig næringsdrivende			0.153	0.371
Student			-0.680*	0.268
Pensjonert			-0.805*	0.364
Uføretrygd og andre trygdestønader			0.207	0.235
200k - 599k			-0.442	0.280
600k - 999k			-0.917**	0.285
1.00m - 1.39m			-1.484***	0.306
1.40m - 1.79m			-1.630***	0.335
1.80m - 2.19m			-2.137***	0.395
2.20m eller mer			-1.806***	0.445
Risikotoleranse			-0.045*	0.019
Num.Obs.	4259	4259	2120	2120
R2 Adj.	0.350	0.350	0.452	0.452

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Tabell E.5: Regresjonsmodeller Økonomisk kunnskap

	(1)		(2)	
	Avhengig variabel: Økonomisk bekymring			
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Økonomisk kunnskap	-0.436***	0.031	-0.422***	0.050
Kvinne			0.459***	0.137
Barn			0.846***	0.153
Alder (ref: 18-25)				
26-34			0.342	0.242
35-49			-0.065	0.261
50-59			-1.093***	0.288
60+			-1.527***	0.335
Utdanning (ref: VGS og lavere)				
Fagbrev			0.150	0.181
Årsstudium			0.034	0.376
Bachelor			-0.445*	0.182
Master eller høyere			-0.873***	0.223
Sivilstatus (ref: Singel)				
Gift			0.575**	0.211
Skilt/Separert			0.547	0.366
Kjæreste m/samboerskap			0.989***	0.201
Kjæreste u/samboerskap			0.467	0.254
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)				
Arbeidsledig			1.085*	0.467
Deltidsansatt			0.463	0.266
Selvstendig næringsdrivende			0.512	0.412
Student			-0.668*	0.308
Pensjonert			-0.992*	0.408
Uføretrygd og andre trygdestønader			0.618*	0.267
Husholdningsinntekt (ref: Under 200k)				
200k - 599k			-0.576	0.348
600k - 999k			-1.444***	0.358
1.00m - 1.39m			-2.405***	0.374
1.40m - 1.79m			-3.018***	0.404
1.80m - 2.19m			-3.644***	0.476
2.20m eller mer			-3.350***	0.544
Risikotoleranse			-0.098***	0.021
Num.Obs.	4528	4528	2176	2176
R2 Adj.	0.043	0.043	0.252	0.252

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Tabell E.6: Regresjonsmodeller Låneprodukter

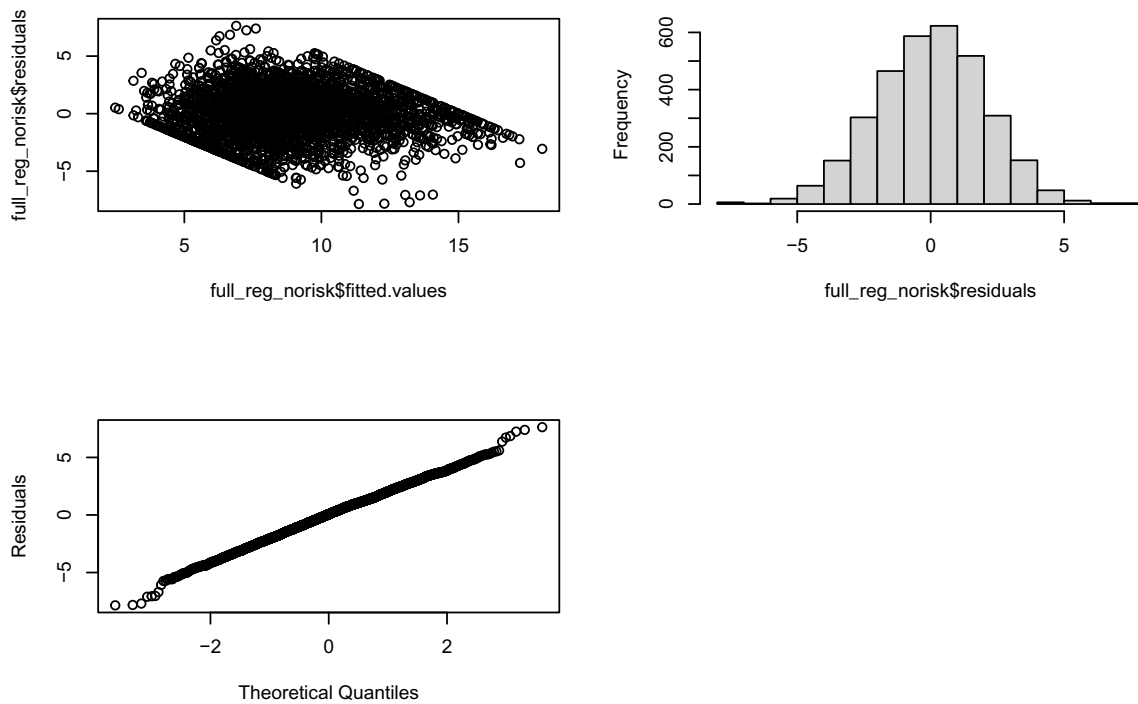
	(1)		(2)	
	Avhengig variabel: Økonomisk bekymring			
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Låneprodukter				
Boliglån (ref: nei)	0.308**	0.107	0.559***	0.160
Forbrukslån (ref: nei)	2.043***	0.138	1.898***	0.176
Studielån (ref: nei)	0.781***	0.099	0.323	0.169
Kvinne			0.718***	0.134
Barn			0.758***	0.153
Alder (ref: 18-25)				
26-34			0.068	0.245
35-49			-0.324	0.266
50-59			-1.255***	0.296
Utdanning (ref: VGS og lavere)				
60+			-1.578***	0.336
Fagbrev			0.102	0.181
Årsstudium			-0.314	0.374
Bachelor			-0.693***	0.189
Master eller høyere			-1.260***	0.223
Sivilstatus (ref: Singel)				
Gift			0.528*	0.213
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)				
Skilt/Separert			0.506	0.363
Kjæreste m/samboerskap			0.983***	0.203
Kjæreste u/samboerskap			0.451	0.257
Arbeidsledig			1.240*	0.497
Deltidsansatt			0.728**	0.266
Husholdningsinntekt (ref: Under 200k)				
Selvstendig næringsdrivende			0.559	0.429
Student			-0.778*	0.311
Pensjonert			-0.825*	0.394
Uføretrygd og andre trygdestønader			0.792**	0.265
200k - 599k			-0.886*	0.349
600k - 999k			-1.838***	0.358
1.00m - 1.39m			-2.896***	0.374
1.40m - 1.79m			-3.491***	0.402
1.80m - 2.19m			-4.183***	0.468
2.20m eller mer			-3.766***	0.546
Risikotoleranse			-0.095***	0.022
Num.Obs.	4528	4528	2176	2176
R2 Adj.	0.050	0.050	0.263	0.263

* p < 0.05, ** p < 0.01, *** p < 0.001

Tabell E.7: Regresjonsmodeller Psykisk helse

	(1)		(2)	
	Avhengig variabel: Økonomisk bekymring			
	Koef	Std.avvik	Koef	Std.avvik
Psykisk helse				
Depresjon	0.166***	0.036	0.112*	0.044
Angst	0.003	0.039	0.056	0.047
Stress	1.220***	0.046	1.018***	0.061
Kvinne			0.535***	0.111
Barn			0.618***	0.126
Alder (ref: 18-25)				
26-34			0.296	0.211
35-49			0.241	0.222
50-59			-0.192	0.245
60+			-0.372	0.276
Utdanning (ref: VGS og lavere)				
Fagbrev			0.154	0.147
Årsstudium			-0.023	0.296
Bachelor			-0.496***	0.150
Master eller høyere			-0.962***	0.181
Sivilstatus (ref: Singel)				
Gift			0.651***	0.173
Skilt/Separert			0.519	0.310
Kjæreste m/samboerskap			0.854***	0.165
Kjæreste u/samboerskap			0.536*	0.215
Arbeidsstatus (ref: Heltidsansatt)				
Arbeidsledig			-0.013	0.343
Deltidsansatt			0.040	0.222
Selvstendig næringsdrivende			0.339	0.327
Student			-0.928***	0.267
Pensjonert			-0.793*	0.348
Uføretrygd og andre trygdestønader			-0.066	0.214
Husholdningsinntekt (ref: Under 200k)				
200k - 599k			-0.431	0.303
600k - 999k			-1.062***	0.309
1.00m - 1.39m			-1.617***	0.327
1.40m - 1.79m			-2.104***	0.345
1.80m - 2.19m			-2.854***	0.406
2.20m eller mer			-2.665***	0.466
Risikotoleranse			-0.071***	0.018
Num.Obs.	4166	4166	2119	2119
R2 Adj.	0.430	0.430	0.495	0.495

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Figur E.4: Diagnoseplott regresjonmodell u/risiko**Tabell E.8:** AIC for sammenligning av modeller

	Modelnames	K	AICc	Delta_AICc	ModelLik	AICcWt	LL	Cum.Wt
9	full_reg	47	8903	0.0	1	1	-4404	1
8	dass_reg_k	36	9611	707.8	0	0	-4769	1
5	selv_reg_k	40	9802	899.1	0	0	-4860	1
1	mestring_reg_k	36	10165	1262.1	0	0	-5046	1
4	reløk_reg_k	34	10364	1461.1	0	0	-5148	1
3	oversikt_reg_k	34	10589	1686.0	0	0	-5260	1
7	lån_reg_k	36	10686	1782.9	0	0	-5306	1
6	kunnskap_reg_k	34	10716	1813.2	0	0	-5324	1
2	subksp_reg_k	35	10745	1841.4	0	0	-5337	1
10	full_reg_norisk	46	14048	5144.6	0	0	-6977	1

Tabell E.9: Predikert R^2

names	r2	adj.r2	rat.r2	pred.r2	PRESS
mestring_reg_k	0.417	0.408	0.978	0.398	13854
subksp_reg_k	0.241	0.23	0.951	0.217	18037
oversikt_reg_k	0.304	0.294	0.966	0.282	16557
reløk_reg_k	0.322	0.312	0.968	0.3	15893
selv_reg_k	0.462	0.452	0.979	0.441	12634
kunnskap_reg_k	0.263	0.252	0.958	0.241	17515
lån_reg_k	0.275	0.263	0.958	0.251	17275
dass_reg_k	0.503	0.495	0.984	0.487	11556
full_reg	0.612	0.604	0.986	0.595	8953
full_reg_norisk	0.602	0.596	0.991	0.59	14082

Tabell E.10: VIF-test for multikollinearitet

	m/risiko	u/risk
littTrygg	1.807	1.770
ikkeVeldigTrygg	2.071	2.022
ikkeTryggIHele	1.481	1.418
overkonf	1.385	1.357
underkonf	1.087	1.074
oversikt	1.381	1.308
relativØk	1.440	1.418
kscoreTot	1.701	1.664
lånBolig	1.403	1.307
lånForbruk	1.098	1.084
lånStudie	1.892	1.908
scoreDass8D	2.981	3.152
scoreDass8A	2.734	2.835
scoreDass8S	3.234	3.293
kvinne	1.314	1.248
forelderJa	1.617	1.583
'26-34'	3.392	3.811
'35-49'	4.454	5.188
'50-59'	3.187	4.180
'60+'	3.116	4.347
utdFagbrev	1.754	1.726
utdÅrstudium	1.194	1.182
utdBachelor	2.072	2.038
utdMasterOpp	1.980	1.888
utdAnnet	1.191	1.181
gift	2.775	2.872
skilt	1.259	1.311
kjæresteU	1.270	1.260
kjæresteM	2.295	2.326
sivstAnnet	1.079	1.083
arbLedig	1.104	1.083
arbStudent	1.825	1.735
arbDeltid	1.105	1.117
arbSelvst	1.035	1.030
arbPensjon	1.549	1.726
arbAllStønad	1.262	1.278
arbAnnet	1.035	1.023
husIkt2_6	5.441	5.775
husIkt6_10	7.506	7.683
husIkt10_14	8.483	8.602
husIkt14_18	5.662	5.690
husIkt18_22	2.814	2.779
husIktO22	1.964	1.952
husIktØI	2.490	2.545
risiko	1.105	